

FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISKA SPRÅK OCH
LITTERATUR

Miro Frakić

**Performativa aspektens betydelse
vid dramaöversättning**

Magisteruppsats

Handledare:

dr. sc. Goranka Antunović

dr. sc. Bodil Zalesky

Zagreb, november 2015

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	3
1.1. Disposition.....	3
1.2. Material.....	4
2. ANALYS.....	5
2.1. Teoretiskt perspektiv	5
2.2. Översättningsstrategier	6
2.3. Översättningsanalyser.....	10
2.3.1. Hjalmar Bergman, <i>Herr Sleeman kommer</i> (1917).....	10
2.3.2. Stig Dagerman, <i>Upptäcktsresanden</i> (1947).....	13
2.4. Slutsatser.....	18
3. SVENSKA KÄLLTEXTER OCH KROATISKA ÖVERSÄTTNINGAR	19
1.A. Hjalmar Bergman, <i>Herr Sleeman kommer</i> (utdrag).....	19
1.B. Hjalmar Bergman, <i>Gospodin Sleeman dolazi</i> (ulomak).....	31
2.A. Stig Dagerman, <i>Upptäcktsresanden</i> (utdrag).....	43
2.B. Stig Dagerman, <i>Istraživač</i> (ulomak)	52
3.A. Kosterhavets nationalpark (urval).....	61
3.B. Nacionalni park Kosterhavet (izbor)	65
4.A. Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (utdrag)	71
4.B. Zakon o autorskom pravu na književna i umjetnička djela (ulomak)	77
4. KROATISKA KÄLLTEXTER OCH SVENSKA ÖVERSÄTTNINGAR	84
1.A. Tihomir Cipek, Norveška – srušeni raj	84
1.B. Tihomir Cipek, Norge – det störtade paradiset	87
2.A. Sažetak najvažnijih koordinacijskih pravila, Komponenta 1 Aktivnost 1.3.3.	92
2.B. Sammanfattning av de viktigaste samordningsreglerna, Komponent 1 Aktivitet 1.3.3.	99
3.A. <i>Biobaza</i> i <i>Nikel</i> – izbor reklamnih tekstova s internetskih stranica	109
3.B. <i>Biobaza</i> och <i>Nikel</i> – reklamtexter hämtade från deras webbsidor	116
REFERENSER.....	124

1. INLEDNING

I denna uppsats undersöks dramaöversättning, dvs. hur den performativa, utomtextuella aspekten av en dramatext kan påverka själva översättningsprocessen. Till att börja med är det klart att såväl dramatik som översättning har flertusenåriga historier, med massor av böcker, artiklar, som ägnat sig åt båda ämnena. Men när det gäller kombinationen av dem två – dvs. dramaöversättning – är det en helt annan historia. Trots att översättningsstudier formellt sett är tämligen unga, är det ändå överraskande att hittills bara en smula akademisk uppmärksamhet ägnats åt saken. Enligt Bassnett (2002) och Katnić-Bakaršić (2003: 23), finns det i själva verket väldigt lite skrivet om drama när det angår ett lingvistiskt och stilistiskt perspektiv (Bassnett 2002, 2003: 23). Därför ansåg jag det viktigt att ta upp det i föreliggande uppsats. Meningen är att visa, på grund av två texter, hur den performativa aspekten av dramatik kan påverka och styra översättningsprocessen av pjäser och om ett slags teoretiskt ramverk är möjligt att utveckla.

1.1. Disposition

Denna magisteruppsats omfattar tre huvuddelar: inledning, analys och översättningar. I den första, inledningen, presenteras syftet och materialen, dvs. texter som valdes för översättning, med betoning på pjäserna. Den andra, analysen, berör själva temat, dvs. dramaöversättning. Först diskuteras dramatik ur ett texttypologiskt perspektiv, som en sorts hybridgenre där det muntliga och det skriftliga förenas. Dramaöversättning skildras mot en teoretisk bakgrund, i förhållande till den performativa aspektens påverkan på översättningsstrategier. Sedan analyserar jag mina översättningar av två pjäsutdrag genom att jämföra dem med källtexter. Tanken är att belysa vissa (syntaktiska, lexiko-grammatiska, semantiska osv.) avvikelser från originalet som har förekommit på grund av textens krav på performativitet. Till slut består den tredje huvuddelen av själva översättningarna, fyra svensk-kroatiska och tre kroatisk-svenska, tillsammans med deras respektive originaltexter.

1.2. Material

Källtexterna i denna uppsats har valts ut i linje med kravet för en mångfald stilar och kommunikativa funktioner. Här finns de. inbegripet deras respektive översättningar, uppdelade enligt källspråk i den svenska och den kroatiska samlingen, vilka ges i kapitel 3 (Svenska källtexter och kroatiska översättningar) och 4 (Kroatiska källtexter och svenska översättningar).

Först ges de två texter som analysen bygger på, nämligen utdrag ur två svenska pjäser. Dessa innefattar Hjalmar Bergmans *Herr Sleeman kommer* från början av 1900-talet och Stig Dagermans trettio år yngre *Upptäcktsresanden*. Mer ingående om varför just dessa pjäser tagits förklaras i analysdelen. Vidare finns den tredje texten som består av två textstycken hämtade från Kosterhavets nationalparks webbsida, nämligen ”Natur och människa” och ”Djur och växter”. Dessa gäller information om nationalparken, inklusive geografiska, biologiska, ekologiska och demografiska fakta om regionen, skrivna på så sätt att syftet med dem inte bara är att förmedla utan också attrahera (reklamspråk - läsandet som eventuellt skulle leda till besökandet). Till sist har jag översatt en del (17 artiklar) av ”Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk”. Detta gäller en extremt formell, terminologistyrd stil, med högsta krav på textens innehåll. Visst är en sådan text oskiljaktigt förbunden med svensk lagstiftning i dess helhet (intertextualitet), men i detta sammanhang spelar det inte så stor roll.

Den kroatiska samlingen omfattar tre texter på kroatiska. *Norveška – srušeni raj* av Tihomir Cipek, som publicerats i den kroatiska kulturtidskriften *Vijenac*, innehåller samhällskritik riktad mot europeisk politik i ljuset av Breiviks massmord i juni 2011. Artikeln är inte lättläst utan elokvent; meningarna är för det mesta tämligen långa och syntaktiskt invecklade. Den andra texten avser ett EU-finansierade samverkansprojekt (”twinning”) mellan Kroatien och Sverige som utfördes från 2009 till 2011. Själva texten, ”Sažetak najvažnijih koordinacijskih pravila”, är en sammanfattning, dvs. en *simplifiering* som berör en aspekt av detta projekt (bara en av de s.k. aktiviteter). Den är därför skriven och strukturerad så tydligt som möjligt. Annars präglas den av EU-terminologi och intertextualitet (i form av bl.a. en mängd hänvisningar till andra EU:s lagtexter). Till sist har jag gjort ett urval av texter från webbsidorna av två kroatiska företag som är kända för sina sortiment av ekologiska skönhetsprodukter, *Biobaza* och *Nikel*. Det består nämligen av ett rad kreativa (lösa) produktbeskrivningar och personala (reklam)brev som har för avsikt att öka varumärkets synlighet.

2. ANALYS

2.1. Teoretiskt perspektiv

Först måste en åtskillnad göras mellan drama som en litteraturgenre och drama som ”en väsentlig del av en teaterföreställning” (van der Broeck citerad i Anderman 2009: 92)¹. Batušić (1991: 188) erkänner detta och skiljer drama- (”dramski tekst”) från teatertexten (”kazališni tekst”), där en teaterföreställning uppfattas som bara ”en möjlig tolkning” av ett ”mångfacetterat” litterärt verk (ibid., 224-5)². På scenen kan regissörens tolkning (*stämpel*) sägas spela en avgörande roll, menar Batušić, för att hen visst utgår från men samtidigt är inte inskränkt av texten i sin interpretation. Vid iscensättning förvandlas dramatexten i alla fall, som Knepler (1961: 31) märker, till en ”kollektiv erfarenhet” (dvs. att den erfaras av allmänheten på något offentligt ställe, oftast teater) och på så vis ”överskrider skriftmediet”³.

Med andra ord är drama i grunden tvetydig. Den vanliga uppfattningen av dramatexten som ”oupplösligt knuten till föreställningen” och, på grund av detta, ”ofullständig” i sig (Peghinelli 21-22)⁴ verkar då vara lite illa underrättad. Om en text tas upp i avsikt att iscensättas, kan man tänka sig att dess s.k. utförbarhet/spelbarhet (Bassnett 2002, Anderman 1998)⁵ skulle vara av största vikt vid läsandet. Men samtidigt kan pjäser läsas som ”vanlig” litteratur av vem som helst, dvs. erfaras bara genom dess verbalitet. I detta fall skulle den performativa aspekten inte vara så viktig när det gäller översättningen.

Dramans två sidorna kan dock inte lätt underordnas den andra. Självklart att distinktionen mellan dessa två möjliga ”måmedier” – nämligen det skriftligt och det muntligt

¹ Alla citater i min översättning. ”Integral part of a theatrical production.”

² ”Mnoge čemo međuzavisnosti pronaći između izvornog predloška i nove *skripture*, no smatrat čemo neospornom činjenicu kako jedan dramski tekst može imati različita, često i vrlo oprečna uprizorenja. To će reći kako je književno djelo višeslojno, a kako je predstava tek jedna od njegovih mogućih interpretacija.“

³ ”[T]he drama is a communal experience which transcends the realm of written material.”

⁴ ”We can then assert the written text is incomplete since it is indissolubly linked to performance (...) so we must fill in the blanks by finding answers in the performance itself and only this combination gives us a complete play-text, a text mediated by the two elements.”

⁵ Icke-standardiserad terminologi. Bassnett använder ”playability” och Anderman ”performability”, medan Espasa (2000; citerad i Che 2011) poängterar att alla dessa ord, tillsammans med ”breathability”, ”theatricality”, ”actability” och ”theatre specificity”, tyder på samma (oklara) sak, nämligen att producera ”flytande texter” som skådespelare får ”uttala utan svårigheter”. Förmodligen betyder detta att dialogerna i teori inte ska vara alltför *litterära*, dvs. skriftspråkliga, utan närmare talspråket.

– kommer att spela en avgörande roll vid översättning, men den ska absolut inte uppfattas som en definitiv princip. I teater, som vid översättning i helhet, finns en “spänning” mellan ett behov av att vara trogen originalets ordagranna innehåll (eng. *adequacy*, adekvans) och ett behov av att åstadkomma textens effekt i målspråket (eng. *acceptability*, acceptans) (Toury citerad i Anderman 2009: 92). Exempelvis, ifall om en absurdistisk pjäs, där formen vanligtvis ”träder i förgrunden” på bekostnad av innehållet, skulle principen om acceptans vara viktigare i översättningsprocessen. Å andra sidan, om det handlar om en klassiker som ska översättas, ska det troligen anses lämpligt att följa originalet så ordagrannt som möjligt, särskilt på grund av dess välkända status bland läsarna/åhörarna (Anderman 2009:93). Originalets dramatiska potential skulle i så fall inte bevaras till varje pris, särskilt i fall det går på bekostnad av författarens ord.

Med tanke på denna uppsats ämne, den performativa aspekten, ska jag fokusera på drama som teater(text). För att visa olika sätt hur det performativa kan påverka översättaren i hans arbete, ska jag analysera och diskutera dramaöversättning utan hänsyn till regissörens/dramaturgens möjliga ingripande. I fortsättningen visas vad som kan hända med själva texten då och olika sätt på vilka den kan transformeras genom översättningen.

2.2. Översättningsstrategier

När det gäller översättning av *drama som teatertext* är det väsentligt att först och främst hålla i minnet dess begränsningar. I jämförelse med litteratur, där läsaren bestämmer när och var den ska erfaras och där eventuella oklarheter kan utredas lätt inom själva texten (bl.a. i form av fotnoter), är en teatertext föränkrad i och begränsad av viss tid och rum. Det är dessutom bara en del av själva texten som når publiken *direkt*, repliker, medan beskrivningar och scenanvisningar hörs inte utan används för att bygga (på) den utomverbala aspekten. Dramaöversättarna måste därför tänka på ”flödet” i form av replikerna och deras samspel med den ”ohörda” texten. På en scen finns det inget utrymme för förklaringar och därför måste man se till att inte överladda eller ”underladda” dialogen utan vara så klart och direkt som möjligt till publiken vid första (och enda) anblicken.

Det som översättaren ska ge sig på att bevara först är den dramatiska effekten, ibland även på bekostnad av den ordagranna betydelsen. Som Schwarzsinger (2003: 9) poängterar, kan ”vissa objektiva upplysningar som regel frånses inom den dramatiska situationen”, om de

skulle ”kännas betungande på själva karaktären och situationen” inom en annan kultur.⁶ Till exempel, berättar Anderman (2009: 93) om hur te i Harold Pinters *The Caretaker* får vissa associationer i fransk översättning som inte stämmer med originalet. Att en luffare skulle dricka te känns inte särskilt malplacerat för briter, men i Frankrike, där bara gentila fröknar dricker te, skulle det kanske vara mer passande för honom att dricka vin istället, en mycket vanligare dryck.

En pjäs skulle alltså aldrig översättas bokstavligt. Det finns olika historiska, ekonomiska, sociologiska m.fl. kontexter som är inskrivna i pjäsen och som är viktiga för dess dramatiska effekt. Detta diskuterar Knepler (1961:33) i sin artikel om översättning av samtidsdramatik. Han beskriver tre grundfaktorer, nämligen tre franska termer, vilka dramaöversättaren måste behärska i sitt arbete för att nyskapa effekten: *façon de jouer* (”sätt att spela”; traditionerna och konventionerna av dramatik som pjäsen står i relation med), *façon de parler* (”sätt att prata”; olika lingvistiska och paralingvistiska aspekter, bl.a. takt, tempo eller rytm, men också gester och känslomässiga uttryck), samt *façon de vivre* (”sätt att leva”; intellektuella, filosofiska eller kulturella aspekter av en tradition). De är förstås inte ömsesidigt uteslutande; just tvärtom, menar han, är de ”sammanbundna och beroende av varandra”.⁷

Därför föredrar Knepler termen ”Nachdictung”, adaptation framför översättning. Enligt honom ska översättare följa originalet troget så mycket som möjligt, fast inte ordagrant, utan vid behov avvika från det på ett ”förnuftigt” sätt (1961: 33)⁸. Även om en sådan inställning kan verka kanske lite intetsägande – för samma sak kan hävdas gälla för alla

⁶ ”Prijevod slijedi kuckajuće bilo likova isto onako kako to čini glumac. Njegovi poticaji dolaze iz govorenog teksta u dramskoj situaciji, a ne iz komentara i obavijesnog diskursa. U prijevodu se ne radi o tome da se izbrišu prisutni obavijesni momenti, nego da ih se u korist neoštećene recepcijske mogućnosti do stanovite mjere žrtvuje samo tamo gdje opterećujuće djeluju na lik i situaciju.“

⁷ ”The terms are *façon de jouer*, *façon de parler*, and *façon de vivre*, *Façon de jouer* refers to the theatrical traditions and conventions of actors, producers and audiences, to the expectations of all these participants which are based on their past theatrical experience. *Façon de parler* refers not only to levels of language, linguistic usage and the like; it has to take into account the tempo of speaking, the use of gesture, and emotional expression in general. *Façon de vivre* refers to the intellectual or philosophical or cultural aspects of a tradition as they affect the ordering and interpretation of life which is drama. All three of these aspects are of course interconnected and depend on each other.”

⁸ ”[T]he translator of a contemporary play will often keep faith with the original by departing from it in judicious fashion, not by adhering closely to what the original says.”

former av översättning, kvarstår det att dramaöversättning idag ofta betraktas som kreativt i samma mån som själva dramaskrivandeprocessen (Bassnett 2002: 5). Relationen mellan originalet och översättningen brukade tidigare uppfattas ”post-kolonialt”, menar Bassnett; originalet stod alltid över och i denna mening definierade själva kvaliteten av översättningen. Idag är de däremot på ”jämlig fot” med varandra; bägge betraktas som ett verk i sig. Översättaren kommer in i bilden där som ett slags ”befriare” (ibid., 6) – dramatexten skulle alltså befrias från sin originalform och -sammanhang och få ”nya (kultur-anpassade) kläder”.⁹

Just hur nya och annorlunda dessa kläder, dvs. hur kreativ översättningen bör vara beror främst på bekantskap eller avståndet mellan käll- och målkulturen. Ju avlägsnare kontakt mellan vissa kulturer, desto större fara för oklarheter i texten. Till exempel, på grund av USA:s globala närvaro kan det hävdas att publiken antagligen är välbekant med amerikanska samhälle och kultur och därför skulle amerikanska pjäser i översättning troligen kräva färre avvikelser och anpassningar. Däremot skulle en kroatisk pjäs förmodligen kännas mer främmande på en amerikansk scen – utan översättarens kreativa insats skulle dramas (under)meningar lätt kunna gå publiken förbi.

I Fernandes (2010: 124) ordalag är översättaren faktiskt en kulturmedlare. Hens uppgift är att tydliggöra och kanske även ”domesticera” de verbala och icke-verbala signaler i en pjäs som skulle kunna uppfattas som kulturspecifika och följaktligen inte lättfattliga.¹⁰ Lefevere (2000: 236-237) delar hans uppfattning, argumenterande att ”översättningarna nästan alltid innefattar försök till att ’naturalisera’ den främmande kulturen, till att anpassas efter det som läsarna [...] av översättningen är vana vid”.¹¹ Det handlar om begränsningar som Lefevere (2000: 237) nämner, som ”sträcker sig långt bortom” den språkliga dimensionen,

⁹ ”In the new, post-colonial perception of the relationship between source and target texts, that inequality of status has been rethought. Both original and translation are now viewed as equal products of the creativity of writer and translator. (...) The translator is seen as a liberator, someone who frees the text from the fixed signs of its original shape making it no longer subordinate to the source text but visibly endeavouring to bridge the space between source author and text and the eventual target language readership.”

¹⁰ ”Whenever external variables are needed to decipher non-verbal signs, or better, whenever the world of the play itself does not provide enough information of non-verbal signs, the translator may need to act as a cultural mediator in making non-verbal signs explicit or, perhaps, domesticating them to the audience, that is, making domestic elements prevail over foreign ones in a way that seems natural to the target audience.”

¹¹ ”Since different languages reflect different cultures, translations will nearly always contain attempts to ‘naturalize’ the different culture, to make it conform more to what the reader of the translation is used to.”

omfattande kultur-, samhälls- och andra frågor, och som översättaren måste ta itu med om pjäsen ska bli förstådd.¹²

Dagens dramaöversättare har med andra ord för uppgift inte bara att förmedla texten utan måste överta en aktiv roll i framställningen av en pjäs, menar Fernandes (2010: 127). Peghinelli (2012: 26) håller med och sätter dessutom likhetstecken mellan översättarens och dramatikers roll såtillvida som de båda skriver för skådespelare, dvs. iscensättning. För att bevara det väsentliga, det *dramatiska*, i en översättning föreslår han en rad kreativa redskap som får begagnas i avvikelser från originalet, bl.a. adaptation, interpretation, parafrasering, modernisering och särskilt förståelse och samarbete med, t.ex. regissören, skådespelarna, osv (ibid., 23). När allt kommer omkring är en teatertext ansedd för iscensättning och, som sådan, berör ett antal olika individer och yrken.

Sammanfattningsvis kan den performativa aspektens betydelse vid dramaöversättning beskrivas som i grunden relativ. I beroende av översättarens handlingsfrihet, med tanke på målpubliken, kontexten osv., kommer översättningar att visa vissa avvikelser i varierande grad. I nästa del ska jag analysera utdrag ur två svenska pjäser genom att jämföra översättningarna med originaltexterna. I synnerhet ska jag motivera de olika metoder och *förnuftiga avvikelser* som jag har gjort för dramans bättre flöde med tanke på kroatisk publik, både på den rena språkliga nivån, *form*, och när det gäller ordagrann betydelse, dvs. *innehåll* (jmf. de Saussures tecken)¹³. Det handlar om utdrag ur två pjäser av svenska dramatiker, nämligen Hjalmar Bergmans s.k. marionettspel *Herr Sleeman kommer* (1917) och Stig Dagermans moderna *Upptäcktsresanden* (1947).

¹² "Translations are produced under constraints that go far beyond those of natural language – in fact, other constraints are often much more influential in the shaping of the translation than are the semantic or linguistic ones."

¹³ Självfallet är distinktionen mellan de två, form och innehåll, i det här sammanhanget inte alltid klar eller entydig, och det behöver den inte vara. Hellre har det berott mest på min egen känsla av motiveringen bakom vissa avvikelser och förändringar; om de i första hand gäller textens "yta" (*form*; kosmetiska, formella) eller "djupare lager av mening" (*innehåll*; semantiska).

2.3. Översättningsanalyser

2.3.1. Hjalmar Bergman, *Herr Sleeman kommer* (1917)

Herr Sleeman kommer utkom 1917, tillsammans med två andra dramer, *En skugga* och *Dödens arlekin*, i samlingen *Marionettspel*. Som Sjögren (2015) beskriver är de typiska för 1910-talets borgerliga realism som Hjalmar Bergman anses tillhöra. *Herr Sleeman kommer* handlar om två fattiga tanter som planerar att gifta bort deras niece, unga och föräldrarlösa Anne-Marie, till den välbärgade men gamla herr Sleeman. Trots att språket är mestadels vardagligt, särskilt med tanke på den tiden, låter det ändå i vissa avseenden ålderdomligt. Själva handlingen känns också förhållandevis daterad, *omodern*, och det kan sägas utgöra huvudanledningen varför jag bestämde mig för att översätta just den. Med tanke på att den andra pjäsen skulle vara (mer) modern, har mitt antagande varit att jag på så sätt skulle lyckas skaffa mig större variation i översättningslösningar. Före diskussionen om översättningarna är det viktigt att framhålla att min inställning inte var att modernisera *Herr Sleeman kommer*. Förmodligen skulle det ha föreställt den kroatiska publikens första kontakten med författaren – fast inte med den svenska borgerliga miljön (bl.a. Strindberg, filmare Bergman) – och på grund av detta jag ansett bättre att skaffa en känsla av Bergman så trogen som möjligt, som han var i sin tid.

Först ska vi rikta vår uppmärksamhet på de ”förnuftiga avvikelser” utförda på rent språklig nivå. För det mesta gäller dessa **små lexikalisk-semantic förändringar**. När det gäller tilltal har jag exempelvis sällan följt originalet ordagrant. På kroatiska är det inte så vanligt som i svenskan att tilltala någon med namn – oftast gör man så med emfatiska (negativa) konnotationer. Därför har jag flera gånger tagit bort namn och använt substantiv eller personliga pronomen istället. Självklart upptar de då bredare semantic fält än namn: Mina i ”Vad säger Mina? En tête-à-tête...” översatts som pronomen andra person singularis, ”ti”, i ”Što ti kažeš, ~~Mina~~? Jedan tête-à-tête...”; Bina lilla i ”Men tänk Bina lilla — om han skulle kyssa henne på kinden” blir ”draga moja”, ”gumman min”; Mina i ”Tant Mina — får jag gå ut i skogen i kväll?” har jag gjort mig av med i ”Teto ~~Mina/Mino~~, smijem li večeras van, u šumu?”.

Vidare har samtalet mellan Anne-Marie och Jägaren i översättningen blivit kanske lite känslomässigare i frågan om tilltal. När Jägaren tilltalar Anne-Marie i repliken ”Anne-Marie lilla — jag ska hjälpa dig”, har jag bestämt mig för att byta ut namnet, ”Anne-Marie lilla” med ett substantiviserat possessivpronomen, ”Mala *moja*”. Därmed fördjupas en känsla av förtrohet mellan de två älskande. Så har jag också gjort Anne-Maries tilltal lite ljuvare med

hjälp av pronomen. Hennes ”din stackare”, istället för att översättas med ett ord som ”siroti” (nom.adj.) eller bara ”sirotane” (subst.), har blivit ”sirotane moj”. Dessutom har ett personligt pronomen i dativ, ”mi”, lagts till (possessiv dativ som en talpråklig markör), vilket betonar Anne-Maries omtänksamhet mot Jägaren. Han klättrar på taket för att få träffa henne och hon yttrar ”Nej, så du ser ut, din stackare!”, vilket blir ”Ma, sirotane moj, na što *mi* ličiš!”. Jägaren är Anne-Maries och Anne-Marie är Jägarens, det är en enkel kärleksformel.

En annan punkt som kändes lite problematisk vid översättning, i synnerhet med tanke på textens flöde, dess så att säga *naturlighet*, är upprepningar. Då och då brukar Bergman upprepa vissa nominella fraser eller satser för dramatisk effekt. På en kroatisk scen skulle dessa dock fungera med en förhållandevis mindre effekt. Istället har några upprepningar i översättningen förvandlats till ett slags **gradering**. Minas replik ”Å – tala inte om det, tala inte om det” blir ”Joj, nemojmo o tome, *molim te* nemojmo!”. Således blir situationen ännu mer dramatisk; införandet av ”molim te” (snälla) upplyser bättre Minas förtvivlan och ovillighet att prata eller än tänka om vad Bina tidigare hade omnämnt.

Andra exemplen på upprepningar respektive översättningar/förändringar inkluderar följande: Anne-Maries frågan ”Angår det mig då?” får sitt enkla svar från Bina ”Det angår dig.”, fast i den kroatiska versionen har jag gjort Binas svar lösare och mer bestämt, ”*Baš tebe*” (”Just dig”). Ett sådant svar passade bra med Binas försök att övertyga Anne-Marie om gamle herr Sleemans bra sidor. En annan fråga som Anne-Marie ställer till Bina, om hon skulle ta koppar ”Av bästa servisen?”, svaras med bara ”Bästa servisen.”, men i översättningen bestämde jag mig för att inte upprepa hela frasen, utan bara superlativet: ”Iz najfinijeg servisa?”, ”Najfinijeg.” (”bästa, finaste”). På så sätt blir deras interaktion effektivare och Binas säkerhet klarare, kanske än strängare.

Utelämning och införing är två andra ganska vanliga översättningsstrategier som jag begagnat. Att något ska utelämnas från eller införas i texten beror i största utsträckning på översättarens egen känsla för flödet. Vid vissa tillfällen har jag alltså ansett det lämpligt att utelämna bitar av texten eftersom de inte verkade fungera lika bra på kroatiska. När Mina, stående vid fönstret, yttrar: ”Ni kan tro, att det är grant över skogen.”, verkar det vara krångligt att bevara repliken ord för ord. För att bevara bilden beslöt jag mig att utelämna skogen därifrån och lägga till ”nebo” (”himlen”) samt ett adverb (”stvarno”, kro. faktiskt, jätte-; mer talspråkligt) vars funktion är att förstärka den ljuvljiga bild Mina upplever: ”Mogu vam reći da je nebo stvarno prekrasno ~~iznad šume~~”. Senare ber Jägaren Anne-Marie att komma ut: ”Kom med mig i skogen. Det är så vackert i skogen i kväll.” I den kroatiska

versionen står det utan den prepositionella frasen ”i skogen”: ”Dođi sa mnom ~~u šumi~~. U šumi je predивно večeras.“ Med att inte upprepa skogen har repliken gjorts mer flytande.

När det gäller införing var det min önskan att binda replikerna samman och göra situationen mer talspråklig och vardaglig. Genom hela texten har jag lagt till småord, bindeord (konnektorer) och interjektioner, dels utöver de som redan finns i originalet. Exempelen på dessa är ”baš” (istf. den ordgranna ”da” för svensk ”ja”; ”Ja – gunås” / ”Baš – prava žalost” /), ”dakle” (”Han svarar (-) —”/”Odgovorio je, dakle:”; istf. ”da”, ”Ja, jag menar att du kan stå här”/”Dakle, mislila sam da bi mogla ovdje stajati”) och ”ma” (som ”jo” eller ”nå”; ”Nej, så du ser ut, din stackare!” / ”Ma, sirotane moj, na što mi ličiš!”).

Till sist kan man betrakta förnuftiga avvikelser som huvudsakligen angår innehållet. Först och främst gäller det som Lefevere kallar för **naturalisering**, när kulturellt specifika företeelser anpassas till den s.k. främmande (i detta fall kroatiska) kulturen. Den första som framträder i texten finns i de inledande scenanvisningarna, nämligen ”moraklocka”. I Sverige råder det knappt någon tvekan om vad det betyder; det stora golvuret och dess urverk från Mora i Dalarna är välkända, en del av svenska traditioner¹⁴. Men i Kroatien är det inte så lätt att få tag i och förresten vet kroaterna antagligen inte vad det kulturellt sett skulle innebära. Därför ville jag underlätta scenografernas jobb och vidga, dvs. generalisera dess betydelse; ”moraklocka” översätts som vanligt ”pendelur”, ”starinski stojeći sat s klatnom”.

I själva replikerna kommer tre termer fram som har med länsstyrelse att göra: ”landssekreterare”, ”landshövdingen”, och ”länet”. Dessa har extremt specialiserade betydelsen inom svensk socio-politisk verklighet. Nästan ett hundra år efter att Bergman skrivit pjäsen, har de – som själva statsförvaltningen – innehållsmässigt säkert inte förblivit samma. Hur som helst spelar den här problematiken för kroatisk publik säkert inte så stor roll. Jag har därför, utan onödiga beskrivningar, anpassat (naturaliserat) dem till vad som kroater är vana vid – ”landssekreterare” har blivit ”glavni tajnik županijske uprave” som är stöd åt ”landshövdingen” eller ”župan”, den högste ämbetsman i ”länet”, dvs. ”županija”. Svenska termerna har alltså ersatts med de termer i kroatiska, som har motsvarande funktioner i kroatisk statsförvaltning.

¹⁴

Moraklocka. *Nationalencyklopedin*.

2.3.2. Stig Dagerman, *Upptäcktsresanden* (1947)

I motsats till Bergmans *Herr Sleeman kommer* kan man se i Dagermans *Upptäcktsresanden* en annan, en aning mindre konventionell, inställning till språket. Den litteraturhistoriska perioden under vilken pjäsen utkom, fyrtiotialism¹⁵, är känd för sina starka modernistiska tendenser. I sin grund utvecklade den som en reaktion mot realism som Bergman var förespråkare för, vilket avspeglades i språket också.

I Dagermans miniatyrdrama i fyra akter följer vi en karavan bestående av Upptäcktsresanden och hans följe (som inte heller har riktiga namn utan är känd med hänsyn till deras funktion på resan – Vägvisaren, Kameldrivaren, Den unge bäraren, samt Den gamle bäraren) genom fyra olika miljöer: en öken, en djungel, en flod och ett hav. Varje akt är som ett allegoriskt avsnitt i sig själv, med variationer av samma karaktärer och samma historier, fast i olika kontexter. Småningom utvecklas handlingens gradering och, genom upprepningar, både de narrativa och de språkliga, kommer de dramatiska spänningarna i gänget till ytan. Trots den konflikt som bubblar i pjäsen förblir humöret lätt alltigenom – personerna skämtar och retar varandra, avbryter och avslutar varandras meningar, och förvränger varandras ord. Deras språk har en starkt figurativ dimension, som en byggsten i pjäsens nästan absurdistiska känsla.

Därmed har jag fått större variation i analysen. De översättningsproblem som jag stött på i *Upptäcktsresanden* var visst annorlunda än dem som dykt upp vid översättningen av *Herr Sleeman kommer*. I fortsättningen diskuteras de ”förnuftiga avvikelserna” på samma sätt som tidigare, med hänsyn till pjäsens form och innehåll.

De förändringar som angår rent språklig nivå (form) gäller för det mesta syntax. Vid vissa tillfällen har jag valt att använda **bruten syntax, ofullständiga meningar och satser**, som präglar talspråket. Den unge bärarens kommentar ”När jag nyss såg honom framifrån...” blir således ”Što sam ga maločas vidio sprijeda...” (”Vad som jag nyss såg (med) honom...”) istället för det ordagranna ”Sad kad sam ga vidio...”. I ett annat exempel har ”Jag som fick släpa honom sista biten” blivit ”Još ~~s obzirom na to~~ što sam ga morao tegliti zadnji dio.” (”Och än med tanke på att jag måste släpa honom...”), varmed sätts handlingen i sikte.

Syntatiska avvikelser gäller också **förenklingar** eller **utvidgningar** av repliker. Motiveringen för detta låg i att vissa svenska repliker krävde en klarare satsstruktur på kroatiska. Till exempel, en replik och dess översättning blir ”Varenda kväll i solnedgången

¹⁵ Fyrtiotialism. *Nationalencyklopedin*.

öppnar hon ledet till betesmarkerna och ställer sej *och* tittar ner mot Arons dal för att se om jag kommer.“ med översättningen, ”*Svake večeri kad se spusti sunce, ona izade i otvori vrata ograde, stoji i promatra pašnjake. Gleda niz Aronovu nizinu ne bi li me ugledala.*” Med tanke på talspråket, som generellt sett sträver mot syntaktiskt enklare (sats)strukturer, skulle prepositionsfrasen ”i solnedgången” ändå i den kroatiska texten låta bättre som en sats än som ett tidsadverbial ”u/za zalazak sunca” (poetiskt). Därmed undveks en alltför krånglig replik. Själva meningen uppdelades i två fullständiga meningar så att underlätta flödet.

Dessutom har jag **införat** vissa ord (mest interjektioner) och **utelämnat** andra (t.ex. den kroatiska frågepartiklen ”li”) med tanke på talspråk och karaktärernas olika talsätt.

I vissa tillfällen har jag insett en möjlighet för att förbättra dialogens flöde med hjälp av införelse av ord som interjektioner eller adverb. Exemplet på detta är det kroatiska ordet ”nego” (i dessa sammanhang, ”alltså”, ”nå”, ”jo”¹⁶). När Vägvisaren säger till Kameldrivaren ”Du skulle visa oss nånting.“, är det menat som en försök att återkomma till det tidigare ämnet. Med interjektionen ”nego” i översättningen har replikens pragmatiska mening blivit tydligare: ”*Nego, htio si nam nešto pokazati.*” Vid ett annat tillfälle, när Vägvisaren avslöjar till gänget att Upptäcktsresanden faktiskt sover, frågar han efter en kort paus, ”*Men vad väntar ni på...*” Istället för det ordagranna ”no” har jag översatt ”men” som ”nego”: ”*Nego, što čekate?*“. I tillägg har jag också använt ”eto” (ordagrant platshänvisning ”där” men i talspråket bredare, ”alltså”, ”nå”). ”Nu vaknade han också!”, påstår Den unge bäraren nedlåtande vis-a-vis Vägvisaren, vilket blir extremt talspråkligt på kroatiska ”*Eto da se i on probudio*” (”Nämen, tänk att nu vaknade...”) istället för ”*Sad (da) se i on probudio!*”. Därmed bevaras den underliggande ironin i bärarens ton.

Då och då var det dock nödvändigt att **parafrasera** till en viss grad. Kameldrivarens replik, ”...om [Upptäcktsresanden] har ögonen öppna eller om han blundar“ blir ”...öppna eller *slutna*” i min översättning, dvs. ”...jesu (li) mu oči otvorene ili zatvorene”. En sådan parallelism (båda två som adjektiv) har gjort repliken lättare att yttra och känslan av flödet har blivit desto mer större.

Det finns några **morfosyntaktiska avvikelser**, men som påverkar den semantiska aspekten i en liten grad. Till exempel, ”den som sover” – ett slags kodnamn på Upptäcktsresanden som gänget brukar använda – har översatts på två olika sätt beroende på önskade bibetydelser. Relativsatser (”som sover”) brukar förekomma oftare i nominalfraser i

¹⁶ ”Nego” som en konnektor (Jmf. artikeln om ordet på Hrvatski jezični portal. http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search_by_id&id=eF9hWRg%3D&keyword=nego)

detta sammanhang på svenska än på kroatiska. En vanlig kroatisk översättning därav skulle vara "onaj/ovaj što spava"¹⁷, fast det finns även "spavač" ("sovare") som kanske känns lite vanligare. Beroende på talaren kan demonstrativa pronomen ("ovaj", "onaj") förresten ha en stark beskyddande ton, så att peka ut någon, avslöjande brist på respekt mot den som omtalas men inte direkt omnämnas. På grund av detta använder jag det förstnämnda när jag vill understryka (Kameldrivarens) ironi och/eller irritation, medan den andra finns i Vägvisarens repliker pga. hans godhjärtade inställning mot Upptäcktsresanden. "Vad vill ni två med oss egentligen? ... Du och han som sover." När Kameldrivaren ställer denna fråga till Vägvisaren kan man känna hans ilska och trötthet med hela resanden. Hans ord verkar vara väldigt hånfulla, så där känns den ordgrannare översättningen vara mer passande: "Što vas dvojica zapravo hoćete od nas? ... *Ti i onaj što spava.*"

Likadant har vissa fraser **förstärkts** med hjälp av superlativ och augmentativ för att ge uttryck åt talarens känslor. Den unge bäraren, till exempel, undrar "Och dessförinnan var kniven bara en vanlig kniv?". För att förstärka skepticism i hans replik har den "vanliga kniven" förvandlats till den "vanligaste kniven" i översättningen, dvs. "najobičniji nož". I ett annat fall har "djungeln" inte översatt som det 'vanliga' substantivet "džungla" utan som dess pejorativa augmentativ "džungletina", vilket passade bra till kontexten. ("Det här är också odrägligt. Den här djungeln är också odräglig." / "I ovo je nesnosno. I ova džungletina je isto tako nesnosna. ").

Vidare har jag ingripit i texten på ett lite friare sätt med hänsyn till Kameldrivarens repliker. Han är uppenbarligen onöjd med resan, vilket bottnar i hans brist på respekt för Upptäcktsresanden, den som "låter sej bäras halvdöd eller halvsovande genom världen". Om honom pratar Kameldrivaren i nedsättande ordalag – fast med en viss subtilitet. Men en sådan politisk korrekthet, när översatt ord för ord, löper fara att inte klart uppfattas i (balkano) kroatiskt sammanhang. Enligt min mening är svenskan mer eufemistisk än kroatiskan, vilket syns bl.a. i svenskt (typiskt sett) öppet och mångkulturellt samhälle samt fattigdom på svärord i språket, särskilt i jämförelse med kroatiskan. Min översättning har därför förstärkt Kameldrivarens förbittra ironi, främst med hjälp av substantiven som syftar på Upptäcktsresanden ("Om han sover?" blir "Spava li *gospodin?*"; "Om herrn sover?", där Kameldrivarens avund är klarare) och possessiva pronomen som i detta sammanhang också

¹⁷ En annan (standardiserad) version skulle vara "onaj *koji* spava" men relativsatsen med "što"/"šta" brukar förekomma oftare i talspråket (jmf. §1435 om relativa satser i Silić och Pranjković 2007: 354).

har en nedsättande, ironisk betydelse ("Hur djupt sover han som sover?" blir "Kako duboko spava naš spavač?", "...vår sovare?").

Att han är uttröttad, till exempel, har också påverkat översättningen. Hans "Men nu är jag trött på att vara den jag är." blir en aning mer dramatiskt i den parafraserade översättningen, "Sad mi je stvarno dosta ovog otužnog života." ("Nu är jag faktiskt trött på det här dystra livet"). Med hjälp av ett talspråkligt adverbial ("stvarno", sve. "faktiskt") och en nominalfras ("ovaj otužan život", sve. „det här tråkiga/dystra livet”), blir Kameldrivarens levnadströtthet uppenbar.

Till slut ska (större) **innehållsmässiga avvikelser** från originalet diskuteras. Metaforer, liknelser och andra stilfigurer är sällan enkelt att översätta och anpassa till ett främmande språk och kultur. När det gäller *Upptäcktsresanden* blir den språkliga aspekten ännu friare än med Bergmans *Herr Sleeman kommer*. Som sagt använder personerna språket på ett kreativt, ibland nästan absurdistiskt sätt; de gör massor av ordlekar och retar varandra. Således har jag också varit kreativ i min översättning.

Till exempel, "tjur" från Kameldrivarens replik "Vem vet hur många tjurar som går lösa innanför det där stängslet!" blir "galeb" i översättningen ("fiskmås"; enligt Hrvatski jezični portals kroatiska ordbok, en löjlig regionalism för unga och ivriga älskare); "Sam bog zna koliko joj je galeba sletjelo unutar te ograde!". Metaforen kunde ha fungerat med "pastuh" ("avelshingst") eller den ordganna "bik" ("Sam bog zna koliko joj se pastuha/bikova mota po vrtu/kući"), kanske i kombination med vissa epitet som betonar de sexuella bibetydelseerna (t.ex. "najareni", "napeti", "snažni"). Men med fiskmåsen har jag skaffat en lättare och lustigare stämning, även om det kanske passar bättre det dalmatinska idiomet än talspråket i den inre delen av Kroatien.¹⁸

För flödets skull har jag då och då bestämt mig för **utelämning** av vissa delar, som ett par repliker i fortsättningen:

"DEN UNGE BÄRAREN: Hellre än att uthärda era förolämpningar följer jag med till världens slut.

~~DEN GAMLE BÄRAREN: Till ditt eget också?~~

~~DEN UNGE BÄRAREN: Hellre än att bli hållen för bedragen så.~~

¹⁸ Avståndet mellan två kulturer omfattar till och med (regionala) skillnader mellan olika idiom inom ett språk-system. Förutsatt att den inte anpassas till ett bestämt standardspråk, kan man vänta sig att översättningen kommer att skilja sig också beroende på den del av landet där pjäsen iscensätts. Inom denna uppsats kommer dessa skillnader inte att diskuteras på grund av ämnets begränsningar (svensk vs. kroatisk).

DEN GAMLE BÄRAREN: Det var illa.”

Själva bilden med ”världens slut” verkar vara ganska oklar i den kroatiska texten. Den ordagranna översättningen, ”kraj svijeta”, är oidiomatisk och kanske även väcker positiva associationer (att ”följa med till världens slut” kan tolkas på kroatiska att man är beredd för att göra allt för någon man gillar, vilket uppenbarligen strider mot Den unge bärarens mening). Därför blev dialogbiten mer kompakt utan frågan och dess respektive svar/reaktion från Den unge bäraren: ”MLADI NOSAČ: Radije bih dovijska lutao pustinja nego ovdje trpio vaše uvrede. / STARI NOSAČ: To ne valja.” (”Hellre än att uthärda era förolämpningar vandrar jag omkring i de här öknarna för evigt!”).

Det finns ett exempel på **simplifikation** av repliker (bitar borttagna). Den unge bärarens replik, ”Men du påminner om en död kamel som jag såg en gång som barn. Nästan avskalad av hyenorna.”, blir i översättningen utan hyenor, dvs. utan subjekt, så att undvika passivformen eller längre beskrivningar (ordagrant ”Hijene su je bile potpuno oderale”). ”Ali podsjećaš na jednu mrtvu [devu] koju sam vidio kao dijete. Gotovo potpuno oderanu na cesti.” Med den ofullständiga meningen blir repliken koncis och effektiv. Till och med har jag lagt till ett platsadverbial (”på vägen”, ”na cesti”) så att Den unge bärarens bild blir starkare.

Med andra ord är såväl **införande** av som **borttagande** av textdelar vanliga metoder för att bevara ”flödet”.

Apropå det förstnämnda har jag exempelvis vid ett tillfälle utvidgat en replik. ”Men det finns undantag. I fråga om fruntimmer och sängar finns det undantag. Absolut.” I min version så säger Den unge bäraren följande: ”Ali ima iznimaka. Po pitanju ženskih i krevetâ ima iznimaka. Apsolutno ima, *ne možeš reći da nema.*” (Tillägget i form av hela satsen, ”Absolut finns de; du kan inte säga att de inte finns!”) Anledningen för detta bottnar i att talaren är ganska upprörd. För att ge ett bättre uttryck åt hans desperation på kroatiska har jag bestämt mig för att han ska upprepa det hela en gång till. Ännu bättre blir repliken med tanke på att hans kommentar ignoreras i fortsättningen.

Med Stig Dagermans stil har jag i det stora hela utnyttjat flera möjligheter beträffande ”förnuftiga avvikelser” än med Hjalmar Bergman. Medan *Herr Sleeman kommer* verkar vara mer kulturellt specifik, nästan en klassiker, har *Upptäcktsresanden* en stark allegorisk, nästan absurdistisk dimension. I motsats till Bergmans pjäs beror det dramatiska och det allegoriska i Dagermans verk mer på språket än på själva handlingen.

2.4. Slutsatser

Syftet med denna uppsats var att undersöka hur dramatextens performativa aspekt påverkar översättningsprocessen. Först diskuterades dramats grundläggande dubbeltydighet; att den kan betraktas både som en litteraturgenre och som en text ansedd för iscensättning. I grunden är alla källor eniga beträffande dramaöversättning, att man inte ska vara alltför ordagrann utan lita på egna kreativa förmågor. Översättaren har dessutom en viss del frihet att avvika från originalet för att bevara, eller 'rekonstruera' någon aspekt av källtexten vilken hen anser viktigt, beroende på hens känsla för texten, källkulturen samt målgruppen. Även om därigenom har saken relativiserats, betyder det att förändringar kan beröra såväl form (grammatik och struktur) som innehållet (betydelse). För det sista har jag analyserat mina översättningar av utdrag ur två svenska pjäser: Hjalmar Bergmans borgerlig-realistiska *Herr Sleeman kommer* och Stig Dagerman fyrtiotalspjäsa *Upptäcktsresanden*. Tack vare deras olika stilar och stämningar har jag fått större variation i mina översättningslösningar. Eftersom Bergmans *Herr Sleeman kommer* känns mer som en klassiker, har jag ganska troget följt texten. Å andra sidan visar Dagermans *Upptäcktsresanden* en kreativare, om än konceptuell, inställning mot språket och dialoger, med många ordlekar och idiomatiska uttryck, samt mycket skämt mellan personerna. För att bevara dess unikt nonchalanta men lömska stämning, som bl.a. bygger på (ibland nästan absurdistiska) dialoger, krävdes större avvikelser från originaltexten då och då för att anpassa situationen till den kroatiska kontexten. Metoder som jag begagnat mig mest av är bl.a. utelämnning (förkortning) samt införelse (utvidgning) av olika ord, fraser och satser; parafrasering och simplifikation; naturalisering av kulturspecifika begrepp osv.

3. SVENSKA KÄLLTEXTER OCH KROATISKA ÖVERSÄTTNINGAR

1.A. Hjalmar Bergman, *Herr Sleeman kommer* (utdrag)

Spel i en akt

ROLLISTA

Tant Bina

Tant Mina

Anne-Marie

Jägaren

Herr Sleeman

(Scenen: Rum i en vindsvåning.

I fonden ett tämligen stort fönster, varigenom man ser ut över tak och skorstenar, längst bort en blånande skog.

Kammaren är de båda gamla fröknarnas helgdagsrum och följaktligen uppfyllt av allehanda prydnadsföremål, bric-à-brac, ateniennar, piedestaler o.s.v., allt i mer eller mindre avskryvda former och framför allt färgsammansättningar. När ridån går upp är emellertid såväl möbler som prydnadsföremål dolda i blå- och vitrandiga överdrag. Rummet får härigenom ett enklare, renare och behagligare tycke, helst det brutna, vita taket och tapeten, ljusblå, väl stämmer överens med överdraget. De båda gamlas smaklöst utstofferade dräkter äro likaledes i första delen av akten dolda under blå- och vitrandiga hushållsförkläden. Anne-Maries dräkt är hela tiden densamma, en blå- och grönrutig bomullsklänning av rätt småflicksaktig typ.

Det är sensommarafton. Solnedgången ger rummet, som tänkes ligga åt väster, en vacker, vänlig belysning.

Tre dörrar, två mindre, låga, vita på var sin sida om rampen, en större på högra väggen längre bort i fonden. Det är entrédörren.

Möblerna ordnas efter behag. På höger vägg mellan de båda dörrarna står emellertid en moraklocka, likaledes övertäckt men i gång. Mitt på scenen ganska nära rampen en grupp bestående av två stora emmastolar och ett bord vars runda skiva mäter vid pass trekvarts meter i diameter.

När ridån går upp sitta de båda gamla i emmastolarna. Mina broderar, Bina har en strumpstickning i knät, men är sysselsatt med att för tredje eller fjärde gången genomläsa ett brev, vars rader hon följer med strumpstickan.)

MINA (*broderande.*): Tänk!

BINA (*läsande.*): Ja — tänk —

MINA: Vilken lycka!

BINA: Jo — det kan du säga —

MINA: Vid så unga år!

BINA: Bara barnet.

(Kort paus.)

MINA (*låter arbetet sakta sjunka.*): Men tänk— syster Bina — om vi ändå skulle —

BINA (*fixerar henne över brillorna, kort.*): Va då?

MINA (*skyggt.*): Om vi skulle be honom vänta ett år? Hon är bra ung.

BINA (*beskt.*): En flicka är aldrig för ung att bli lycklig. Att hon kan bli för gammal, det ser man exempel på. Gunås.

MINA (*suckande.*): Ja — gunås.

BINA: Ett år är långt. Man vet aldrig, vad som kan inträffa.

(Mina suckar.)

BINA: En ung flicka är utsatt för många frestelser. Hur gick det med syster Mathilda?

MINA (*ängsligt.*): Å, tala inte om det, tala inte om det!

BINA (*beskt.*): Låt bli att tala själv, då.

(Anne-Marie sticker in huvudet genom dörren till vänster.)

ANNE-MARIE: Är det riktigt säkert? Ska det inte vara fyra koppar?

BINA (*strängt.*): Tre koppar, barn, har jag sagt.

ANNE-MARIE: Av bästa servisen?

BINA: Bästa servisen.

(Anne-Marie ut.)

MINA (*med ett stilla fnitter.*): Nu är hon allt fasligt nyfiken?

BINA (*allvarligt.*): Hon har skäl att vara nyfiken. (*Stoppar brevet i kuvertet, slår på det med strumpstickan högtidligt.*) Här, syster Mina, har vi Anne-Maries lycka.

MINA: Ja tänk — i ett litet kuvert. Får jag se.

(*Tar brevet, granskar och luktar på det.*)

ANNE-MARIE (*sticker in huvudet.*): Ska det vara alla sorters småbröd?

BINA (*högtidligt.*): Alla sorter.

MINA (*förskräckt.*): Men inte för många!

BINA: Tre av varje sort.

(*Anne-Marie ut.*)

MINA (*visar på brevet, svärmiskt.*): Vilken fast och manlig stil.

BINA (*stickar, kort.*): Han har inte skrivit det själv.

MINA (*besviken.*): Å — har han inte skrivit det själv?

BINA: Nej, han har skrivaresjukan.

MINA: Nå, i hans ställning gör det ju ingenting. Han behöver väl aldrig skriva ett ord själv?

BINA: Bara sitt namn. Och det gör han med kautschukstämpel.

MINA (*efter en liten paus, skyggt.*): Och det där andra då?

BINA (*skarpt.*): Vilket andra?

MINA: I benen?

BINA (*kort.*): Det är en annan sjukdom.

MINA (*med en lätt suck.*): Ja, han behöver ju inte gå så mycket själv.

(*Anne-Marie in med en liten kaffebricka som hon sätter på bordet.*)

ANNE-MARIE (*glatt.*): Nej, vet ni vad! Ska vi dricka kaffe i förmaket på blanka vardan! Och bästa servisen och alla sorterna. Nej, jag tror ändå, att någon ska komma.

(*De båda gamla mysa hemlighetsfullt mot varandra. Anne-Marie tar en mindre stol och sätter sig bakom bordet med ansiktet mot rampen.*)

BINA (*under tiden.*): Du har rätt, Anne-Marie. Det är någon som kommer.

ANNE-MARIE: I kväll?

BINA: Det vore mindre passande.

MINA: Å hu då — en karl så här dags.

ANNE-MARIE (*häpen.*): Är det en karl?

BINA (*rättande.*): En herre. Slå i, Anne-Marie. Två bitar för mig.

MINA: Och tre för mig.

ANNE-MARIE (*serverande.*): Känner jag honom?

BINA: Kanhända. Jo, du har sett honom. Och du har hört oss tala om honom i varma ordalag.

Han var en gång i tiden din stackars mors förmyndare och enda stöd.

ANNE-MARIE (*lugnt konstaterande.*): Jaså, det är en gammal herre.

BINA: Medelålders. Utan honom hade din olyckliga mor sjunkit ännu —

ANNE-MARIE: Vad heter han?

BINA (*högtidligt.*): Herr Sleeman.

MINA (*med rörelse.*): Nu är det sagt.

ANNE-MARIE (*eftersinnande.*): Å-å — jo, jag minns. Jag minns honom, tant!

MINA (*rörd.*): Nej, tänk. Hon minns honom. Det är ett lyckligt omen.

ANNE-MARIE (*springer upp, framom bordet.*) Är det inte han, som går så här?

(*Hon härmar en tabetikers stela och besvärade gång, dock utan de karakteristiska kurvorna.*)

MINA (*med ett stilla fnitter.*): Det är inte olikt.

BINA (*strängt.*): Anne-Marie! Man härmar inte en sjuk.

ANNE-MARIE (*förskräckt.*): Är han sjuk?

BINA (*något besvärad.*): Inte sjuk. Men sjuklig.

ANNE-MARIE (*tillbaka till sin plats.*): Stackars han!

BINA: Just därför behöver han stöd och öm omvårdnad. Han skriver till oss —

MINA (*ängsligt.*): Kaffet blir kallt.

BINA (*rör om, höjer koppen.*): Nu dricka vi för din välgång, lilla Anne-Marie.

MINA: Ja, det gör vi!

ANNE-MARIE (*leende.*): Vad ni är lustiga i kväll. Skål!

BINA: Och nu ska du få höra hans brev.

ANNE-MARIE: Angår det mig då?

BINA: Det angår dig. (*Läser.*) Högtärade fröken Bina, värderade fröken Mina —

MINA (*mysande.*): Ja, värderade var det —

BINA (*skarpt.*): Högtärade torde vara lika mycket värt. Avbryt mig inte. (*Läser.*) Som svar å eder aktade skrivelse av den tjuguaåttonde sistlidne maj, ber jag få meddela att jag tagit däri anförda klagomål under samvetsgrann och välvillig prövning. (*Vid sidan.*) Jag skrev nämligen och klagade över våra knappa omständigheter. Han svarar — (*Läser.*) Tolvhundra kronor giva i sanning icke något rikligt levebröd åt tre personer, även om dessa äro ogifta fruntimmer med små och anständiga pretentioner.

ANNE-MARIE: Men vi ha det ju så bra —

BINA (*skarpt.*): Jaså, du tycker det? Avbryt mig inte. (*Läser.*) Ehuru väl jag skärskådat saken från alla sidor, ser jag ingen möjlighet att öka edra inkomster. (*Mina suckar tungt.*) Återstår således att taga under betraktande, huruvida edra utgifter på något anständigt sätt kunna minskas. Jag tror mig ha funnit detta sätt. Det torde icke vara eder obekant, att min hälsa på senare tid lämnat åtskilligt övrigt att önska. Under sådana omständigheter börjar jag finna ungarlivets ensamhet tryckande, och har jag i anledning därav beslutat söka ett ömt och troget sällskap för mina återstående levnadsdagar.

(*Mina suckar tungt.*)

BINA (*skarpt.*): Mina — kan du inte vänta med att sucka?

MINA (*förskräckt.*): Jo, jo — jag ska vänta —

BINA (*läser.*): Först som sist vill jag meddela eder den som jag vill hoppas angenäma nyheten, att mitt val fallit på den olyckliga Mathildas dotter, eder niece, lilla Anne-Marie.

ANNE-MARIE (*förskräckt.*): Men varför? Han känner mig ju inte —

BINA: Vänta får du höra. (*Läser.*) Givetvis har jag först efter moget övervägande fattat mitt beslut, därvid huvudsakligen stödjande mig dels på det i sagda eder skrivelse inneslutna

fotografiska porträttet och i ännu högre grad på det vitsord, min högtärade giver Anne-Marie såsom varande en oskyldig, av världen ännu oberörd ung person med ett glatt, vänligt lynne, dessutom huslig och icke utan begåvning i musikaliskt hänseende —
(*Daskar henne på kinden.*) Ja du, ett så vackert betyg fick du av tant Bina.

MINA: Ja, tacka den snälla tant Bina!

ANNE-MARIE (*nedslagen.*): Tack snälla —

BINA (*läser.*): Samtidigt som jag från edra skuldror lyfter en tung börda, fullföljer jag sålunda mitt eget syfte i det jag med det snaraste upptager lilla Anne-Marie i mitt hus.

ANNE-MARIE (*ängsligt.*) Ja, med jag har det så bra här. Kära, får jag slippa?

(*Kort paus. Mina suckar.*)

BINA (*obevekligt.*): Jag ska läsa om meningen. Samtidigt som jag från edra skuldror lyfter en tung börda. — Vill inte Anne-Marie tillåta herr Sleeman att befria oss gamla från en tung börda?

ANNE-MARIE (*tungt.*): Jo, jo. Men vad ska jag göra hos herr Sleeman?

BINA: Jag förstår din oro, barn. Du tror kanske, att du ska bli någon sorts bättre piga. Men hör nu, vad herr Sleeman uttryckligen säger. (*Läser.*) Redan på förhand uppfylld av varma känslor, skyndar jag att i morgon möta min unga brud. (*Kort paus.*) Förstår du?

(*Anne-Marie sänker huvudet.*)

BINA (*läser.*): Från och med samma dag åtar jag mig alla de utgifter, som äro för hennes person nödvändiga och hoppas jag i gengäld få röna ett vänligt och glatt mottagande. Jag avreser härifrån med nattåget och skall om intet oförutsett inträffar, anlända till eder bostad klockan precis åtta. Inneslutande mig i de ärade damernas bevågenhet förblir jag eder förbundne J. O. Sleeman, landssekreterare.

(*Kort paus, Anne-Marie sitter med nedböjt huvud.*)

MINA (*för att bryta tystnaden.*): Har — har han skrivit namnet själv?

BINA: Nja — med stämpel.

(*Kort paus. Moraklockan slår åtta slag.*)

ANNE-MARIE (*far upp i förskräckelse.*): Å tant, tant! Nu slog hon åtta!

BINA: Din lilla toka, du hör ju att det är i morgon bitti. Fattas bara att en fästman skulle göra visit så här dags.

MINA (*med stilla fnitter.*): Det finns såna fästmän också.

BINA: Mina!

MINA (*reser sig.*): Nej, nu får jag lov att se på solnedgången. (*Bort till fönstret.*) Ni kan tro, att det är grant över skogen.

ANNE-MARIE (*dröjande.*): Tant Bina — är jag verkligen en sån tung börda?

BINA (*besvärad, men resolut.*): Ja, mitt kära barn. Alltfrån den stund då din olyckliga mor —

ANNE-MARIE (*hastigt.*): Ja, ja, ja — jag vet. Du behöver inte säga mer. Får — får jag gå och lägga mig nu?

BINA: Lägga dig? Är du tokig? Mina, hon vill gå och lägga sig! Vi ska väl resonera om saken —

ANNE-MARIE: Det är ju ingenting att resonera om. Herr Sleeman kommer. — Och så är det ingenting mer.

BINA: Du är tokig! Och mottagandet då? Vet du ens, hur du bör hälsa på en man sådan som han?

ANNE-MARIE: Jag tar honom väl i hand.

BINA (*hånfullt.*) Ja visst ja! Och skakar hand — god dag, god dag — alldeles som du gör med den där — (*Fnyser.*) — grönnklädda personen. Å, jag har nog sett er. Men nu blir det slut med sånt där.

Vet du egentligen vad en landssekreterare är för någonting? Han är — den högste — i — hela — länet — näst landshövdingen.

ANNE-MARIE (*matt.*): Å — är han?

BINA: Ja, du har visst inte riktigt förstått, vad det är, som ramlar ned på dig.

ANNE-MARIE: Nej — kanske —

BINA: Han står så oändligt högt över dig. Inte så mycket över mig och Mina. Vår far fick i alla fall löjtnants avsked. Men din far, kära barn —

ANNE-MARIE: Å tant — får jag slippa —

BINA: Nej, det får du inte. Eftersom du inte tycks uppskatta din lycka. Din far var en vanlig simpel skogsarbetare. Det var han.

ANNE-MARIE (*ser mot fönstret, sakta.*): Det är kanske därför jag tycker så mycket om skogen.

BINA: Bevars! Du tycker om skogen därför att den är full med unga jägare. Men om du inte tar dig till vara så går det med dig som —

MINA (*klappar lätt i händerna.*): Bina lilla — Bina lilla — det är ju en glädjedag.

BINA: Ja, det borde vara det.

Nå, nå. Nu ska du först och främst ta av alla överdrag och damma riktigt väl.

ANNE-MARIE: Ja, tant.

BINA: Men du får inte stanna uppe för länge, så att du blir blek. Herr Sleeman väntar att få se en blomstrande ung flicka. Nu ska vi tänka oss mottagandet. Kom Mina och stå inte och gapa på solen.

Jag tror nästan, att vi till en början lämna dem ensamma? Vad säger Mina? En tête-à-tête —

ANNE-MARIE (*bedjande.*): Å nej — tant —

BINA: Jo, det gör vi. Den lilla friheten kan vi unna honom, eftersom han är en mogen man. Och så har Mina och jag en liten surpris i beredskap. Du glömde väl inte att beställa buketterna?

MINA: Tror någon det! Förlovningsbuketter!

BINA: Du kan till exempel stå här vid stolen. Mina får hålla utkik i sitt fönster och säga till när han kommer. Å ja du får god tid på dig. Du hör hans steg i trappan — han — han går ju lite långsamt —
Anne-Marie — hör du vad jag säger?

ANNE-MARIE (*vaknande.*): Jo, jo — jag hör hans steg i trappan — han går ju lite långsamt —

BINA (*otåligt.*): Ja, jag menar att du kan stå här i en otvungen och naturlig ställning. Så knackar han. — Mina, låtsas att du är Sleeman och gå ut och knocka.

MINA (*trippar fnittrande mot entrén.*): Vad den Bina kan hitta på.

(Ut.)

BINA: Inte stå och hänga. Glatt och vänligt. Knacka, Mina! (*Knackning.*): Nå, vad säger du nu?

ANNE-MARIE (*med en lätt rysning.*): Stig in.

BINA (*hånfullt.*): Ja visst ja! Stig in. Nej. — Var så god och stig in.

(Mina in, fnittrande.)

BINA: Först kan du se lite överraskad ut. Så här. Men det byts genast i ett igenkännande leende. Och vad gör Anne-Marie så?

(Anne-Marie knixar.)

BINA: Nej, söta barn! Så här! (*Djup nigning.*) Oändligen välkommen herr Sleeman.

(Anne-Marie niger djupt.)

BINA: Vänta lite. Vi sticker in hans brev i barmen — så här — så förstår han, att du känner dess innehåll — det underlättar hans förklaring. Nu tänker vi oss, att han tar ett par steg. Säg någonting, Mina, hitta på —

MINA (*förställd röst, fnittrande*): Min ljuva flicka —

BINA: Du går honom till mötes och fattar hans hand. Ja — Mina — ska hon kyssa honom på hand? Nej, nej, det tycker jag inte. Det betonar för mycket hans ålder. Det är bättre att han kysser dig på hand. Å man får vara så grannlaga — så grannlaga — du lyfter din hand — så här —

MINA: Men tänk Bina lilla — om han skulle kyssa henne på kinden — eller — eller kanske på mun?

BINA: Skäms gamla människa att ha sådana funderingar. Har nu Anne-Marie förstått mig? Det vill så mycket till att fånga en man. I synnerhet en man med god ställning och säkra inkomster. Ja, ja, vi får ta om det i morgon bitti. Laga nu bara att överdragen komma bort. Mina — klockan är strax nio. Vi får inte vara för glåmiga vi heller. God natt, mitt barn. Tänk på att din lycka kommer närmre för var minut som går. Herr Sleeman sitter redan på tåget. God natt, Mina. Du har väl satt buketterna i vatten? Ja, ja då. Sov gott.

(Ut genom lilla dörren till höger.)

(Mina låser entrédörren och tar ur nyckeln. Anne-Marie hastigt bort till henne.)

ANNE-MARIE: Tant Mina — får jag gå ut i skogen i kväll?

MINA: Nä, nä, nä lilla barn. Nu får det vara slut med det.

ANNE-MARIE: Bara i kväll. I morgon kommer herr Sleeman.

MINA: Ja, gudskelov — sen har jag inte något ansvar. Och sen du väl blivit gift, lilla barn, sen får du gå i skogen hur mycket — hur mycket du bara vill —

ANNE-MARIE (*går bort mot fönstret.*): Då ja — då kanske jag inte vill.

MINA (*går milt fnittrande mot vänstra dörren.*): Hi, hi, hi — Tro det, Anne-Marie? hi, hi, hi — Sov gott. Och dröm om skogen.

(*Ut.*)

ANNE-MARIE (*vid fönstret, knäpper händerna bakom nacken, sakta.*): Dröm — om — skogen. (*Rycker sig lös.*) Nej — överdragen var det (*Bort till klockan och börjar lossa, lägger plötsligt armen över ögonen.*) Nej, nej — jag kan inte se på klockan —

(*Klockan slår nio slag.*)

ANNE-MARIE (*låter armen sjunka.*): Stackare jag — den går, den går, den går ändå. Och herr Sleeman kommer. (*Bort till stolen.*) Jaså — här ska jag stå. Och så hör jag hans steg i trappan. Jag har god tid — för han går ju — lite långsamt. Men till sist så knackar han. (*Knackar i stolskarmen, bugar inbjudande.*) Var så god och stig in.

(*Det knackar hårt på entrédörren. Anne-Marie spritter till. Det knackar än hårdare. Hon smyger på tå mot dörren.*)

JÄGARENS RÖST (*dämpad, men tämligen stark.*): Anne-Marie! Anne-Marie!

ANNE-MARIE (*dämpat.*): Walter!

JÄGAREN: Öppna, Anne-Marie!

ANNE-MARIE: Jag kan inte.

JÄGAREN: Kom ut. Kom med mig i skogen. Det är så vackert i skogen i kväll.

ANNE-MARIE (*ser mot fönstret, upprepar.*): Det är så vackert i skogen i kväll. (*Ändrad ton.*) Jag kan inte, Walter. Tant Mina har reglat. Det är slut nu.

— — —
Det är slut nu, Walter. Du måste gå.

— — —
Du måste gå.

JÄGAREN: Jag går, men jag kommer igen.

BINA (*in från höger.*): Anne-Marie — du talade med någon?

MINA (*in från vänster.*): Anne-Marie?

BINA: Hon talade med någon.

MINA: Hon talade med sig själv, den token.

ANNE-MARIE (*lugnt.*): Jag talade med Walter. Han knackade nyss på dörren och bad mig komma ut.

BINA: Mina — du har väl nyckeln?

MINA: Låst och reglat.

BINA: Mina — jag är rädd att du inte har hållit god uppsikt över Anne-Marie.

MINA: Så gott jag förmått, Bina. Men jag säger bara — gudskelov att herr Sleeman kommer.

BINA: Ja, gudskelov att han kommer.

(*Ut.*)

MINA (*hotar med fingret.*): Ja, ja du — ja, ja du —

ANNE-MARIE: Å, tant behöver inte hytta. Han har ju gått.

MINA: Laga bara att han inte kommer igen.

ANNE-MARIE (*likgiltigt.*): Vilken väg skulle han då komma?

MINA (*med milt fnitter.*): Hi, hi, hi — det kan man inte veta — (*Gnolar med sprucken röst:*)

Då linden står grön

får jägarn sin lön

uti skogen.

(*Ut.*)

(*Anne-Marie står nu åter vid stolen, börjar långsamt lossa banden men upphör efter en liten stund, stirrar framför sig, hypnotiserad.*)

ANNE-MARIE (*lätt sjungande tonfall.*): Dåå — hör jag hans steg. Han går ju lite — långsamt. Så knackar han. Så stiger han in. Då gör jag så här. (*Niger djupt.*) Oändligen välkommen, herr Sleeman. Så går jag fram till honom och lyfter min hand så här. Och då kysser han mig på hand. (*Ser på sin hand.*) Precis — klockan åtta — i morgon.

JÄGARENS RÖST (*viskande, men starkt.*): Anne-Marie! Anne-Marie!

(*Hon spritter till, smyger på tå till dörren och lyss.*)

JÄGAREN: Anne-Marie! Öppna fönstret!

(*Anne-Marie fram till fönstret. Jägaren, en grönklädd ung man — i mössan en fjäder — svingar sig upp i karmen, tar Anne-Marie i famn, alltjämt sittande i fönstret.*

Solen har nu gått ned, men ljuset är ännu rött och tämligen starkt. Efter ett ögonblick gör Anne-Marie sig lös och skyndar på tå bort till de gamlas dörrar för att lyssna. Jägaren stiger in i rummet. Hans dräkt är något i oordning, och när han kastar mössan på en stol, lossnar fjädern och faller till golvet.

Anne-Marie livligt emot honom.)

ANNE-MARIE (*skrattar lågt.*): Nej, så du ser ut, din stackare! Hur kom du upp på taket?

JÄGAREN: Klättrade som en katt. Äsch, det var ingen konst. Brandstegen räcker ända upp till takkanten. Sen var det bara att ta sig över själva åsen. Det gick galant. Vet du vad? Det skulle du också kunna göra. (*Livligt.*) Anne-Marie lilla — jag ska hjälpa dig. Följ med! Å, det är obarmhärtigt att sitta instängd. Kom, Anne-Marie, kom!

ANNE-MARIE: Du pratar. Jag med mina vida kjolar.

JÄGAREN: Jag vet. Du tar av dig kjolarna och gör ett litet knyte. Det kastar vi före oss.

ANNE-MARIE: Kan inte — kan inte — för mina gamla stoppade strumpors skull —

JÄGAREN: Som ingen ser!

ANNE-MARIE: Kan inte — kan inte — är alldeles för tung.

JÄGAREN: Så tung, att jag ska bära dig!

ANNE-MARIE (*lägger armen över ögonen, sakta.*): Kan inte — kan inte. För i morgon — (*Plötsligt, pekar på klockan.*) — precis klockan åtta — kommer herr Sleeman.

1.B. Hjalmar Bergman, *Gospodin Sleeman dolazi* (ulomak)

Drama u jednom činu

LICA:

Teta Bina

Teta Mina

Anne-Marie

Lovac

Gospodin Sleeman

(Scena: Soba u potkrovlju.

U dnu pozornice relativno velik prozor koji gleda na krovove i dimnjake, te šumu koja se skroz u daljini plavi.

Riječ je o dnevnom boravku dviju postarijih dama. Prepun je raznoraznih drangulija i prčkarija, vitrina, postolja itsl., sve više-manje odbojnih oblika i još odbojnijih kombinacija boja. No, kad se zastor podigne, namještaj je, skupa sa svaštarijama, prekriven pokrivačima na plavo-bijele pruge. Oni se slažu s bijelim stropom mansarde i svijetloplavim tapetama, time dajući prostoriji čišći, jednostavniji i ugodniji izgled. Obje su starice u prvom dijelu čina odjevene u kućne ogrtače na plavo-bijele pruge, ispod kojih se kriju njihove bezukusno dekorirane haljine. Anne-Marie je čitavo vrijeme u istoj plavo-zelenoj, kariranoj pamučnoj haljini kakve nose djevojčice.

Zalazak sunca jednog kasnoljetnog poslijepodneva. Prostorija, čini se, gleda na zapad i sunčeva joj svjetlost daje osjećaj topline i ugone.

Troja vrata; dvojica manja, niska, bijela, svaka na svojoj strani rampe, a jedna veća, ulazna vrata, nalaze se nadesno, malo dalje prema dnu pozornice.

Namještaj se slaže po volji. Uz desni zid, između dvojih vrata, nalazi se starinski stojeći sat s klatnom, također prekriven, ali u funkciji. Nasred scene, prilično blizu ruba pozornice, smjestila se garnitura u neorokoko-stilu, dvije velike fotelje i okrugli stol promjera otprilike tri četvrtine metra.

Kad se zastor podigne, obje starice sjede na foteljama. Mina veze, a Bina plete čarape,

ali je trenutno položila čarapu na koljena, zaokupljena pismom. Čita ga po treći-četvrti put, redove prateći iglom za pletenje.)

MINA (*veze*). Zamisli samo!

BINA (*čita*). Da – zamisli –

MINA. Kakva sreća!

BINA. Da – moglo bi se tako reći –

MINA. Tako mlada!

BINA. Tek dijete.

(Kratka pauza.)

MINA (*polako usporava s vezenjem*): No zamisli, Bino moja, kad bismo možda ipak -

BINA (*fiksira pogled na nju preko naočala, odrješito*): Što?

MINA (*sramežljivo*): Kad bismo ga zamolile da počeka godinu dana? Ona je zaista mlada.

BINA (*jetko*): Koješta, djevojka nikad nije premlada za sreću. Ali prestara, to već može biti, to se i prečesto da vidjeti. Prava žalost.

MINA (*uzdiše*): Baš – prava žalost.

BINA: Godina dana je puno vremena. Nikad ne znaš što se može dogoditi. (*Mina uzdahne.*)

Mlade su djevojke izložene mnogim kušnjama. Sjetimo se samo sestre Mathilde.

MINA (*tjeskobno*): Joj, nemojmo o tome, molim te nemojmo!

BINA (*jetko*): Onda ti prva prestani o tome.

(Anne-Marie pomoli glavu kroz vrata nalijevo.)

ANNE-MARIE: Jeste li sigurne? Neće biti potrebne četiri šalice?

BINA (*strogo*): Rekoh tri šalice, dijete.

ANNE-MARIE: Iz najfinijeg servisa?

BINA: Najfinijeg!

(Anne-Marie izlazi.)

MINA (*kroz tihi hihot*): Sada mora da je strahovito znatiželjna!

BINA (*ozbiljno*): I ima razloga biti znatiželjna. (*Utrpa pismo u kuvertu i svečano šibne iglom po njoj.*) Ovdje se, Mino moja, nalazi njezina sreća.

MINA: Da, samo zamisli – u jednoj maloj kuverti. Ako smijem vidjeti... (*Uzme pismo, prouči ga i pomiriše.*)

ANNE-MARIE (*proviri*): Da stavim svih vrsta kolača?

BINA (*svečano*): Svih vrsta!

MINA (*užasnuto*): Samo da nije previše!

BINA: Tri od svake vrste.

(*Anne-Marie izlazi.*)

MINA (*pokazuje na pismo, čeznutljivo*): Kako samopouzdan i muževan stil.

BINA (*plete, kratko*): Nije on pismo vlastoručno napisao.

MINA (*razočarano*): O, zar ga nije sam napisao?

BINA: Ne, jer pati od nekakve bolesti pisanja.

MINA: No dobro, kod čovjeka na njegovom položaju to ne igra veliku ulogu. On sigurno nikad ne treba zapisati ni jednu riječ vlastitom rukom?

BINA: Samo svoje ime. A i to radi gumenim pečatom.

MINA (*nakon kratke pauze, plaho*): A što je s onom drugom?

BINA (*oštro*): Kojom drugom?

MINA: U nogama?

BINA (*kratko*): To je druga bolest.

MINA (*uz tihi uzdah*): Pa, mora da ne treba ni sam hodati puno.

(*Anne-Marie ulazi s malenim pladnjem s kavom i položi ga na stol.*)

ANNE-MARIE (*veselo*): Sada shvaćam! Kava u salonu usred bijela dana! I to iz najfinijeg servisa i uz sve vrste kolača. Ne, ne, počinjem sumnjati da nam netko dolazi u posjet.

(*Starice razmijene tajanstveni osmijeh. Anne-Marie uzme manji stolac i sjedne iza stola, licem prema publici.*)

BINA (*za to vrijeme*): U pravu si, Anne-Marie. Netko nam zaista dolazi.

ANNE-MARIE: Večeras?

BINA: To bi već bilo previše.

MINA: Sačuvaj Gospode! Muškarac tako kasno!

ANNE-MARIE (*začudoeno*) Muškarac?

BINA (*ispravlja*): *Gospodin*. Šećer, Anne-Marie. Meni ubaci dvije kockice.

MINA: Meni tri.

ANNE-MARIE (*servira*): Poznajem li ga?

BINA: Moguće. Zapravo, da, vidjela ga jesi. A i čula si nas kako blagonaklono pričamo o njemu. Svojedobno je bio tvojoj sirotoj majci skrbnik i jedina podrška.

ANNE-MARIE (*smireno zaključuje*): Aha, dakle, radi se o postarijem gospodinu.

BINA: Srednjih godina. Da nije bilo njega, tvoja bi nesretna majka potonula u još veću –

ANNE-MARIE: Kako se zove?

BINA (*uznosito*): Gospodin Sleeman.

MINA (*uz pokret ruke*): Sada sve znaš.

ANNE-MARIE (*zamišljeno*): Hm, mislim da ga se sjećam. Da, sjećam ga se, teto!

MINA (*dirnuto*): Joj, zamisli ti to. Ona se njega sjeća. To je dobar znak.

ANNE-MARIE (*skoči, ispred stola*): Nije li to onaj koji hoda ovako–? (*Imitira kruti i teški tabetičarski hod, mada bez tipičnog teturanja.*)

MINA (*uz mirni hihot*): Nisi daleko od istine.

BINA (*strogo*): Anne-Marie! Nije pristojno imitirati bolesnika.

ANNE-MARIE (*prepadnuto*): Zar je bolestan?

BINA (*ponešto nelagodno*): Nije bolestan. Boležljiv.

ANNE-MARIE (*vraća se na svoje mjesto*): Siroti čovjek!

BINA: Upravo zato mu je potrebno malo skrbi i pažnje. Pisao nam je –

MINA (*nervozno*): Kava se hladi.

BINA (*promiješa, podigne šalicu*): Pijmo za tvoje blagostanje, mala naša.

MINA: Da, u tvoje ime!

ANNE-MARIE (*smiješi se*): Večeras ste posebno zabavne. Uzdravlje!

BINA: A sada ćeš i čuti što nam je napisao.

ANNE-MARIE: Tiče li se mene?

BINA: Baš tebe. (*Čita.*) Velepoštovana gospođo Bina, cijenjena gospođo Mina –

MINA (*ozareno*): Da, da, čujete li vi to, *cijenjena* –

BINA (*oštro*): Velepoštovana ili cijenjena, vjerojatno je podjednake vrijednosti. Ne prekidaj me. (*Čita.*) U vezi s vašim štovanim dopisom datiranim dvadesetosmog prošloga svibnja, želio bih vas obavijestiti da sam s izrazitom savjesnošću i blagonaklonošću promislilo o vašim tada iznesenim pritužbama. (*U stranu.*) Naime, pisala sam mu da se požalim na naše loše uvjete. Odgovorio je, dakle – (*Čita.*) S tisuću i dvjesto kruna zaista nije moguće zajamčiti pristojan život trima osobama, čak i ako se radi o neudatim damama s malenim i skromnim potrebama.

ANNE-MARIE: Ali nama je zbilja dobro ovako –

BINA (*oštro*): A to ti misliš, dakle? No, ne prekidaj me. (*Čita.*) Koliko god se trudio stvar pomno sagledati sa svih strana, ne uspijevam iznaći mogućnost povećanja vaših prihoda.

(*Mina teško uzdahne.*)

Stoga, čini se da jedino što nam preostaje jest promisliti ako bi postojao kakav način značajnijeg smanjenja vaših troškova. A takav način vjerujem da sam pronašao. Da u posljednje vrijeme nisam pri najboljem zdravlju vjerojatno vam nije posve strana činjenica, a u takvim okolnostima samoća života neženje postaje preveliko opterećenje. Iz toga sam se razloga odlučio baciti u potragu za nježnim i odanim društvom za dane koji mi preostaje proživjeti na ovoj Zemlji.

(*Mina teško uzdahne.*)

BINA (*oštro*): Mino, zar ne možeš počekati s tim svojim uzdasima!

MINA (*preplašeno*): No, no, dobro, čekam –

BINA (*čita*): Napokon, želja mi je izvijestiti vas o odluci za koju se nadam da ćete doživjeti kao dobru, naime da je moj izbor pao na kćer nesretne Mathilde, vašu nećakinju, malu Anne-Marie.

ANNE-MARIE (*preplašeno*): Ali zašto? Ta on me ni ne poznaje –

BINA: Strpljenja, sve ćeš čuti. (*Čita.*) Podrazumijeva se da sam svoju odluku donio tek nakon pomnog razmišljanja, pritom se prvenstveno oslanjajući na fotografske portrete priložene vašim gorespomenutim dopisima, te u još značajnijoj mjeri na pozitivne riječi moje velepoštovane koja Anne-Marie opisuje kao nevinu, od svijeta netaknutu mladu osobu ugodnog i prijatnog ozračja, kao i osobu koja zna voditi brigu o kućanstvu, a i nije potpuno bez glazbenog dara - (*nježno je pomiluje po obrazu*) Vidiš ti kako je tvoja teta Bina o tebi lijepo zborila.

MINA. Da, zahvali svojoj dragoj teti Bini!

ANNE-MARIE (*potišteno*): Najljepša Vam hvala...

MINA (*čita*): I dok s vaših cijenjenih leđa dižem težak teret, istodobno se vodim vlastitom koristi, utoliko što malenu Anne-Marie želim istom primiti u svoju kuću.

ANNE-MARIE (*nervozno*): Da, ali meni je tako lijepo ovdje. Najdraže moje, ne mogu li se izvući iz toga?

(*Kratka pauza. Mina uzdahne.*)

BINA (*neumoljivo*): Ponovo ću pročitati posljednju rečenicu. *Dok s vaših cijenjenih leđa dižem težak teret* – Zar ne bi Anne-Marie pustila gospodina Sleemana da nas starice oslobodi jednog teškog tereta?

ANNE-MARIE (*teško*): Da, valjda... A što bih ja radila kod gospodina Sleemana?

BINA: Razumijem da si nemirna, dijete. Možda misliš da bi bila kao malo bolja služavka. No, ne čuješ li izričite riječi koje nam gospodin Sleeman upućuje? (*Čita.*) Već unaprijed ispunjen milim osjećajima, naumio sam već sutradan upoznati svoju mladu. (*Kratka pauza.*) Shvaćaš?

(*Anne-Marie pogne glavu.*)

BINA (*čita*): Počev od prvog dana na sebe planiram preuzeti sve troškove nužne za njezinu egzistenciju, nadajući se skromno da ću zauzvrat zaslužiti barem prijatni i ljupki prijem. Noćnim se vlakom zapućujem u vašem smjeru te, ukoliko ne dođe do kakvih nepredviđenih okolnosti, do vaše cijenjene rezidencije trebao bih pristići u točno osam sati. Potpuno se predajem u blagonaklonost poštovanih dama, srdačno, J. O. Sleeman, glavni tajnik županijske uprave.

(Kratka pauza, Anne-Marie sjedi s pognutom glavom.)

MINA *(da prekine tišinu)*: Je li – je li ime rukom napisano?

BINA: Ma – žigom.

(Kratka pauza. Sat otkuca osam puta.)

ANNE-MARIE *(poskoči od straha)*: O teto, teto! Otkucao je osam sati!

BINA: Ludice moja, pa čula si da se radi o sutradan ujutro. Još nam samo nedostaje da nam zaručnici počnu dolaziti ovako kasno.

MINA *(kroz tihi hihot)*: Ima i takvih zaručnika.

BINA: Mina!

MINA *(ustane)*: A sad je kucnuo i čas da pogledam zalazak sunca. *(Odlazi do prozora.)* Mogu vam reći da je nebo stvarno prekrasno.

ANNE-MARIE *(suzdržano)*: Teta Bina – zar sam vam ja zaista tako težak teret?

BINA *(nelagodno, ali odlučno)*: Da, dijete moje drago, još otkako je tvoja sirota majka –

ANNE-MARIE *(naglo)*: Da, da, da, znam. Ne trebaš ništa više reći. Smijem – smijem sad u krevet?

BINA: U krevet? Jesi ti šenula, mala? Mino, ona bi u krevet! Moramo raspraviti o svemu –

ANNE-MARIE: Nema se tu što raspravljati. Gospodin Sleeman dolazi – i to je to.

BINA: Ti si posve luda! A kako ga misliš dočekati? Znaš li uopće kako doliči pozdraviti čovjeka njegovog statusa?

ANNE-MARIE: Valjda rukovanjem.

BINA *(podrugljivo)*: Kako da ne! Rukujete se – dan, dan – baš kao s onim tvojim – *(Zafrkće.)*

– u zelenim prnjama. Nemoj misliti da vas nisam vidjela. No, sada je gotovo s tim.

Znaš li ti uopće što je glavni tajnik županijske uprave? On je, nakon poglavara, *najviši službenik*, u čitavoj županiji.

ANNE-MARIE *(indiferentno)*: Aha – zar jest?

BINA: Da. Sigurno nisi bila posve shvatila što ti to pada s neba u ruke.

ANNE-MARIE: Da, možda...

BINA: On je nemjerljivo iznad tebe. Ne toliko iznad mene i Mine. Jer, kako god okreneš, naš je otac ipak bio časno razriješen dužnosti. Ali tvoj otac, milo dijete –

ANNE-MARIE: Joj, teto, molim te mogu li ići --

BINA: Ne, ne smiješ. Jer mi se čini da uopće ne cijeniš koliko si sretna. Tvoj je otac bio obični, prosti šumski radnik, eto što je on bio.

ANNE-MARIE (*gleda u smjeru prozora, polagano*): Možda je to razlog zašto toliko volim šumu.

BINA: Bože dragi, šumu voliš zato što je puna mladih lovaca. No, ako ne budeš pazila, mogla bi završiti kao –

MINA (*lagano pljesne rukama*): Bino moja, ovo je ipak dan za slavlje.

BINA: Barem bi trebao biti.

No dobro. Sad ćeš prvo ukloniti pokrivače i sve dobro oprášiti.

ANNE-MARIE: Da, teto.

BINA: Ali ne smiješ ostati predugo budna da ne bi bila blijeda. Gospodin Sleeman očekuje jednu mladu i rumenu djevojku. Moramo razmisliti o tvom dočeku. Mina, dolazi vamo i prestani zuriti u sunce.

Ja čak mislim da bismo ih za početak trebale ostaviti same. Što ti kažeš? Jedan *tête-à-tête* –

ANNE-MARIE (*molećivo*): Joj, ne, teto –

BINA: Da, tako ćemo. Taj mu malen ustupak možemo priuštiti s obzirom da se radi o čovjeku u zrelim godinama. A Mina i ja imamo još jedno malo iznenađenje u pripremi. Nadam se da nisi zaboravila naručiti bukete?

MINA: Još najbolje da zaboravim zaručničke bukete!

BINA: Ti bi mogla, na primjer, stajati ovdje pokraj stolca. Mina će držati stražu na prozoru i upozoriti kada bude dolazio. Imat ćeš dosta vremena. Kad čuješ njegove korake na stubištu, on – malo sporije hoda –
Anne-Marie, slušaš li ti mene?

ANNE-MARIE (*kao iz sna*): Da, da – čujem njegove korake na stubištu – on malo sporije hoda –

BINA (*nestrpljivo*): Dakle, mislila sam da bi mogla ovdje stajati, opušteno i prirodno. I onda će on pokucati. – Mino, ti budi Sleeman, odi ispred i pokucaj.

MINA (*sitnim koracima prema ulazu, smijuljeći se*): Što sve ta Bina neće smisliti.

(*Izlazi.*)

BINA: Ne drži se pogrbljeno. Budi nasmiješena i prijazna. Mino, pokucaj! (*Kucanje.*) Što ti na to kažeš?

ANNE-MARIE (*uz blagi drhtaj*): Uđite.

BINA (*podrugljivo*): Ma svakako. Uđite. – Ne, ne. *Molim Vas, slobodno izvolite ući.*

(*Mina ulazi, hihoteći se.*)

BINA: Prvo bi mogla pokazati blago iznenađenje. Ovako. A onda to zamijeniti toplim osmijehom. I što onda, Anne-Marie?

(*Anne-Marie uz blagi kniks.*)

BINA: Ne tako, slatko dijete! Ovako. (*Dubok naklon.*) Iz sveg srca Vam želim dobrodošlicu, gospodine Sleeman.

(*Anne-Marie se duboko nakloni.*)

BINA: Samo tren. Držat ćeš njegovo pismo u ruci – tako – da mu bude odmah jasno da si upoznata sa sadržajem. Bit će mu lakše pristupiti. Tad će vjerojatno učiniti par koraka. Reci nešto, Mino, izmisli –

MINA (*patvorenim glasom, smijuljeći se*): Ljupka moja djevojčice –

BINA: Odlaziš mu ususret i primaš ga za ruku. Hm, da mu poljubi ruku? Ili možda ipak ne. Dalo bi prevelik naglasak njegovim godinama. Bolje da on tebi poljubi ruku. Ako to ne bi bilo odveć drsko od tebe – kada bi podignula ruku – ovako –

MINA: No, draga moja, zamisli samo ako je bude htio poljubiti na obraz – ili – ili možda čak na usta?

BINA: Sram bilo starčad s takvim primislima. Je li me Anne-Marie sada razumjela? Puno je toga potrebno da bi se privukla pozornost jednog muškarca, a pogotovo muškarca dobrog položaja i sigurnih prihoda. Ali u redu, možemo o tome i sutra ujutro. Samo se sada pobrini da se ovi pokrivači uklone. Mino, skoro je devet sati. Ne bismo ni mi smjele biti neodmorene sutra ujutro. Laku noć, dijete moje. Misli o tome kako ti je svakom minutom

sreća sve bliže. Gospodin Sleeman već je u vlaku. Laku noć, Mino. Pretpostavit ću da si bukete stavila u vodu? No, da. Lijepo spavajte.

(Izlazi kroz malena vrata nadesno.)

(Mina zaključa ulazna vrata i uzme ključ. Anne-Marie hitro dođe do nje.)

ANNE-MARIE: Teto, smijem li večeras u šumu?

MINA: Ne, ne, dijete drago. S tim je sada gotovo.

ANNE-MARIE: Samo večeras. Sutra dolazi gospodin Sleeman.

MINA: Da, sreća naša! Nakon toga sam odriješena od svih dužnosti. A poslije ćeš ti već sigurno biti udana žena, dijete malo, poslije ćeš moći lutati po šumi koliko ti srce poželi.

ANNE-MARIE *(odlazi do prozora)*: Poslije, da – ali tad ja možda ne budem više htjela.

MINA *(blago ide prema vratima nalijevo, smijuljeći se)*: Hi, hi, hi – Ne misliš valjda, Anne-Marie? Hi, hi, hi. Lijepo spavaj. I sanjaj o šumi. *(Izlazi.)*

ANNE-MARIE *(pokraj prozora, ruke sklopi iza vrata, polagano)*: Da sanjam...o šumi. *(Trgne se.)* Dosta, moram maknuti pokrivače. *(Ode do sata i krene micati prvi, najednom oči prekrije rukama.)* Joj, ne, ne – ne smijem vidjeti koliko je sati.

(Sat otkuca devet puta.)

ANNE-MARIE *(polako joj se objese ruke)*: Sirota li sam – vrijeme samo ide i ide i ide. A gospodin Sleeman dolazi. *(Odlazi do stolca.)* Tako, ovdje ću stajati. Osluškovati njegove korake u stubištu. Imam dosta vremena jer ipak on – on malo sporije hoda. No, naposljetku eto i kucanja. *(Pokuca o naslon za ruke, uljudno se nakloni)* Molim Vas, slobodno izvolite ući.

(Čuje se snažno kucanje na ulaznim vratima. Anne-Marie se prene od straha. Kucanje postane jače. Došulja se na prstima do vrata.)

GLAS LOVCA *(prigušen ali dosta jak)*: Anne-Marie! Anne-Marie!

ANNE-MARIE *(prigušeno)*: Waltere!

LOVAC: Anne-Marie, otvori!

ANNE-MARIE: Ne smijem.

LOVAC: Izađi van, dođi sa mnom. U šumi je predivno večeras.

ANNE-MARIE (*pogleda prema prozoru, ponovi*): Večeras predivno u šumi. (*Promijenjena tona.*) Ne smijem, Waltere. Teta Mina je zaključala. Gotovo je. (...)
Gotovo je, Waltere. Moraš ići. (...) Moraš ići.

LOVAC: Idem, ali ću se vratiti.

BINA (*ulazi zdesna*): Anne-Marie – s kim ti to razgovaraš?

MINA (*ulazi slijeva*): Anne-Marie?

BINA: Razgovarala je s nekim.

MINA: Sa sobom je razgovarala, ludica mala.

ANNE-MARIE (*mirno*): Razgovarala sam s Walterom. Maloprije je došao na vrata i pozvao me van.

BINA: Mino, kod tebe je ključ?

MINA: Zatvoreno je i zaključano.

BINA: Bojim se da nisi predobro pazila na Anne-Marie.

MINA: Radim najbolje što mogu, Bino. Ali ću samo reći, hvala nebesima da gospodin Sleeman dolazi!

BINA: Da, zaista hvala nebesima da dolazi.

(*Izlazi.*)

MINA (*prijeteći prstom*): Da, da, čuješ ti – ti mala –

ANNE-MARIE: Teto, nije potrebno prijetiti. Otišao je.

MINA: Samo se pobrini da se ne vrati.

ANNE-MARIE (*ravnodušno*): A kojim bi putem mogao doći?

MINA (*uz blagi hihot*): Hi, hi, hi, nikad se ne zna. (*Pjevuši napuklim glasom:*)

Tek kad lipe procvatu

od šume lovac može

dobiti nasladu.

(*Izlazi.*)

(*Anne-Marie ponovo pokraj stolca, počne sporo odvezivati haljinu, ali se ubrzo zaustavi, zagleda ispred sebe, zamišljena.*)

ANNE-MARIE (*blago pjevnom intonacijom*): A onda – začujem njegove korake. On ipak hoda malo...sporije. I tada pokuca. I tada uđe. Na što ću ja: (*Duboko se nakloni.*) Iz sveg vam srca želim dobrodošlicu, gospodine Sleeman.

Potom mu se približim i podižem ruku, ovako. A on mi ruku poljubi. (*Gleda svoju ruku.*)

Točno u – osam sati – sutra ujutro.

GLAS LOVCA (*šaptom, ali jasno*): Anne-Marie! Anne-Marie!

(*Ona se trgne, na prstima se došulja do vrata i načuli uši.*)

LOVAC: Anne-Marie! Otvori prozor!

(*Anne-Marie ode do prozora. Lovac, momak odjeven u zeleno, s perom zadjenutim u šešir, ukaže se na prozoru, primi Anne-Marie u naručje, dok čitavo vrijeme sjedi na prozoru.*

Sunce je zašlo, ali je nebo još uvijek podosta izražene i sjajne crvene boje.

Trenutak nakon Anne-Marie se oslobodi iz njegovog zagrljaja i požuri na prstima do vrata dviju starica da osluhne. Lovac se usigne u sobu. Odjeća mu je ponešto neuredna. Kada kapu baci na stolicu, pero se otpusti i padne na pod.

Anne-Marie živahno prema njemu.)

ANNE-MARIE (*kroz tihi smijeh*): Ma, sirotane moj, na što mi ličiš! Kako si se uspeo na krov?

LOVAC: Poput mačke. Nema tu velike filozofije. Požarne stube dopiru do samog ruba krova.

Od tu mi je preostalo samo preći preko samog krova. Galantno je prošlo. A i znaš što? Čak mislim da bi i ti mogla istim putem. (*Živahno.*) Mala moja, pomoći ću ti. Pođi sa mnom! Nije humano da stojiš ovako zatvorena. Hajdemo, Anne-Marie!

ANNE-MARIE: Koješta! Ja da ću sa svojim širokim suknjama.

LOVAC: Imam ideju, suknje skinu sa sebe i sveži u smotuljak. Bacit ćemo ga prije nas.

ANNE-MARIE: Joj, ne mogu, ne mogu, zbog svojih starih, toliko pokrpanih čarapa –

LOVAC: Koje nitko ne vidi!

ANNE-MARIE: Ne mogu, ne mogu, preteška sam.

LOVAC: Tako teška da ću te ja nositi!

ANNE-MARIE (*rukom prekrije oči, polagano*): Ne mogu, naprosto ne mogu. Jer sutra ujutro – (*Iznenada, pokaže na sat.*) – u točno osam sati – dolazi gospodin Sleeman.

2.A. Stig Dagerman, *Upptäcktsresanden* (utdrag)

Miniatyrdrama i fyra akter

PERSONER

Upptäcktsresanden

Vägvisaren

Kamel drivaren

Den unge bäraren

Den gamle bäraren

FÖRSTA AKTEN

I öknen

En öken så beskaffad att den motsvarar varje åskådares föreställning om en öken: ensamhet, hetta och uträckning. Himlen är gripande blå och stram som ett buktat segel. Som en lurande gam hänger solen över öknen. På krönet av en sandvåg har upptäcktsresanden tagit rast. Omgiven av vilande kameler, bärare, vägvisare och andra följeslagare vilar upptäcktsresanden på en liten tältstol över vilken är rest ett solskydd. Han ser ut att sova.

KAMELDRIVAREN: (Lågt.) Om han sover?

DEN UNGE BÄRAREN: När jag nyss såg honom framifrån satt han med ögonen öppna, riktigt uppspärade som om de hade hakat upp sej på något sätt.

KAMELDRIVAREN: Om jag visste att han sov skulle jag visa dej en sak.

VÄGVISAREN: Vad sitter ni två och smusslar om?

KAMELDRIVAREN: Uppriktigt sagt, kamrat, trivs du i den här öknen?

VÄGVISAREN: På värmen kan man i alla fall inte klaga..

DEN UNGE BÄRAREN: Hörde ni! På värmen kan man inte klaga! Inte på vägen heller, va? Varm mjuk sand under fötterna - och inga diken!

DEN GAMLE BÄRAREN: Nej, aldrig hör man en vägvisare beklaga sej. Kan någon förklara det? Jag har varit bärare sen mitt elfte år och har aldrig hört en vägvisare klaga över sin öken.

DEN UNGE BÄRAREN: Jag tror inte öknen klagar på honom heller. Så lätt som han trampar på den. Lätt som en ormbuk. Men under bärarfötterna jämrar sej sanden. Ni har väl hört det?

DEN GAMLE BÄRAREN: Unge vän. Sedan mitt tjugonde år hör jag det till och med när jag sover.

KAMELDRIVAREN (*Till vägvisaren.*): Vill inte du som har lättare fotsteg än både kameler och bärare gå runt den där stolen och nalkas den framifrån.

VÄGVISAREN: Och varför skulle jag göra det?

KAMELDRIVAREN: Du ska se efter om han har ögonen öppna eller om han blundar. Och om han blundar ska du se efter om han blundar som en som sover eller som en som blundar för att kunna lyssna bättre.

VÄGVISAREN: Och när ni har fått reda på det, vad händer då?

KAMELDRIVAREN: Jag tänkte visa nånting för dem jag litar på. För dem som har tyngre bördor än sej själva att släpa på.

VÄGVISAREN: Hur mycket bär till exempel en kameldrivare?

KAMELDRIVAREN: Sej själv plus kamelernas vilja. Den är tyngre än du tror.

DEN UNGE BÄRAREN: Kommer du runt den där stolen nån gång då! Jag brinner av nyfikenhet.

VÄGVISAREN: Brinn inte upp. Jag går ju.

KAMELDRIVAREN: Nå?

VÄGVISAREN: Jo ögonlocken var på. Lite löst kanske, men jag tror nog han sover.

Dessutom snarkar han ju, det kanske ni hör. - Men vad väntar ni på? Ska ni inte skicka mej ur hörhåll? Eller tvinga mej att gräva ner huvudet i sanden!

KAMELDRIVAREN: Jag tror nog jag skulle kunna lita på dej.

VÄGVISAREN: Det är rätt. På en vägvisare bör man nog lita.

KAMELDRIVAREN: Låt mej säga: som vägvisare litar jag nog på dej. Jag tror dej visst om att kunna föra oss så långt ut i den här öknen och så långt ut i andra att våra hustrur hinner bli otrogna innan vi kommer hem igen.

DEN GAMLE BÄRAREN: Det behövs det nog inte så många öknar till.

DEN UNGE BÄRAREN: Försöker du säga att min Aysha skulle...

DEN GAMLE BÄRAREN: Lugna dej. Jag talade ju bara om avstånd. Om avstånd och öknar.
Men vår vän kameldrivaren var inte färdig.

KAMELDRIVAREN: Jag tänkte säga till vår vän vägvisaren att jag skulle kunna lita på
honom också som kamrat.

VÄGVISAREN: Kamrat? Vad skall det betyda?

KAMELDRIVAREN: Att du visar oss vägen hem.

VÄGVISAREN: Hem? Visst. I sinom tid har jag nog tänkt göra det.

DEN GAMLE BÄRAREN: Sinom tid. Så länge tänker inte Aysha vänta.

DEN UNGE BÄRAREN: Din gamla bock! Varenda kväll i solnedgången öppnar hon ledet
till betesmarkerna och ställer sej och tittar ner mot Arons dal för att se om jag kommer.

DEN GAMLE BÄRAREN: Är du säker på att hon öppnar det ensam?

KAMELDRIVAREN: Vem vet hur många tjurar som går lösa innanför det där stängslet!

DEN UNGE BÄRAREN: Hellre än att uthärda era förolämpningar följer jag med till
världens slut.

DEN GAMLE BÄRAREN: Till ditt eget också?

DEN UNGE BÄRAREN: Hellre än att bli hallen för bedragen så.

DEN GAMLE BÄRAREN: Det var illa.

KAMELDRIVAREN: Men vi andra vill nog hem i alla fall. Det sägs att den här hettan inte är
bra för hjärtat och att ormarna som finns här inte är särskilt hälsosamma. Så är det en och
annan som har fått sand i lungorna under stormarna. Lungorna hänger som blypåsar och
slår mot ryggraden, säger de, för vartenda steg.

VÄGVISAREN: Jag har ingenting med era krämpor att göra. Och ingenting med era otrogna
hustrur heller.

DEN UNGE BÄRAREN: Jag säger att Aysha öppnar ledet ensam varenda kväll tills hon får
bädda dubbelsäng åt oss igen.

VÄGVISAREN: Jag har åtagit mej att visa vägen åt honom som sover. Inte åt er. Först genom den här öknen.

KAMELDRIVAREN: Sen då?

VÄGVISAREN: Genom en djungel.

DEN UNGE BÄRAREN: Hörde ni! Genom en djungel! Kan du skilja mellan en kvist och en nerhängande orm då?

DEN GAMLE BÄRAREN: Det lär han sej nog innan han kvävs. Fast inte så långt innan.

KAMELDRIVAREN: Och kamelerna ska vi bära genom snåren förstås. Jag föreslår att vi börjar träna redan i dag.

VÄGVISAREN: Sen nerför en flod.

KAMELDRIVAREN: Då kan man bada i alla fall. Om man inte har så mycket sand i sej att man sjunker förstås.

DEN UNGE BÄRAREN: Ja äran att få deltaga i en upptäcktsresa är mycket tung. Det känner många av oss varenda dag.

VÄGVISAREN (*Till kameldrivaren.*): Du skulle Visa oss nånting. Det var väl aldrig din feghet?

KAMELDRIVAREN: Ser du den här kniven? Ser ni den allihop?

VÄGVISAREN: Vad är det för märkligt med den?

KAMELDRIVAREN: Ingenting. Ännu är det ingenting märkligt med den. Men det kan bli. Knivarna som stack Caesar var inte heller särskilt märkliga innan.

VÄGVISAREN: Jag tycker inte om din ton. Och inte om dina hotelser heller.

KAMELDRIVAREN: Gör ingenting. Men jag ska berätta en historia om en kameldrivare med en likadan kniv. Hoppas du tycker om den. Det var en kameldrivare med en sån här kniv som var ensam i öknen med en kamel. Vattnet tog slut och han blev så törstig att han inte kunde bära det. Då ställde han sej först på kamelen för att se om han såg en oas. Men han såg ingen. Då klättrade han högst upp på en våg, en sån som den här. Men inte heller därifrån såg han en oas. Då gjorde han en steg av sin längtan och klättrade så högt upp på den stegen att kamelen låg som en spyfluga under honom. Men inte ens från stegens

högsta pinne såg han någon oas. Då klättrade han ner, dödade kamelen med sin kniv, öppnade honom och drack ur honom som ur en källa.

DEN GAMLE BÄRAREN: Det var en mycket bra historia, kamrat.

DEN UNGE BÄRAREN: Och dessförinnan var kniven bara en vanlig kniv? Som din?

KAMELDRIVAREN: Joo. Som jag sa. - Tyst! Han som sover rörde sej. Tyckte ni inte? Vill inte du som tycker illa om hotelser men bra om bra historier gå runt stolen och se efter om han som sover blundar?

VÄGVISAREN: Jag tyckte inte om din historia, men jag går i alla fall.

KAMELDRIVAREN: Nå?

VÄGVISAREN: Han som sover sover inte. Han är vaken och har ögonen öppna. Han ser rätt framför sej ut i öknen med vidöppna ögon.

KAMELDRIVAREN: Såg du någon oas i dem?

VÄGVISAREN: Nej, jag tänkte: Såna ögon har en upptäckare. Måste ha, menar jag.

DEN GAMLE BÄRAREN: Upptäcka! Vad är det? Skit och ömma fötter! Törst och otrogna-

DEN UNGE BÄRAREN: Låt bli!

ANDRA AKTEN

I djungeln

Djungel motsvarande varje åskådares föreställning om en sådan. Kväll, skymning och en eld kring vilken alla har lägrat sig. Lutad mot en trädslam en bit från de andra sitter upptäcktsresanden och sover.

DEN GAMLE BÄRAREN: I kväll var han matt.

KAMELDRIVAREN: Ingenting mot vad jag är. Jag som fick släpa honom sista biten. Sen vi gjorde oss av med kamelerna tycks han tro att jag har blivit en. Ser jag ut som en kamel?

DEN UNGE BÄRAREN: Inte som en levande i alla fall. Men du påminner om en död kamel som jag såg en gång som barn. Nästan avskalad av hyenorna. Grann syn.

KAMELDRIVAREN: Välj dina jämförelser! Jag vill ogärna tala om hur vissa kvinnor kan vara när deras män sitter i djungler.

DEN UNGE BÄRAREN: Men det där med kamelen var ditt uppslag. Du har blivit odräglig sen vi sålde kamelerna i sista oasen.

KAMELDRIVAREN: Odräglig och odräglig! Det här är också odrägligt. Den här djungeln är också odräglig. Han som sover är också odräglig. Erkänn att det hade varit mindre odrägligt om vi hade kommit genom Arons dal i kväll så vi hade varit synliga från betesmarkerna på berget före solnergången.

DEN UNGE BÄRAREN: Jag hade burit in henne på en gång. Inte låtit henne stänga ledet en gång. Bara in och så över henne som en bränning.

DEN GAMLE BÄRAREN: Jag satt och lurade till. Vem var det som talade om vatten?

KAMELDRIVAREN: Vår unge vän här. Han tror att hans hustru längtar efter bränningar.

DEN GAMLE BÄRAREN: Det tror jag med. Men de får inte vara för långt borta.

DEN UNGE BÄRAREN: Uppriktigt sagt: Är det för sent att vända?

DEN GAMLE BÄRAREN: Uppriktigt sagt så är det det. Och uppriktigt sagt har det varit det länge. För den sakens skull.

KAMELDRIVAREN: För sent! Så länge vi lever kan det väl inte vara för sent! Men uppriktigt sagt ser de flesta av er halvdöda ut. Hade vi en spegel skulle jag vara den enda som vågade titta mej i den.

DEN UNGE BÄRAREN: Då kanske du vågar vända också?

KAMELDRIVAREN: Det vågar jag. Ensam om så behövs. Men det behövs inte!

DEN GAMLE BÄRAREN: Behövs inte? Hur så?

KAMELDRIVAREN: Hur djupt sover han som sover?

DEN UNGE BÄRAREN: Så djupt att han inte har rört sej på de sista tio minuterna. Han är väl så slut så han inte skulle märka om vi bröt upp en gång - åt fel håll. (*Till vägvisaren.*) Ja, jag säger det bara för att visa hur slut jag tror han är. Inte för nånting annat.

KAMELDRIVAREN: Det är bra. Men har jag berättat för er om en kniv som en kameldrivare hade?

DEN UNGE BÄRAREN: Ja, om en kameldrivare ensam i öknen med en kamel och sin törst.

KAMELDRIVAREN: Nej, inte den. Det här är en annan kameldrivare. Han hade en likadan kniv som den här. Och med den kniven hade han råkat in i en djungel.

VÄGVISAREN: Jag tycker inte om ditt lättsinniga sätt att tala om knivar.

DEN UNGE BÄRAREN: Nu vaknade han också! Så fort han hör talas om en kniv så vaknar han. Annars är han inte så mycket vaken nu som i öknen. Det finns folk som sover för att slippa svara på frågor.

KAMELDRIVAREN (*Till vägvisaren.*): Du som är så vis kanske kan tala om ett sätt som är bättre?

VÄGVISAREN: Vad då för sätt?

KAMELDRIVAREN: Att tala. Om knivar menar jag. För resten är det här ett bra sätt. Och en bra historia.

DEN GAMLE BÄRAREN: Om det är en bra historia som man inte somnar av ska du berätta den, för somna vågar jag inte. Och ändå somnar jag varje natt. Men när man tar mej i axeln med fingrarna om mornarna och väcker mej tror jag det är lejonänder.

KAMELDRIVAREN: Jo, den här kameldrivaren var ensam med sin djungel och sin kniv. Med kniven högg han sej fram genom djungeln därför att han var nyfiken på hur djungeln skulle se ut när han huggit tillräckligt länge. Men när det många dar i sträck såg likadant ut började han tänka att hans nyfikenhet kanske bedrog honom. Visserligen kunde det hända att en ny och förbluffande syn skulle möta honom bakom närmaste snår, men, tänkte han, när han nu gjorde denna syn till sin, förlorade den då inte den enda egenskap som gjorde den eftersträvansvärd: nämligen den att vara obekant. Ju längre han högg sej in i djungeln ju mer banaliserade han alltså sin tillvaro samtidigt som han alltmer förlorade kontakten med sina grundläggande erfarenheter av hemtraktens berg, trädgårdar och kvinnor, det vill säga lät alla sina tidigare upptäckter förfalla. Men när han så ville vända om för att så att säga upptäcka det oupptäckta i det redan upptäckta märkte han till sin förvirring att halva kameldrivaren önskade bli kvar för att upptäcka det oupptäckta i det oupptäckta. Då väntade han till natten när kniven inte längre blixtrade och stack den

halvt in i bröstet för att döda den halva av sej själv som gjorde allt så förvirrat, men som man kunde vänta gick det ändå galet och han dog helt och hållet. Det var den kniven.

DEN GAMLE BÄRAREN: Det var en bra kniv. Men en dålig kameldrivare. Och en halv-bra historia.

DEN UNGE BÄRAREN: Jag tycker nog de där synpunkterna på upptäckter är riktiga. Och att det är bra med knivar som inte blixtrar när det är mörkt.

KAMELDRIVAREN (*Till vägvisaren.*): Och säger det hela inte dej nånting?

VÄGVISAREN: Tjockt med ord. Så mycket ord för att dölja så mycket feghet.

KAMELDRIVAREN: Du tycks inte tycka om bra historier. Det är tråkigt men inte mycket att göra åt. Men vad tycker du om bra frågor?

VÄGVISAREN: Bra frågor tycker jag om, men inte dumma.

KAMELDRIVAREN: Här är en bra fråga och den är inte dum därför att du inte kan neka att svara på den: Vad vill ni två med oss egentligen?

VÄGVISAREN: Vilka två?

KAMELDRIVAREN: Du och han som sover.

VÄGVISAREN: Vad mej beträffar är jag anställd av honom som sover för att visa. honom och er vägen och vad honom som sover angår är han ute för att upptäcka det här landet.

DEN GAMLE BÄRAREN: Upptäcka! Det är löss och plåga har jag sagt. Och en massa fruntimmer som somnar i fel säng.

DEN UNGE BÄRAREN: Men det finns undantag. I fråga om fruntimmer och sängar finns det undantag. Absolut.

KAMELDRIVAREN: En annan sak: Du har väl varit här förut eftersom du hittar så förbannat bra.

DEN UNGE BÄRAREN: Om det är så bra, det vill jag diskutera.

VÄGVISAREN: Joo, jag känner nog till öknarna här. Och djunglerna också. Jag har skjutit lejon här i trakten, om det intresserar.

DEN UNGE BÄRAREN: De måste ha varit bra små.

KAMELDRIVAREN: Fint. Du säger du har varit här redan. Då så. Då är den här djungeln redan upptäckt. Då är alla ställen som han som sover ska upptäcka redan upptäckta. Upptäckta av dej, menar jag.

VÄGVISAREN: Nej. Det är fel. Jag har varit här. Jag har till och med levat här. Men jag har inte upptäckt det här landet.

KAMELDRIVAREN: Inte? Hur blir man upptäckare då?

VÄGVISAREN: Först komma långt bortifrån.

DEN UNGE BÄRAREN: Som jag till exempel. Sexton dagsresor.

VÄGVISAREN: Sen älska det man ska upptäcka över allt annat.

KAMELDRIVAREN: Hur kan man älska nånting som man inte känner?

DEN UNGE BÄRAREN: Det kan man nog. Det finns inga kvinnor som är så behagliga att älska som dem man inte känner.

DEN GAMLE BÄRAREN: Vem talade om kvinnor igen? Vad ska man med kvinnor när det finns så mycket lejon?

KAMELDRIVAREN: Sen då?

VÄGVISAREN: Sen måste man vara herre över allting som redan är upptäckt så att man kan dra en gräns kring det oupptäckta och därigenom befria sej själv från ångesten för det.

DEN GAMLE BÄRAREN: Den unge mannen talar bra. Mycket bra. Men han har en annan mans tunga. Det är inte så bra.

VÄGVISAREN: Hotelser är jag inte rädd för, men jag finner dem obehagliga.

KAMELDRIVAREN: Det var ingen hotelse, bara lite sanning. - Men du sa: "Vara herre över." Just det. Det är vad jag märkt. Att vara herre är mycket bra. för en upptäcktsresande. Har man makt att låta sej bäras halvdöd eller halvsovande genom världen är man upptäckare. Annars blir man bara bärare. Men nu är jag trött på att vara den jag är. Nu vill jag bli upptäcktsresande ett tag. Så jag lägger mej på rygg och säger: Var så god och bär mej!

Jag vill upptäcka världen jag också.

DEN UNGE BÄRAREN: Förbannat bra sagt! Precis som om en bärare inte hade rätt att bli buren.

VÄGVISAREN: Tyst! Nu är han vaken.

DEN GAMLE BÄRAREN: Det är det många som är. Men det blir inget spektakel för det.

VÄGVISAREN: Han sitter och tittar in i elden.

DEN UNGE BÄRAREN: Sitter och upptäcker förstås. Sitter och upptäcker elden.

KAMELDRIVAREN: Jag kände en gång en kameldrivare.

DEN GAMLE BÄRAREN: Som satt vid en eld?

DEN UNGE BÄRAREN: Som hade en kniv?

KAMELDRIVAREN: Jo!

2.B. Stig Dagerman, *Istraživač* (ulomak)

Minidrama u četiri čina

LICA:

Istraživač

Vodič

Gonič deva

Mladi nosač

Stari nosač

PRVI ČIN

U pustinji

Pustinja dočarana na način da odgovara općeraširenoj predodžbi pustinje: u osamljenosti, vrućini i nepreglednosti. Nebo je ganutljivo plave boje, napeto kao puno jedro. Sunce se nadvilo nad pustinju poput kakva izgladnjela strvinara. Na vrhu dine istraživač uzima predah. Okružen devama, nosačima, vodičima i ostalom pratnjom koja prikuplja snagu, istraživač se odmara na kamperskom stolcu nad kojim se uzdiže suncobran. Čini se da spava.

GONIČ DEVA (*Tiho.*): Spava li gospodin?

MLADI NOSAČ: Što sam ga maločas vidio sprijeda, sjedio je otvorenih očiju, baš širom

otvorenih, kao da su mu se nekako uspjele zaglaviti.

GONIČ DEVA: Kad bih bio siguran da spava, pokazao bih ti nešto.

VODIČ: O čemu vas dvojica tu šušcate?

GONIČ DEVA: Da ja tebe iskreno pitam, druže, je li tebi dobro u ovoj pustinji?

VODIČ: Na toplinu se u svakom slučaju ne mogu požaliti...

MLADI NOSAČ: Čuj ti to! Da se na toplinu se ne može požaliti! Tako ni na put, pretpostavit ću? Topli, mekani pijesak pod nogama, i ni traga vode!

STARI NOSAČ: Nikad nećeš čuti vodiča da se žali na nešto. Može li tko to objasniti? Nosač sam od svoje jedanaeste godine i nikad nisam čuo vodiča kako se žali na svoju pustinju.

MLADI NOSAČ: Ne vjerujem ni da se pustinja na njega žali. Tako laganog koraka hoda po njoj. Ide lagano poput zmijske. Ali zato pod stopalima nosača pijesak jamra. To mora da ste čuli?

STARI NOSAČ: Mladi prijatelju. Od svoje dvadesete čujem taj zvuk čak i u snu.

GONIČ DEVA: (*Vodiču.*) S obzirom da si tišeg koraka i od deva, i od nosača, ti bi mogao otići oko stolca i doći mu sprijeda.

VODIČ: A zašto bih ja to učinio?

GONIČ DEVA: Da provjeriš jesu li mu oči otvorene ili zatvorene. Ako su zatvorene, pogledat ćeš žmiri li kao netko tko spava ili kao netko tko žmiri kako bi bolje čuo.

VODIČ: A kada to saznate, što onda?

GONIČ DEVA: Mislio sam nešto pokazati svojim ljudima kojima vjerujem. Onima koji kroz ovu pustinju moraju tegliti više od svog tijela.

VODIČ: A koliko treba tegliti, recimo, jedan gonič deva?

GONIČ DEVA: Sebe plus volju deva. Ta je teža nego što misliš.

MLADI NOSAČ: Hoćeš ti već jednom otići pred taj stolac! Izgaram od znatiželje!

VODIČ: Nemoj izgorjeti. Evo, idem.

GONIČ DEVA: Dakle?

VODIČ: Spušteni su mu kapci. Možda ne prečvrsto, ali uvjeren sam da spava. Uostalom, on hrče, možda čujete. – Nego, što čekate? Nećete me sad potjerati da ne čujem vaše

dogovore? Ili natjerati da zabijem glavu u pijesak!

GONIČ DEVA: Mislim da tebi mogu vjerovati.

VODIČ: Tu si u pravu. U vodiča se uvijek treba izdati.

GONIČ DEVA: Samo da kažem; u tebe kao vodiča imam povjerenja. Potpuno se uzdam u tebe da bi nas ovom pustinjom znao provesti uzduž i poprijeko, toliko da bi nas žene uspjele prevariti.

STARI NOSAČ: Pa za to im sigurno ne bi trebalo toliko vremena.

MLADI NOSAČ: Pokušavate li vi reći da bi me moja Aysha...

STARI NOSAČ: Smiri se, malac. Samo govorim o udaljenosti. O udaljenosti i o pustinjama. Ali naš prijatelj gonič deva nije gotov sa svojom pričom.

GONIČ DEVA: Htio sam reći našem prijatelju vodiču da u njega imam povjerenja i kao drugara.

VODIČ: Drugara? Što bi to trebalo značiti?

GONIČ DEVA: Da nam pokažeš put kući.

VODIČ: Kući? Naravno. To sam planirao kad za to dođe vrijeme.

STARI NOSAČ: Kad dođe vrijeme. Tako dugo Aysha ne misli čekati.

MLADI NOSAČ: Jarče stari! Svake večeri kad se spusti sunce, ona izađe i otvori vrata ograde, stoji i promatra pašnjake. Gleda niz Aronovu nizinu ne bi li me ugledala.

STARI NOSAČ: Jesi siguran da vrata otvara sama?

GONIČ DEVA: Sam bog zna koliko joj je galeba sletjelo unutar te ograde!

MLADI NOSAČ: Radije bih dovijeka lutao pustinjama nego ovdje trpio vaše uvrede.

STARI NOSAČ: To ne valja.

GONIČ DEVA: Svejedno, mi ostali želimo kući. Kažu da ova vrućina nije dobra za srce, a da ni zmiје ovdje nisu najbolje za zdravlje. Još se zna dogoditi da nekima za vrijeme oluja pijesak dospije u pluća. Kažu da pluća tad otežaju kao od olova, slijepe se uz kralježnicu tako da ne jedva dišeš.

VODIČ: Nemam ja nikakve veze s vašim boljkama. A još manje s vašim nevjernim suprugama.

MLADI NOSAČ: Govorim da Aysha svake večeri čeka na vratima sama i čekat će sama sve dok opet ne bude trebala namjestiti krevet za nas dvoje.

VODIČ: Ja sam se obvezao pokazati put onome što spava, ne vama. Prvo kroz ovu pustinju.

GONIČ DEVA: A nakon toga?

VODIČ: Kroz džunglu.

MLADI NOSAČ: Čujete vi! Džungla! Znači li to da razlikuješ granu od zmije koja visi sa stabla?

STARI NOSAČ: Naučit će on to već prije nego ga uguši. Iako ne baš puno prije.

GONIČ DEVA: A deve ćemo, dakako, mi nositi kroz gustiš. Predlažem da počnemo trenirati već danas.

VODIČ: Zatim niz rijeku.

GONIČ DEVA: A tad bismo se bar mogli okupati. Osim ako ne budemo puni pijeska, pa potonemo.

MLADI NOSAČ: Da, da, čast sudjelovanja na istraživačkom putovanju podosta je teška. Mnogi od nas to svakodnevno osjete na vlastitoj koži.

VODIČ: (*Goniču deva.*) Nego, htio si nam nešto pokazati. Nisi mislio valjda na svoju slabost?

GONIČ DEVA: Vidiš ti ovaj nož? Vidite li ga svi?

VODIČ: Što je tako posebno s njime?

GONIČ DEVA: Ništa. Trenutno ni po čemu on nije poseban. Ali bi mogao postati. Ni noževi kojima je izboden Cezar nekoć nisu bili ni po čemu posebni.

VODIČ: Ne sviđa mi se tvoj ton. A još manje tvoje prijetnje.

GONIČ DEVA: Kako god. Nego, ispričat ću vam priču o jednom goniču deva koji je imao sličan nož. Nadam se će se tebi dopasti. Bio jednom jedan gonič deva s nožem poput ovog i našao se usred pustinje, potpuno sam sa svojom devom. Ponestalo mu je vode i toliko je ožednio da nije to više mogao izdržati. I tako se prvo popeo na svoju devu ne bi li provjerio ima li kakva oaza u blizini. Ali nije mogao vidjeti nijednu. Pa se onda popeo na vrh jedne dine, baš poput ove ovdje. No, ni od tu nije mogao vidjeti nikakvu oazu. Pa je uzeo svoju žudnju i od nje napravio ljestve, te se popeo tako visoko da mu se deva činila malenom poput mrava. Međutim, čak ni s vrha tih ljestava nije mogao vidjeti

nijednu oazu. Pa se spustio, nožem zaklao devu, otvorio je i pio iz nje kao s izvora.

STARI NOSAČ: Dosta ti je dobra priča, druže.

MLADI NOSAČ: Ranije se tu radilo o najobičnijem nožu? Poput tvog?

GONIČ DEVA: Da, kao što rekoh. – Tiho! Spavač nam se pomaknuo. Ne čini vam se tako?

Ti, koji ne voliš prijetnje ali voliš dobre priče, što ne bi mogao otići oko stolca i provjeriti žmiri li naš spavač?

VODIČ: Mada mi se tvoja priča nije pretjerano dopala, idem.

GONIČ DEVA: Dakle?

VODIČ: Naš spavač ne spava. Budan je i oči su mu otvorene. Zagledan je ravno pred sebe, u pustinju, širom otvorenih očiju.

GONIČ DEVA: Nazire li se kakva oaza u njima?

VODIČ: Nisam, ali sam pomislio da su to oči istraživača. Odnosno, trebale bi biti.

STARI NOSAČ: Istraživanje! Što je to osim pukog sranja i bolnih stopala! Žeđ i nevjerne -

MLADI NOSAČ: Dosta!

DRUGI ČIN

U džungli

Džungla da odgovara općeraširenoj predodžbi džungle. Večer je, sumrak, i svi su okupljeni oko vatre. Naslonjen o stablo malo podalje, istraživač spava.

STARI NOSAČ: Večeras je iscrpljen.

GONIČ DEVA: Ništa u usporedbi sa mnom. Još što sam ga morao tegliti zadnji dio. Otkako smo se riješili deva, on kao da je uvjeren da sam se ja pretvorio u jednu. Ličim li ja vama na devu?

MLADI NOSAČ: Ne na živu u svakom slučaju. Ali podsjećaš na jednu mrtvu koju sam vidio kao dijete. Gotovo potpuno oderanu na cesti. Predivan prizor.

GONIČ DEVA: Biraj svoje usporedbe! Nerado ću pričati o tome kako se određene žene ponašaju dok im muškarci landraju po džunglama.

MLADI NOSAČ: Ali ti si prvi spomenuo devu. Stvarno si nesnosan otkad smo deve prodali u

posljednjoj oazi.

GONIČ DEVA: Nesnosan i nesnosan! I ovo je nesnosno. Ova džungletina je isto tako nesnosna. Onaj što spava također je nesnosan. Priznaj da bi sve bilo manje nesnosno da smo još večeras prešli Aronovu dolinu. Bili bismo uočljivi s pašnjaka na planini prije zalaska.

MLADI NOSAČ: Istog bih se trena zatvorio s njom u kuću. Taj put ne bi zatvorila vrata ograde. Samo bih uskočio u kuću i odmah je zaskočio poput zeca.

STARI NOSAČ: Zadrijemao sam. Tko to priča o životinjama?

GONIČ DEVA: Naš mladi prijatelj ovdje. On misli da mu žena čezne za zečevima.

STARI NOSAČ: Složio bih se. Ali joj ne bi smjeli otići predaleko.

MLADI NOSAČ: Reci iskreno, je li prekasno da se okrenemo?

STARI NOSAČ: Iskreno rečeno, jeste prekasno. I, iskreno rečeno, već duže vrijeme je prekasno. Što se toga tiče.

GONIČ DEVA: Prekasno! Dok god smo živi, ni za što nije prekasno! Doduše, iskreno rečeno, većina vas izgleda polumrtvo. Da imamo ovdje ogledalo, jedini bih se usudio pogledati u njega.

MLADI NOSAČ: Onda se možda ti usudiš i okrenuti?

GONIČ DEVA: Da, usudim se. Sam, ako bude potrebno. Ali to neće biti potrebno!

STARI NOSAČ: Neće? Kako to?

GONIČ DEVA: Kako duboko spava naš spavač?

MLADI NOSAČ: Tako duboko da se nije pomaknuo u posljednjih deset minuta. Toliko je premoren da ne bi ni primijetio da jednom odemo i to u krivom smjeru. (*Vodiču.*) Kažem to čisto da pokažem koliko mi se premorenim čini. Ni zbog čeg drugog.

GONIČ DEVA: U redu je. Nego, recite mi, ispričao sam vam priču o nožu jednog goniča deva?

MLADI NOSAČ: Da, o goniču deva koji se zatekao u pustinji sa svojom devom i svojom žeđi.

GONIČ DEVA: Ne mislim na tu. Ovdje se radi o drugom goniču. On je imao nož poput

ovoga. Te se s tim nožem uspio zateći u džungli.

VODIČ: Ne sviđa mi se kako nonšalantno pričaš o noževima.

MLADI NOSAČ: Eto da se i on probudio! Čim čuje da se spominje nož, on se probudi. Više nije toliko budan sada koliko je bio u pustinji. Neki spavaju da ne bi trebali odgovarati na pitanja.

GONIČ DEVA: (*Vodiču.*) Kad si već tako pametan, bi li nam ti znao reći neki bolji način?

VODIČ: Način čega?

GONIČ DEVA: Pričanja. O noževima, mislim. Jer je u suprotnom ovo sasvim dobar način. I sasvim dobra priča.

STARI NOSAČ: Ako se radi o tipu dobre priče od koje čovjek ne može zaspati, svakako je ispričaj, jer ja se zaspati ne usuđujem. Iako svejedno svake noći zaspim. No kada me ujutro zgrabe za rame i probude, imam osjećaj da me lav trga.

GONIČ DEVA: Dakle, taj gonič deva nađe se sam sa svojim nožem u svojoj džungli. Tim nožem krčio on sebi put jer je bio znatiželjan kako džungla izgleda kad se dovoljno daleko prokrči. No, nakon što je prošlo mnogo dana a da se ništa naročito nije promijenilo, počeo je sumnjati da ga je njegova znatiželja prevarila. Uostalom, koliko god lako moguće bilo da ga posve novi i zadivljujući prizor čeka iza najbližeg gustiša, shvatio je da bi taj prizor, čim bi ga ugledao i time prisvojio, izgubio jedino obilježje zbog kojeg je bio vrijedan truda. Obilježje nepoznatog. I tako, što je duže krčio sebi put kroz džunglu, to je više banalizirao svoje postojanje. Istovremeno je gubio svaki kontakt sa svojim formirajućim iskustvima, sa svojom rodnom grudom, svojim njivama, svojim ženama. Drugim riječima, sva svoja prethodna otkrića prepustio je zaboravu. No, u jednom se trenutku poželio okrenuti ne bi li, da kažemo, otkrivao neotkriveno u već otkrivenome. Tada se zaprepastio kada je uvidio da pola njegovog bića ipak priželjkuje nastaviti otkrivati neotkriveno u neotkrivenom. Pričekao je do mraka, kad nož nije više svjetlucao, te ga dopola zario u prsa kako bi ubio onu polovicu sebe zbog koje je sve bilo zbunjujuće. No, kao što se moglo očekivati, stvari su tu otišle po krivu i on je potpuno umro. To je bio taj nož.

STARI NOSAČ: Bio je to dobar nož. Ali loš gonič deva. I samo poludobra priča.

MLADI NOSAČ: Iako smatram da tvrdnje u vezi s otkrićima stoje. I da dobro dođu noževi

koji ne svjetlucaju u mraku.

GONIČ DEVA: (*Vodiču.*) A ti, ne možeš li ti iz svega ovog izvući nešto?

VODIČ: Previše pričaš. Toliko riječi da bi sakrio tako puno slabosti.

GONIČ DEVA: Ne čini mi se da uživaš u dobrim pričama. Žalosno je to, ali nema se tu što puno učiniti. No što misliš o dobrim pitanjima?

VODIČ: Dobra pitanja volim, ali nipošto glupa.

GONIČ DEVA: Evo jednog dobrog pitanja i nije glupo s obzirom da na njega ne možeš odgovoriti s ne. Što vas dvojica zapravo hoćete od nas?

VODIČ: Koja dvojica?

GONIČ DEVA: Ti i onaj što spava.

VODIČ: Što se mene tiče, onaj što spava me zaposlio da njemu i vama pokažem put, a što se tiče onoga što spava, on je ovdje kako bi istraživao ovu zemlju.

STARI NOSAČ: Da istraživao! Sve se svodi na bolove i bube, kažem vam ja. I hrpu žena koje spavaju u krivim krevetima.

MLADI NOSAČ: Ali ima iznimaka. Po pitanju ženskih i krevetâ ima iznimaka. Apsolutno ima, ne možeš reći da nema.

GONIČ DEVA: Još jedna stvar: ti mora da si ovdje bio prije, kad se tako prokleta dobro snalaziš u ovim krajevima.

MLADI NOSAČ: Koliko zaista dobro, to bi se dalo prodiskutirati.

VODIČ: Da, dosta dobro poznajem pustinje u ovim krajevima. Kao i džungle. Ako vas baš zanima, upućao sam i pokojeg lava u ovom području.

MLADI NOSAČ: Mora da se radilo o mladunčadi.

GONIČ DEVA: U redu. Dakle kažeš da si već bio ovdje. Da. To bi onda značilo da je ova džungla već istražena. To znači da su sva mjesta koja spavač otkriva već otkrivena. A ti si taj koji ih je otkrio, na to ciljaj.

VODIČ: Ne, tu si u krivu. Bio jesam ovdje, čak sam ovdje i živio, ali nisam ja istraživao ovu zemlju.

GONIČ DEVA: Ne? Kako se onda postaje istraživačem?

VODIČ: Prvo moraš doći izdaleka.

MLADI NOSAČ: Kao ja, na primjer. Šesnaest dana putovanja.

VODIČ: A zatim voljeti to što ćeš istraživati, više od svega ostalog.

GONIČ DEVA: Kako čovjek može voljeti nešto što ne poznaje?

MLADI NOSAČ: Vrlo lako. Najbolje žene za ljubav su one koje ne poznajemo.

STARI NOSAČ: Ma tko to opet spominje žene? Što će muškarac sa ženama kad ima tako mnogo lavova?

GONIČ DEVA: Što još?

VODIČ: Mora biti gospodar svega što je već otkriveno i istraženo tako da može povući granicu oko neistraženog područja, te se time osloboditi straha od njega.

STARI NOSAČ: Mladić dobro zbori. Jako dobro. Ali on govori jezikom drugog čovjeka. To nije tako dobro.

VODIČ: Prijetnji se ja ne bojim, iako ih držim odbojnim.

GONIČ DEVA: Nije to bila nikakva prijetnja, samo doza istine. – Ali rekao si, *biti gospodar*. Baš to. To mi je upalo u uho. Biti gospodar je dosta korisno jednom istraživaču. Ako si dovoljno moćan da te nose polumrtvog ili polusnenog kroz svijet, tada se možeš smatrati istraživačem. U suprotnom si nosač. Sad mi je stvarno dosta ovog otužnog života. Sad bih ja na neko vrijeme htio biti istraživač. Pa da legnem na leđa i kažem, molim te, nosi me! I ja isto želim otkrivati svijet.

MLADI NOSAČ: Prokleta dobro rečeno! Kao da jedan nosač nema pravo na to da ga se nosi!

VODIČ: Tiho! Budan je.

STARI NOSAČ: Kao i mnogi ostali. Ali teško da je to kakav spektakl.

VODIČ: Sjedi i zuri u vatru.

MLADI NOSAČ: Sjedi i istražuje, naravno, sjedi i istražuje vatru.

GONIČ DEVA: Jednom sam poznavao jednog goniča deva.

STARI NOSAČ: Koji je sjedio pokraj vatre?

MLADI NOSAČ: Koji je posjedovao nož?

GONIČ DEVA: To je taj!

3.A. Kosterhavets nationalpark (urval)

(Natur och människa)

I Kosterhavets nationalpark lever människan sida vid sida med djur och växter.

Området utnyttjas varsamt och med både människans och naturens bästa för ögonen - allt för att bevara den unika miljö som Kosterhavet och skärgården är.

Djur och växter

I Kosterhavets nationalpark trivs många olika arter av växter och djur - både i vattnet och på land. Vänligt kulturlandskap och vindpinad ytterskärgård i kombination med Sveriges enda korallrev och många havsdjur som inte förekommer någon annanstans i svenska hav gör Kosterhavet unikt.

Samhälle och kultur

Kosterhavets nationalpark omfamnar det levande samhälle som finns på Kosteröarna. På Nord- och Sydkoster finns omkring 320 året runt-boende. Här bedrivs fiske, jakt och jordbruk. Många besöker också området för att njuta av friluftsliv och båtliv.

Geologi och berggrund

Höga och kullriga. Långsmala och knappt synliga ovanför havsytan. Kosterhavets öar skiftar i både färg och form. De avspeglar en händelserik geologisk historia där resultatet är en ovanligt varierad berggrund.

(Djur och växter)

I havet

Fotbollsvampar, armfotingar och piprensare. Vattnen runt Koster gömmer många unika och sällsynta naturtyper och havsdjur som inte förekommer någon annanstans i svenska hav. Och här finns också Sveriges enda korallrev!

Kosterhavet består av allt från grunda ålgräsängar till djupa hårbottenar och är ovanligt rika på havsdjur och alger. I de långgrunda vikarna, på de klippiga stränderna, och i alla de miljöer vi förknippar med bohuskusten lever omkring 6 000 olika arter. Drygt 200 av dem finns inte någon annanstans i Sverige. Artrikedomen beror på att vattnet är tillräckligt salt för att många havsväxter och havsdjur ska trivas. De djupa och brant sluttande klippväggarna i Kosterfjorden liknar dessutom miljöerna långt ute i Atlanten, vilket gör att många arter som annars bara finns där även lever i Kosterfjorden.

Djup kontakt med Atlanten

I Kosterfjordens djupränna har vattnet hög salthalt och låg temperatur, precis som mitt i de stora oceanerna. Djuprännan är mellan 100 och 250 meter djup, och står i kontakt med den Norska rännan, som i sin tur sitter ihop med Atlantens flera tusen meter djupa bottenar. Ibland pressas vatten från Atlantens stora djup in mot kusten och då följer larver av djur som lever där med. Eftersom Kosterfjorden har branta klippväggar, hög salthalt och låg och jämn temperatur i bottenvattnet kan arter som normalt lever på tusen meters djup överleva även här.

På de djupa klippväggarna

Vid till exempel Berggylteskär finns:

- Fotbollssvampen, *Geodia baretta*, som kan bli en halvmeter i diameter och 24 kg tung. Kosterområdet är Sveriges bästa svampställe – under vattnet. Omkring 60 arter har sin enda kända förekomst här. Undervattenssvamparna, eller spongierna, är ett slags djur.
- Armfotingen, *Macandrevia cranium*, som bara finns i Kosterfjorden. Armfotingar är en sorts musselliknande djur som lever fastsittande på klippor och andra hårda ytor. Det är en mycket gammal djurgrupp som har funnits i över 500 miljoner år.
- Den stora Lima-musslan, *Acesta excavata*, som kan bli 20 cm lång. Man vet inte hur musslorna förökar sig men tror att de börjar sitt liv som hannar och sedan växlar över till honor, precis som nordhavsräkorna.

På de djupa mjukbottenarna

Vid till exempel Hällsöflaket finns: Kosterpiprensaren, *Kophobelemnion stelliferum*, som inte finns någon annanstans i Sverige. Den står på botten och kan bli närmare 75 cm hög. Större delen är dock nedgrävd i botten. Den gröna skedmasken, *Bonellia viridis*, som finns på några få platser i Kosterfjorden. Honorna kan bli upp till 1,5 meter långa med svalget utsträckt. Larverna blir antingen hannar eller honor beroende på var de hamnar: en larv som råkar dala ner på en hona utvecklas till hane, men hamnar den istället på botten blir den en hona.

I korallrevet

Ögonkorallen, *Lophelia pertusa*, är vårt lands enda revbildande stenkoral. Den finns bara i Kosterhavet. Revet i Säckan ligger på 85 meters djup och är cirka 5 000 kvadratmeter stort. I dag återstår bara omkring 300 kvadratmeter levande ögonkorall, resten är kalkskelett från äldre, död korall. Revet är en värdefull livsmiljö för hundratals andra arter, och den

artrikedom som finns i dess skrymslen och vrår kan mäta sig med de tropiska revens. Här finns svampdjur, armfotingar, sjöpungar, ormstjärnor, krabbor av olika slag, och mycket mer.

I skärgården

Väster om Kosteröarna finns små öar, låga kobbar och undervattensskär. Här består botten av berg, sand och skalgrus, eftersom de starka vågorna spolar bort det finare bottenmaterialet. Vattnet är ordentligt salt, eftersom det är långt till fastlandets älvutflöden. Här i den exponerade utskärgården växer stora algbälten, bland annat Sveriges mest välutvecklade tareskogar, som består av stora brunalger. Här finns också arter som inte förekommer någon annanstans, till exempel olika rödalger.

Runt grynnor och holmar simmar Västerhavets största bestånd av knubbsälar, och här häckar ejder, tobisgrissla, labb och den ovanliga silvertärnan. De mer skyddade områdena i vikar och trånga sund är havets barnkammare och skafferi. Bland ålgräs och tång kan smådjur och unga fiskar hitta både mat och gömställen, och hit söker sig rovfiskar som torsk och ål för att jaga. Grunda nakna sandbottnar är uppväxtområden för rödspotta. Skyddade grundområden fungerar dessutom som näringsrika rast- och häckningsplatser för till exempel gräsand, knipa, kricka och grågås.

På utforskade bottnar

En noggrann karta över havsområdets djup- och bottenförhållanden har tagits fram för Kosterhavets nationalpark. Hela nationalparken mättes upp från två meters djup och neråt. Förutom djupet gav mätningarna information om botten typen (lera, grus, kalt berg, o.s.v.) och om det fanns vrak och andra föremål på botten. Bottenens karaktär säger en del om vilka djur- eller växtarter som kan finnas där. Mätningarna är också ett underlag för olika marinbiologiska undersökningar. Mätningarna utfördes med flerstråliga ekolod och sonar som satt fästade under ett fartyg. Fartyget kördes i parallella mätlinjer med 75 till 150 meters avstånd. Djupet har mätts på totalt omkring 300 miljoner ställen, i genomsnitt en mätning per kvadratmeter.

Undersökningen utfördes av företaget Marin mätteknik AB och avslutades i mars 2006.

(På öarna)

Över havsytan reser sig grynnor, kobbar och skär. Här finns skogsklädda öar som Saltö och Kockholmen, och karga utposter som Ursholmen och Segelskären. Och här finns

Kosteröarna med en vacker blandning av vänligt kulturlandskap och vindpinad ytterskärgård.

På Kosteröarna betar får, getter, kor och hästar. Det har avgörande betydelse för landskapsbilden och för den rika växtligheten. Landskapet är väldigt varierande. Typiska drag är de lummiga områdena och odlingsmarken i de inre delarna av öarna, och den kargare utmarken med kalt berg och strandängar, torra hållmarker, skog, klapperstensfält och sandstränder närmare vattnet. Kontrasten mellan de yttre västligaste delarna och de inre områdena är stor, trots att avstånden är så små.

Unikt klimat ger många arter

I området lever uppskattningsvis 6 000 olika arter av växter och djur. 3 500 av dem registrerades under arbetet med att dokumentera naturen inför bildandet av nationalparken. Mer än 600 arter av kärlväxter har rapporterats, och man har hittat omkring 220 hotade, så kallade rödlistade, arter. Men många arter väntar fortfarande på att bli upptäckta: flera mycket artrika grupper av organismer, till exempel svampar, är inte ens undersökta än.

Många utrotningshotade arter som bara lever på kusten finns på Koster och angränsande öar och holmar, till exempel ostronört, martorn och strandvallmo. Närheten till havet, de många soltimmarna, den lättvittrade berggrunden och skalgrusbänkarna gör att växter som behöver kalkrika marker trivs bra här. Koster ligger i lä från södra Norge, vilket gör att de västliga och nordvästliga lågtrycken tunnas ut. Detta bidrar till det milda klimatet på Koster.

Några typiska Kosterhavsväxter

- Bohuslinden, *Tilia platyphylla*, växer vid Ekenäs på Sydkoster och på norra Öddö. Bohuslinden är ett av Sveriges sällsyntaste träd och växer endast på några få platser i norra Halland och norra Bohuslän. Den sägs vara en kvarleva sen en varmare och mer lövrik period för flera tusen år sedan.
- Bohusranunkeln, *Ranunculus cymbalaria*, är en krypande smörblomma med blekt gula blommor. Det är egentligen en nordamerikansk och östasiatisk växt som hittades i Europa först 1916, på Hvaleröarna norr om Koster. Ett par år senare rapporterades den även från Koster. I dag växer det mycket bohusranunkel vid kärrmarkerna vid Valnäsbukten på Nordkoster.
- Kostertisteln, eller martorn, *Eryngium maritimum*, är en vackert blågrå och tornig växt. Den växer bland sand, grus och stenar vid Kilesand och i Kstersundets östra

delar. Det är en sällsynt art som finns spridd på några ställen utefter den sydsvenska kusten. Ostronörten, *Mertensia maritima*, kryper fram mellan stenarna på karga klapperstensfält. Det är en arktisk art som har några av sina sydligaste förekomster i Europa på den svenska västkusten. Det är en vacker och speciell blomma med blågröna blad och blå blommor.

3.B. Nacionalni park Kosterhavet (izbor)

(Priroda i čovjek)

U Nacionalnom parku Kosterhavet, na otočju Koster, ljudi žive u potpunosti u simbiozi sa životinjskim i biljnim svijetom. O tom se području vodi pomna briga, pritom držeći u vidu samo ono što je najbolje kako za čovjeka, tako i za prirodu. Sve to radi se u svrhu očuvanja jedinstvenog morskog ksterskog okoliša i pripadajućeg arhipelaga.

Flora i fauna

Nacionalni park Kosterhavet dom je raznim morskim i kopnenim biljnim i životinjskim vrstama. Mir i tišina kulturnog krajolika, pučinski arhipelag pod udarom vjetra, jedini koraljni greben u Švedskoj, te mnoge morske životinje koje se ne pojavljuju nigdje drugdje u švedskim morima – sve su to elementi su koji čine Kosterhavet jedinstvenim mjestom.

Kultura i društvo

Nacionalni park Kosterhavet obuhvaća dinamičnu društvenu zajednicu ksterskog otočja. Na otocima Nordkoster („Sjeverni koster“) i Sydkoster („Južni koster“) nastanjeno je otprilike 320 stalnih stanovnika. Ljudi se ovdje bave lovom i ribolovom, te poljoprivredom, a i mnogi dolaze kako bi uživali u vožnji brodica na čistom zraku.

Tla i tereni

Visoki i brdoviti. Izduženi i jedva vidljivi iznad površine mora. Otoci se u Kosterhavetu pojavljuju u mnogo različitih boja i oblika. Oni su odraz bogate geološke povijesti, što se vidi i u njihovom neuobičajeno raznolikom geološkom sastavu.

(Flora i fauna)

Pod morem

Spužve, ramenonošci i perca. Morski predio Koster skriva mnoštvo jedinstvenih i rijetkih vrsta prirodnih staništa i morskih životinja koji se ne pojavljuju nigdje drugdje u švedskim morima. Tu se također nalazi i jedini švedski koraljni greben!

Kosterhavet obuhvaća sve od plićaka prekrivenih morskom svilinom, pa do dubokog kamenitog tla, vrveći neobičnom raznolikosti morskih životinja i algi. U tim plitkim uvalama i na tim stjenovitim plažama, kao i u ostalim dijelovima ksterske prirode koji su tipični za sjeverni predio zapadne švedske obale, nastanjeno je oko 6000 različitih vrsta. Od toga se preko dvjesto ne može pronaći nigdje drugdje na području Švedske. Pogodna razina saliniteta tu je omogućila život mnogih morskih biljnih i životinjskih vrsta. Strmi klifovi ksterskog fjorda sežu u velike dubine i nalik su dalekim okolišima usred Atlantika. Štoviše, mnoge vrste koje inače isključivo tamo obitavaju moguće je pronaći i na području ksterskog fjorda.

Duboka veza s Atlantikom

U jarku ksterskog fjorda more je visokog saliniteta i niske temperature, baš kao usred velikih oceana. Jarak je dubok od 100 do 250 metara, a povezan je s Norveškom brazdom koja se, pak, nadovezuje na dnâ Atlantika koja sežu više tisuća metara u dubinu. Iz tih velikih dubina Atlantika povremeno dolaze snažne struje i pritišću prema obali i sa sobom nose jajašca životinja koje tamo obitavaju. Budući da su u ksterskom fjordu klifovi strmi, salinitet visok, a temperatura vode pri dnu niska i stabilna, vrste koje inače obitavaju na dubinama od više tisuća metara zato mogu preživjeti i ovdje.

Na strminama u dubini

Pogledamo li, primjerice, samo područje oko grebena Berggylteskär, nailazimo na sljedeće vrste:

- Dubokomorska vrsta spužve *Geodia baretii* koja može doseći pola metra u promjeru te narasti do 24 kg težine. Kstersko područje poznato je kao najpogodnije mjesto za spužve u Švedskoj – otprilike 60 vrsta jedino se pojavljuje ovdje. Morske spužve inače predstavljaju koljeno životinja.
- Vrsta ramenonožaca *Macandrevia cranium* endemična je za ksterski fjord. Radi se o životinjskoj sesilnoj vrsti nalik školjkama koja živi pričvršćena za strme stijene i druge

čvrste površine. Riječ je o drevnoj životinjskoj skupini koja se na Zemlji nalazi preko 500 milijuna godina.

- Vrsta velike školjke *Acesta excavata* koja može narasti do 20 cm u dužinu. Nije poznato kako se ova vrsta razmnožava, ali nagađa se da svoj život školjke započinju kao mužjaci, a sazrijevaju u ženke, baš poput norveških kozica.

Na mekanom dnu u velikim dubinama

Za primjer raznovrsnosti može nam poslužiti predio mekanog dna poznat pod nazivom Hällsöflaket. Tu obitava tzv. „kstersko“ vitko perce, *Kophobelemnon stelliferum*, kojemu je to i jedino poznato stanište u Švedskoj. Pričvršćeno je na samo dno te može narasti do gotovo 75 cm. Većim se dijelom doduše nalazi ukopan. Tu je i zeleni zvjezdan, *Bonellia viridis*, a on se nalazi se na svega nekoliko mjesta u ksterskom fjordu. Ženke mogu narasti do 1,5 metara u dužinu te imaju izdužena ždrijela. Ikre se razvijaju u mužjake ili ženke ovisno o mjestu na kojem završe: ličinka koja se zalijepi za ženku razvija se u mužjaka, a ona koja završi na morskom dnu postaje ženka.

Na koraljnom grebenu

Lophelia pertusa jedina je švedska vrsta dubinskog kamenog koralja koji tvori grebene. Nalazi se samo u Kosterhavetu. Koraljni greben u dijelu Säcken nalazi se na 85 metara dubine i obuhvaća površinu od otprilike 5000 kvadratnih metara. Danas tek oko 300 kvadratnih metara prekrivaju živući koralji, dok ostatak čine vapneni skeleti starijih, mrtvih koralja. Greben je dragocjen habitat stotinama drugih vrsta, a bogatstvo koje se razvilo u ovom skrovitom kutku mora može se mjeriti s bogatstvom tropskih grebena. Ovdje nalazimo razne spužve, ramenonošce, mješčičnice, zmijače, različite vrste rakova te mnoštvo drugih vrsta.

U arhipelagu

Zapadno od ksterskog otočja smjestili su se maleni otoci, niski škoji te podvodni grebeni. Zbog snažnih valova koji odnose finije materijale, dno se sastoji od stijena, pijeska i šljunka prepunog školjki, a samo more je dovoljno slano zahvaljujući priličnoj udaljenosti od mjesta utoka rijeke u more. Na tom izloženom rubu arhipelaga uspijevaju alge i one prekrivaju široku površinu morskog dna. Između ostalog tu se nalazi i bogata šuma kelpa, najbogatija u Švedskoj, a koja se sastoji od smeđih makroalgi. Tu je moguće naći i vrste koje se ne javljaju nigdje drugdje, poput raznih vrsta crvenih algi.

Oko tih grebena i otočića pliva i najveća zajednica običnih tuljana u području zapadnog mora Švedske (tjesnaci Kattegat i Skagerrak). Tu se gnijezde i gavke, crne njorke, pomornici i neobična polarna čigra. Skrovitija mjesta u zaljevima i uskim tjesnacima bogate su hranom i pogodne su za razvoj života, poput kakvih "morskih jaslica". Mnoštvo morskih životinja i mladih riba u algama i morskim cvjetnicama pronalaze hranu ali i skrovišta od grabežljivih vrste riba poput bakalara i jegulje koje dolaze u lov. Na plitkom i golom pjeskovitom dnu odrasta i posebna vrsta iverka zlatopjega. Nadalje, skriveni plićaci bogati su hranom i služe kao izvrsna mjesta za odmaranje i razmnožavanje raznim vrstama patkarica, poput divlje patke, patke batoglavice, kržulje te divlje guske.

Na neistraženom dnu

Detaljna karta tla i dubine posebno je izrađena za Nacionalni park Kosterhavet. Nacionalni park u cjelini pokriva dubine od dva metra nadalje. Osim same dubine, mjerenjima su ustanovljeni i podaci o tipu dna (glina, šljunak, gole stijene itd.), a istraživanje je bilo usmjereno i na potragu za olupinama i drugim predmetima. Prema tipu morskog dna da se mnogo zaključiti o životinjskim i biljnim vrstama koje bi u tom području mogle obitavati. Mjerenja služe i različitim istraživanjima biologije mora. Mjerenja su se ovdje vršila uz pomoć višesnopnih dubinomjera, sonara i sodara na trupu broda. Brod je vozio u usporednim linijama mjerenja međusobno udaljenima 75 – 150 metara. Dubina se mjerila na oko 300 milijuna mjesta, što u prosjeku znači jedno mjerenje po metru kvadratnom.

Društvo *Marin mätteknik AB* provelo je istraživanje, koje je završeno u ožujku 2006. godine.

(Na otocima)

Iznad morske površine izdižu se grebeni, otočići i hridi. Ovdje možemo pronaći šumovite otoke poput Saltöa i Kockholmena, kao i ogoljena zabačena mjesta poput Ursholmena i Segelskärena. Tu su smješteni i prekrasni kusterski otoci na kojima se prijetnost kulturnog krajolika miješa s vjetrovitosti pučinskog arhipelaga.

Na kusterskim otocima obitavaju ovce, koze, krave i konji. To je presudno za izgled krajolika i bogatstvo vegetacije. Krajolik je izrazito raznolik – u samoj se unutrašnjosti nalaze šumoviti predjeli i obradiva tla, dok se bliže moru nalaze neplodna zabačena polja s golim stijenama, priobalne livade, kamenjari, šume, šljunak te pješčane plaže. Malenoj prostornoj

razdvojenosti usprkos, kontrast između vanjskih dijelova na samom zapadu te unutrašnjosti svejedno je vrlo izražen.

Jedinstvena klima pogoduje razvitku mnoštvo vrsta

Na ovom prostoru, prema procjenama, živi šest tisuća raznoraznih biljnih i životinjskih vrsta. Od toga tri i pol tisuće vrsta zabilježene su u sklopu procesa dokumentacije povodom osnutka nacionalnog parka. Zabilježeno je više od šesto vrsta vaskularne flore, te je pronađeno oko 220 ugroženih vrsta s tzv. crvenog popisa. No, još je uvijek mnogo vrsta potpuno neotkriveno: tako su određene skupine organizama bogatije vrstama, poput gljiva, većim dijelom neistražene.

Mnoge ugrožene vrste koje nastanjuju isključivo priobalna područja obitavaju u Kosteru te na okolnim otocima i otočićima, poput posebne primorske vrste boražinovke *Mertensia maritima*, primorskog kotrljana i primorske makovice. Zahvaljujući blizini mora, velikoj količini sunca, trošnoj stjenovitoj podlozi te šljunčanim sprudovima, ovdje uspijevaju biljne vrste kojima je potrebna vapnenačka podloga. Koster se nalazi zaštićen u zavjetrini južne Norveške, zbog čega je niski atmosferski tlak rjeđi na zapadnom i sjeverozapadnom dijelu. Sve to pridonosi umjerenoj klimi ksterskog otočja.

Biljke karakteristične za Kosterhavet

- Velikolisna lipa, *Tilia platyphyllos*, raste pokraj mjesta Ekenäs na Sydkosteru na jugu, te na sjevernom dijelu otoka Öddö. Velikolisna lipa spada među najrjeđe vrste drveta u Švedskoj. Raste na nekolicini lokacija na sjeveru pokrajine Halland i u sjevernom dijelu pokrajine Bohuslän. Za nju se kaže da je relikat jedne toplije i bujnije prošlosti od prije više tisuća godina.
- Primorska vrsta žabnjaka *Ranunculus cymbalaria* biljna je vrsta blijedo žutog cvijeta koja raste uz samo tlo. Zapravo se radi o sjevernoameričkoj i istočnoazijskoj vrsti koja je na području Europe prvi put zamijećena 1916. godine, na otocima Hvaleöarna, sjeverno od Kosteru, da bi nekoliko godina kasnije bila zabilježena je i u samom Kosteru. Danas se velika populacija žabnjaka nalazi na močvarnom području u blizini Valnäsbuktena na Nordkosteru.
- Ksterski ili primorski kotrljan, *Eryngium maritimum*, prekrasna je plavo-siva, trnovita biljka. Raste na pješčanom, šljunčanom i kamenitom tlu blizu plaže Kilesanda

i u istočnim predjelima ksterskog tjesnaca. Radi se o rijetkoj vrsti koja se nalazi na tek nekoliko mjesta na južnoj švedskoj obali.

- Primorska boražinovka *Mertensia maritima* izbija iz stijena, na neplodnom kamenitom tlu. Riječ je o arktičkoj vrsti čija je najjužnija točka do koje se u Europi proširila upravo zapadna obala Švedske. Lijep i poseban cvijet s plavo-zelenim listovima te plavim plodovima.

4.A. Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (utdrag)

(SFS, 1960:729)

1 Kap. Upphovsrättens föremål och innehåll

1 § Den som har skapat ett litterärt eller konstnärligt verk har upphovsrätt till verket oavsett om det är

1. skönlitterär eller beskrivande framställning i skrift eller tal,
2. datorprogram,
3. musikaliskt eller sceniskt verk,
4. filmverk,
5. fotografiskt verk eller något annat alster av bildkonst,
6. alster av byggnadskonst eller brukskonst, eller
7. verk som har kommit till uttryck på något annat sätt.

Till litterära verk hänförs kartor, samt även andra i teckning eller grafik eller i plastisk form utförda verk av beskrivande art.

Vad som i denna lag sägs om datorprogram skall i tillämpliga delar gälla även förberedande designmaterial för datorprogram. Lag (1994:190).

2 § Upphovsrätt innefattar, med de inskränkningar som föreskrivs i det följande, uteslutande rätt att förfoga över verket genom att framställa exemplar av det och genom att göra det tillgängligt för allmänheten, i ursprungligt eller ändrat skick, i översättning eller bearbetning, i annan litteratur- eller konst eller i annan teknik.

Framställning av exemplar innefattar varje direkt eller indirekt samt tillfällig eller permanent framställning av exemplar av verket, oavsett i vilken form eller med vilken metod den sker och oavsett om den sker helt eller delvis.

Verket görs tillgängligt för allmänheten i följande fall:

1. När verket överförs till allmänheten. Detta sker när verket på trådbunden eller trådlös väg görs tillgängligt för allmänheten från en annan plats än den där allmänheten kan ta del av verket. Överföring till allmänheten innefattar överföring som sker på ett sådant sätt att enskilda kan få tillgång till verket från en plats och vid en tidpunkt som de själva väljer.

2. När verket framförs offentligt. Offentligt framförande innefattar endast sådana fall då verket görs tillgängligt för allmänheten med eller utan användning av ett tekniskt hjälpmedel på samma plats som den där allmänheten kan ta del av verket.

3. När exemplar av verket visas offentligt. Offentlig visning innefattar endast sådana fall då ett exemplar av ett verk görs tillgängligt för allmänheten utan användning av ett tekniskt hjälpmedel på samma plats som den där allmänheten kan ta del av exemplaret. Om ett tekniskt hjälpmedel används är det i stället ett offentligt framförande.

4. När exemplar av verket bjuds ut till försäljning, uthyrning eller utlåning eller annars sprids till allmänheten.

Med överföring till allmänheten och offentligt framförande jämställs överföringar och framföranden som i förvärvsverksamhet anordnas till eller inför en större slutna krets. Lag (2005:359).

3 § Då exemplar av ett verk framställs eller verket göres tillgängligt för allmänheten, skall upphovsmannen angivas i den omfattning och på det sätt god sed kräver.

Ett verk må icke ändras så, att upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränkes; ej heller må verket göras tillgängligt för allmänheten i sådan form eller i sådant sammanhang som är på angivet sätt kränkande för upphovsmannen.

Sin rätt enligt denna paragraf kan upphovsmannen med bindande verkan eftergiva endast såvitt angår en till art och omfattning begränsad användning av verket.

4 § Den som översatt eller bearbetat ett verk eller överfört det till annan litteratur- eller konstart har upphovsrätt till verket i denna gestalt, men han äger icke förfoga däröver i strid mot upphovsrätten till originalverket.

Har någon i fri anslutning till ett verk åstadkommit ett nytt och självständigt verk, är hans upphovsrätt ej beroende av rätten till originalverket.

5 § Den som genom att sammanställa verk eller delar av verk åstadkommit ett litterärt eller konstnärligt samlingsverk har upphovsrätt till detta, men hans rätt inskränker icke rätten till de särskilda verken.

6 § Har ett verk två eller flera upphovsmän, vilkas bidrag icke utgöra självständiga verk, tillkommer upphovsrätten dem gemensamt. De äga dock var för sig beivra intrång i rätten.

7 § Såsom upphovsman anses, där ej annat visas, den vars namn eller ock allmänt kända pseudonym eller signatur på sedvanligt sätt utsättes på exemplar av verket eller angives då detta göres tillgängligt för allmänheten.

Är ett verk utgivet utan att upphovsmannen är angiven såsom i första stycket sägs, äger utgivaren, om sådan är nämnd, och eljest förläggaren företräda upphovsmannen, till dess denne blivit angiven på ny upplaga eller genom anmälan i justitiedepartementet.

8 § Ett verk anses offentliggjort, då det lovligen gjorts tillgängligt för allmänheten.

Verket anses utgivet, då exemplar därav med upphovsmannens samtycke förts i handeln eller eljest blivit spridda till allmänheten. Lag (1973:363).

9 § Upphovsrätt gäller inte till

1. författningar,
2. beslut av myndigheter,
3. yttranden av svenska myndigheter och
4. officiella översättningar av sådant som avses i 1-3.

Upphovsrätt gäller dock till verk vilka ingår i en handling som avses i första stycket och är av följande slag:

1. kartor,
2. alster av bildkonst,
3. musikaliska verk eller
4. diktverk.

Upphovsrätt gäller även till ett verk som ingår i en bilaga till ett beslut av en myndighet, om beslutet avser rätten att ta del av den allmänna handling där verket ingår. Lag (2000:92).

10 § Upphovsrätt till ett verk gäller även om verket har registrerats som mönster.

Upphovsrätt gäller inte till kretsmönster för halvledarprodukter. Om rätten till sådana kretsmönster finns särskilda bestämmelser. Lag (1994:190).

2 Kap. Inskränkningar i upphovsrätten

Allmänna bestämmelser om inskränkningar

11 § Bestämmelserna i detta kapitel medför inga inskränkningar i upphovsmannens rätt enligt 3 § utöver dem som följer av 26 c §.

När ett verk återges offentligt med stöd av detta kapitel skall källan anges i den omfattning och på det sätt som god sed kräver samt får verket inte ändras i större utsträckning än användningen kräver. Lag (1993:1007).

Framställning av tillfälliga exemplar

11 a § Tillfälliga former av exemplar av verk får framställas, om framställningen utgör en integrerad och väsentlig del i en teknisk process och om exemplaren är flyktiga eller har underordnad betydelse i processen. Exemplaren får inte ha självständig ekonomisk betydelse.

Framställning av exemplar enligt första stycket är tillåten bara om det enda syftet med framställningen är att möjliggöra

1. överföring i ett nät mellan tredje parter via en mellanhand, eller
2. laglig användning, dvs. användning som sker med tillstånd från upphovsmannen eller dennes rättsinnehavare, eller annan användning som inte är otillåten enligt denna lag.

Första och andra styckena ger inte rätt att framställa exemplar av litterära verk i form av datorprogram eller sammanställningar. Lag (2005:359).

11 b § Har upphävts genom lag (1993:1007).

Framställning av exemplar för privat bruk

12 § Var och en får för privat bruk framställa ett eller några få exemplar av offentliggjorda verk. Såvitt gäller litterära verk i skriftlig form får exemplarframställningen dock endast avse begränsade delar av verk eller sådana verk av begränsat omfång. Exemplaren får inte användas för andra ändamål än privat bruk.

Första stycket ger inte rätt att

1. uppföra byggnadsverk,
2. framställa exemplar av datorprogram, eller

3. framställa exemplar i digital form av sammanställningar i digital form.

Första stycket ger inte heller rätt att för privat bruk låta en utomstående

1. framställa exemplar av musikaliska verk eller filmverk,
2. framställa bruksföremål eller skulpturer, eller
3. genom konstnärligt förfarande efterbilda andra konstverk.

Denna paragraf ger inte rätt att framställa exemplar av ett verk när det exemplar som är den egentliga förlagan framställts eller gjorts tillgängligt för allmänheten i strid med 2 §. Lag (2005:359).

13 § Ny beteckning 42 c § genom lag (2005:359).

Framställning av exemplar för undervisningsändamål

14 § För undervisningsändamål får lärare och elever göra upptagningar av sina egna framföranden av verk. Upptagningarna får inte användas för andra ändamål. Lag (1993:1007).

15 § Har upphävts genom lag (2005:359).

15 a § Har upphävts genom lag (1993:1007).

Framställning och spridning av exemplar inom vissa arkiv och bibliotek

16 § De arkiv och bibliotek som avses i tredje och fjärde styckena har rätt att framställa exemplar av verk, dock inte datorprogram,

1. för bevarande-, kompletterings- eller forskningsändamål,
2. för att tillgodose lånesökandes önskemål om enskilda artiklar eller korta avsnitt eller om material som av säkerhetsskäl inte bör lämnas ut i original, eller
3. för användning i läsapparater.

Exemplar som framställs på papper med stöd av första stycket 2 får spridas till lånesökande.

Rätt till exemplarframställning och spridning enligt denna paragraf har

1. de statliga och kommunala arkivmyndigheterna,
2. de vetenskapliga bibliotek och fackbibliotek som drivs av det allmänna, och

3. folkbiblioteken.

Regeringen får i enskilda fall besluta att vissa andra arkiv och bibliotek än de som anges i tredje stycket ska ha rätt till exemplarframställning enligt denna paragraf. Lag (2013:691).

Framställning av exemplar m.m. till personer med funktionshinder

17 § Var och en får på annat sätt än genom ljudupptagning framställa sådana exemplar av offentliggjorda litterära och musikaliska verk samt av offentliggjorda alster av bildkonst, som personer med funktionshinder behöver för att kunna ta del av verken. Exemplaren får också spridas till dessa personer.

De bibliotek och organisationer som regeringen beslutar i enskilda fall får även

1. överföra exemplar av de verk som avses i första stycket till personer med funktionshinder som behöver exemplaren för att kunna ta del av verken,
2. genom ljudupptagning framställa sådana exemplar av offentliggjorda litterära verk som personer med funktionshinder behöver för att kunna ta del av verken, samt sprida och överföra ljudupptagningarna till dessa personer, och
3. framställa sådana exemplar av verk som sänds ut i ljudradio eller television och av filmverk som döva eller hörselskadade behöver för att kunna ta del av verken, samt sprida och överföra exemplar av verken till dessa personer.

Framställning av exemplar, spridning av exemplar och överföring till allmänheten av exemplar med stöd av denna paragraf får inte ske i förvärvssyfte. Exemplaren får inte heller användas för andra ändamål än som avses i paragrafen.

När bibliotek och organisationer sprider exemplar eller överför exemplar av verk till personer med funktionshinder på ett sådant sätt att dessa personer får behålla ett exemplar av verket, har upphovsmannen rätt till ersättning. Detsamma gäller om någon med stöd av första stycket andra meningen överlåter fler än några få exemplar till personer med funktionshinder. Lag (2005:359).

4.B. Zakon o autorskom pravu na književna i umjetnička djela (ulomak)

(SFS¹⁹, 1960:729)

Poglavlje 1. PREDMET I SADRŽAJ AUTORSKOG PRAVA

Članak 1.

Osoba koja stvori književno ili umjetničko djelo ostvaruje autorsko pravo na njega neovisno o tome radi li se o:

1. književno-umjetničkom ili neknjiževnom autorskom ostvarenju u pisanom ili govorenom obliku,
2. računalnom programu,
3. glazbenom ili scenskom djelu,
4. filmskom djelu,
5. fotografskom djelu ili nekom drugom djelu likovnih umjetnosti,
6. arhitektonskom djelu ili djelu primijenjene umjetnosti, ili
7. djelu koje je stvoreno na neki drugi način.

U književna se djela svrstaju i kartografska djela, te druga neknjiževna autorska djela s područja grafike, slikarstva i kiparstva.

Odredbe ovog Zakona koje se odnose na računalne programe vrijede, u dijelovima koji su na njih primjenjivi, i za pripremne dizajne za računalne programe. *Zakon (SFS, 1994:190).*

Članak 2.

Autorsko pravo obuhvaća, uz ograničenja navedena u nastavku, isključivo pravo da se određenim djelom raspolaže na način da ga se čini dostupnim javnosti ili proizvode primjerci istog, bilo u izvornom ili izmijenjenom obliku, u obliku prijevoda ili prerade, u drugom književnom ili umjetničkom rodu ili u drugoj tehnici.

Proizvodnja novih primjeraka označava svaku izravnu ili neizravnu, privremenu ili trajnu proizvodnju novih primjeraka djela, neovisno o obliku ili metodi, bilo djelomično ili u cijelosti.

Djelo se čini dostupnim javnosti:

¹⁹ Šve. *Svenska författningssamling*, švedska zbirka statuta.

1. objavom djela. To se odvija kada se djelo bežičnim putem ili putem žice učini dostupnim javnosti s drugog mjesta od mjesta na kojem tom djelu javnost može pristupiti. Objava djela označava objavu na takav način da pojedinci djelu mogu pristupiti s mjesta i u vrijeme koje sami odaberu.
2. javnom izvedbom djela. Javna izvedba djela obuhvaća samo one slučajeve u kojima se djelo predstavlja javnosti pomoću tehničkih pomagala ili bez njih, na istom mjestu na kojem javnost tom djelu može pristupiti.
3. javnim prikazom djela. Javni prikaz djela podrazumijeva isključivo one slučajeve u kojima se djelo predstavlja javnosti bez korištenja tehničkih pomagala na istom mjestu na kojem javnost može tom djelu pristupiti. U slučaju korištenja tehničkih pomagala, radi se o javnoj izvedbi djela.
4. stavljanjem primjeraka djela u promet prodajom, iznajmljivanjem ili posudbom ili bilo kojim drugim načinom širenja u javnosti.

Objava za javnost i javna izvedba djela ne razlikuju se od objave i izvedbe djela u komercijalne svrhe za ili pred većom zatvorenom skupinom pojedinaca. *Zakon (SFS, 2005:359)*.

Članak 3.

Prilikom proizvodnje primjeraka djela ili činjenja dostupnim javnosti, autora se o tome mora obavijestiti u mjeri i na način u skladu sa zahtjevima dobre prakse.

Djelo je zabranjeno mijenjati na način koji bi se negativno odrazio na autorov književni ili umjetnički ugled ili osobitost. Djelo također nije dopušteno činiti dostupnim javnosti u obliku ili kontekstu koji bi na određeni način mogao biti nepovoljan za autora.

Autor se svog prava prema ovom članku može odreći na pravno obvezujući način samo i isključivo u slučaju oblikom i opsegom ograničenog korištenja djela.

Članak 4.

Osoba koja djelo prevede ili preradi, ili ga prenese u drugi književni ili umjetnički rod, ostvaruje autorska prava na djelo u tom obliku, ali koja pritom ne utječu na autorska prava koja drugi autor ima na originalno djelo.

U slučaju da pojedinac na temelju inspiracije određenim djelom stvori novo i samostalno djelo, on je nositelj autorskih prava na to djelo neovisno o autorskim pravima na originalno djelo.

Članak 5.

Pojedinac koji kombiniranjem više djela ili ulomaka djela stvori književno ili umjetničko kompilacijsko djelo ostvaruje autorska prava na to djelo, ali to pritom ne utječe na autorska prava ostvarena na pojedinačna djela u to djelo uvrštena.

Članak 6.

U slučaju da postoje dva ili više autora određenog djela, a čiji zasebni doprinosi u stvaranju djela ne čine samostalna djela, oni su zajedno nositelji autorskog prava na to djelo. Međutim, svaki autor ima pravo zasebno pokrenuti postupak u slučaju povrede tog prava.

Članak 7.

Autorom se djela, u slučaju da nije određeno drugačije, smatra osoba čije se ime ili općeznani pseudonim ili potpis u uobičajenom obliku nalazi na primjercima djela ili se navodi prilikom činjenja djela dostupnim javnosti.

U slučaju objave djela bez naznake autora sukladno prvom stavku, autora zastupa nakladnik, ako je naveden, ili općenito osoba odgovorna za objavu djela, sve dok se autor ne navede na novom izdanju ili u sklopu prijave Ministarstvu pravosuđa.

Članak 8.

Djelo se smatra javnim kada je na zakonit način učinjeno dostupno javnosti.

Djelo se smatra objavljenim kada se uz pristanak autora primjerci istog stave u prodaju ili se na drugi način pruže javnosti na korištenje. *Zakon (SFS, 1973:363).*

Članak 9.

Autorska prava ne obuhvaćaju:

1. zakonske tekstove,
2. rješenja upravnih tijela,
3. mišljenja švedskih upravnih tijela, te
4. službene prijevode tekstova iz točaka 1. do 3.

Međutim, autorska prava obuhvaćaju djela koja su dio bilo kojeg dokumenta iz prvog stavka, a koja pripadaju sljedećim kategorijama:

1. kartografska djela,
2. djela likovnih umjetnosti,
3. glazbena djela ili
4. djela u stihu.

Autorska prava obuhvaćaju i djela koja se nalaze u sklopu priloga rješenjima određenog upravnog tijela ako se dotična rješenja tiču prava pristupa javnim dokumentima u sklopu kojih se sporna djela nalaze. *Zakon (SFS, 2000:92).*

Članak 10.

Autorska prava obuhvaćaju i djela registrirana kao topografija.

Autorska prava ne obuhvaćaju topografije u poluvodičkim proizvodima. Za spomenute topografije vrijede posebne odredbe. *Zakon (SFS, 1994:190).*

Poglavlje 2. OGRANIČENJA AUTORSKOG PRAVA

Opće odredbe o ograničenjima

Članak 11.

Odredbe ovog poglavlja ne nameću nikakva ograničenja autorskim pravima prema članku 3., uz iznimku ograničenja navedenih u članku 26c.

Kada se određeno djelo čini dostupnim javnosti prema odredbama ovog poglavlja, izvor je obvezno navesti u mjeri i na način koji zahtijeva dobra praksa. Djelo pritom nije dopušteno mijenjati u većoj mjeri od onoga što njegova upotreba zahtijeva. *Zakon (SFS, 1993:1007).*

Proizvodnja privremenih primjeraka

Članak 11a.

Privremene oblike primjeraka određenog djela dopušteno je proizvoditi ako ta proizvodnja predstavlja bitan i integralan dio određenog tehničkog procesa ili ako su primjerci tog djela kratkog vijeka ili imaju sporedno značenje u sklopu samog procesa. Primjerci ne smiju imati zaseban gospodarski značaj.

Proizvodnja primjeraka prema prvom stavku dopuštena je samo ako je jedina svrha takve proizvodnje omogućiti:

1. objavu unutar mreže između trećih strana putem posrednika, ili

2. zakonitu upotrebu, tj. upotrebu koju je odobrio autor ili nositelj autorskog prava, ili bilo kakvu upotrebu koja nije ovim Zakonom izričito zabranjena.

Prema prvom i drugom stavku nije dopušteno vršiti proizvodnju primjeraka određenog književnog djela u sklopu računalnih programa ili kompilacija. *Zakon (SFS, 2005:359).*

Članak 11b.

Stavljen izvan snage *Zakonom (SFS, 1993:1007).*

Proizvodnja primjeraka za privatno korištenje

Članak 12.

Dopušteno je proizvesti jedan ili nekoliko primjeraka javno dostupnih djela u svrhe privatnog korištenja. Međutim, u slučaju književnih djela u pismenom obliku, dopuštena proizvodnja primjeraka odnosi se samo na ograničene ulomke djela ili na djela ograničene dostupnosti. Zabranjeno je koristiti se primjercima u bilo kakve svrhe osim za privatno korištenje.

Prvim stavkom ne dopušta se:

1. izvedba arhitektonskog djela,
2. proizvodnja primjeraka računalnog programa, ili
3. proizvodnja primjeraka u digitalnom obliku kompozicijskih djela u digitalnom obliku.

Na temelju prvog stavka također nije dopušteno za potrebe privatnog korištenja angažirati drugu osobu za:

1. proizvodnju primjeraka određenog glazbenog ili filmskog djela,
2. proizvodnju uporabnih predmeta ili skulptura, ili
3. vlastitim umijećem stvoriti kopiju drugog umjetničkog djela.

Ovim se stavkom ne dopušta proizvodnja primjeraka određenog djela u slučajevima kada je sporni primjerak koji predstavlja izvorni predložak proizveden ili učinjen dostupnim javnosti u suprotnosti s člankom 2. ovog Zakona. *Zakon (SFS, 2005:359).*

Članak 13.

Zamijenjen člankom 42c. Zakona *(SFS, 2005:359).*

Proizvodnja primjeraka u obrazovne svrhe

Članak 14.

Dopušteno je nastavnicima i profesorima, kao i učenicima i studentima da snimaju vlastite izvedbe određenog djela isključivo u obrazovne svrhe. Snimke nije dopušteno koristiti u druge svrhe. *Zakon (SFS, 1993:1007).*

Članak 15.

Stavljen izvan snage Zakonom (*SFS, 2005:359*).

Članak 15a.

Stavljen izvan snage Zakonom (*SFS, 1993:1007*).

Proizvodnja i distribucija primjeraka u sklopu određenih arhiva i knjižnica

Članak 16.

Arhivi i biblioteke predviđeni trećim i četvrtim stavkom ovog članka imaju pravo proizvoditi primjerke određenog djela, uz iznimku računalnih programa, ako je:

1. za potrebe konzervacije, sabiranja ili istraživanja,
2. za zadovoljavanje potražnje kod članova knjižnice za određenim člancima, kraćim ulomcima ili materijalima koji se iz sigurnosnih razloga ne posuđuju u originalu, ili
3. za korištenje u sklopu uređaja za čitanje.

Primjerke koji se proizvode u papirnatom obliku u skladu sa stavkom 1. točkom 2. dopušteno je širiti putem posudbe.

Pravo na proizvodnju primjeraka i njihovog širenja prema ovom članku imaju:

1. državna i javna tijela nadležna za arhiviranje,
2. javne znanstvene i stručne knjižnice, i
3. nacionalne knjižnice.

U određenim slučajevima vlada može donijeti odluku da se određenim arhivima i knjižnicama koji nisu obuhvaćeni stavkom 3. ovog članka osigura pravo proizvodnje primjeraka prema ovom članku. *Zakon (SFS, 2013:691).*

Proizvodnja primjeraka i slično za upotrebu osobama s invaliditetom

Članak 17.

Dopušteno je proizvoditi primjerke objavljenih književnih i glazbenih djela, kao i javno dostupnih djela likovnih umjetnosti, bilo kojim putem osim snimanjem zvuka, a koji su

osobama s invaliditetom potrebni kako bi dotična djela mogla doživjeti. Dotične je primjerke također dozvoljeno širiti među tim osobama.

Knjižnicama i organizacijama kojima vlada u određenim slučajevima dodijeli to pravo dopušteno je i sljedeće:

1. primjerke djela predviđene prvim stavkom ovog članka distribuirati osobama s invaliditetom kojima su ti primjerci potrebni kako bi to djelo mogli doživjeti,
2. snimanjem zvuka proizvoditi primjerke objavljenih književnih djela koji su osobama s invaliditetom potrebni kako bi to djelo mogli doživjeti, te potom dotične zvučne snimke tim istim osobama prenositi i dijeliti, i
3. proizvoditi primjerke djela koji se emitiraju putem radija ili televizije ili filmskih djela na takav način da ih gluhe osobe ili osobe s oštećenjima sluha mogu doživjeti, te potom dotične primjerke tim istim osobama prenositi i dijeliti.

Nije dopušteno primjerke proizvoditi, prenositi, činiti dostupnima javnosti prema ovom članku u svrhu ostvarivanja ekonomske dobiti. Također nije dopušteno koristiti se primjercima određenog djela u bilo kakve svrhe nepredviđene ovim člankom.

Kada knjižnice i organizacije prenose ili dijele primjerke djela među osobama s invaliditetom na način da te osobe primjerak smiju zadržati, autor ima pravo na naknadu. Isto vrijedi u slučaju da pojedinac u skladu s drugom točkom stavka 1. ovog članka osobama s invaliditetom pruži veći broj primjeraka. *Zakon (SFS, 2005:359).*

4. KROATISKA KÄLLTEXTER OCH SVENSKA ÖVERSÄTTNINGAR

1.A. Tihomir Cipek, Norveška – srušeni raj

Očigledno je da politička borba protiv radikalne desnice traži drukčiju politiku na razini Europske Unije. Ali nju je nemoguće oblikovati ukoliko se svaka rasprava o problemu integracije muslimanskih imigranata proglašava rasizmom

Nakon masovnog ubojstva 77 nevinih ljudi, dužnosnika norveške vlade i socijaldemokratske mladeži, počinjena u ime desno ekstremističkih ideja etnički čiste Norveške, europska javnost ostala je zatečena. Šok nije uslijedio samo zbog tragedije, nego još više zbog toga što je zločinac došao iznutra, iz dubina društva koje je napao. Prvi komentari taj su teroristički zločin pripisali islamističkom terorizmu. U tom smislu znakovita je rečenica desno populistički orijentirane američke komentatorice Pamele Geller. „Možete ignorirati džihad, ali ne možete zaobići njegove posljedice.“ Kad se pokazalo da masovno ubojstvo nisu počinili islamistički teroristi, nego plavokosi Norvežanin koji dolazi iz miljea ekstremne antimuslimanske desnice, požurila se izjaviti da iza tog zločina „nema nikakve ideologije“. Zaista? Zar se uopće može ciljano poubijati pripadnike mladeži bilo koje političke stranke, a da zločinca ne pokreće i neki ideološki motiv? Da nije obuzet mržnjom prema onima koje doživljava kao izdajice svog naroda? Radilo se, kako je to ustvrdila norveška policija, o činu usamljenog vuka, ali koji je nedvojbeno bio potaknut govorom mržnje mnogobrojnih hijena. Naime, potpuno je jasno da svaki terorist mora naći političko-medijsku okolinu koja će njegov zločin smatrati legitimnom obranom nacije, vjere, rase ili klase. Terorista ponajprije pokreće ideja izvršavanja višeg cilja, misije, koja će mu u očima ideoloških istomišljenika donijeti status heroja. Norveški masovni ubojica takvu je skupinu za potporu našao u krugovima neofašista, koji, skriveni u anonimnosti internetskih mreža, šire ideologiju mržnje.

Javnost nije bila iznenađena samo identitetom masovnog zločinca, nego i mjestom zločina. Ne samo da se zaboravilo da terorist može biti netko iz desno ekstremističkih antimuslimanskih krugova, nego i da i uređene skandinavske države mogu biti meta terorizma. Naime, Norveška se doživljavala kao neka vrsta liberalno-demokratskog raja s visokom razinom socijalnih prava. Površnom promatraču promaknulo je da su i raj zahvatili procesi globalizacije, koji su putem ekonomske krize ugrozili razinu socijalnog blagostanja, doveli do porasta kriminala, do krize obitelji, krize nacionalnog identiteta i uopće

tradicionalnih kršćanskih vrijednosti koje su pojedincu davale jasno uporište i omogućavale orijentaciju u zajednici.

Protest protiv otvorenog društva

Taj proces pomagao je usponu desno populističkih ideologija i stranaka, koje su postale nezaobilazan dio političkog života skandinavskih zemalja. Štoviše, skandinavske države i Finsku val uspjeha desnog populizma zahvatio je dosljednije nego ostatak Europe. U svim tim državama, desno populističke stranke ušle su u parlament. U Norveškoj je Stranka napretka dobila 22,9 posto glasova. Njezin je član sedam godina bio i teroristički zločinac Anders Breivik. Stranku je napustio prije dvije godine jer je više nije smatrao dovoljno radikalnom, a zatim se aktivirao u neofašističkom miljeu na internetu.

Uspon desnoga populizma zbio se i u Danskoj. U toj je državi sa 10,3 posto glasova u parlament ušla Danska narodna stranka. Zbog njezinih pritisaka danska vlada desnoga centra ponovno je uvela granične kontrole. U finski parlament desni populizam ušao je sa strankom Pravi Finci, koja je osvojila povjerenje 19,1 posto birača. Ni dosadašnja socijaldemokratska utvrda Švedska nije se uspjela oduprijeti trendu uspjeha desnice na sjeveru Europe. Ne samo da su socijaldemokrati izgubili parlamentarne izbore od konzervativnih i demokršćanskih stranka desnoga centra, nego je prvi put izborni prag prešla i desno populistička stranka Švedski demokrati. Švedska dakle više ne naginje ulijevo. Te su se stranke pridružile već poznatim desno populističkim strankama poput Slobodarske stranke Austrije, francuskoga Nacionalnog fronta i talijanske Sjeverne lige. Riječ je o jasnu znaku promjene europskih političkih prilika.

Članovi i birači tih stranka uglavnom dolaze iz redova siromašnijih radničkih slojeva stanovništva i sitnih obrtnika koji se boje da će im stranci opljačkati socijalnu državu, oduzeti njihova radna mjesta i uništiti njihov nacionalni identitet. Riječ je o protestu protiv otvorenoga društva, socijaldemokrata, ali i tradicionalnih konzervativnih i demokršćanskih stranaka. Taj je fenomen upravo u skandinavskim državama i Finskoj došao do punog izražaja. Sve su te nacije relativno male, a bogatstva su stekle nedavno. Čuvena nafta, jedan od glavnih izvora norveškoga bogatstva, otkrivena je šezdesetih godina 20. stoljeća, a Finci nisu oduvijek imali Nokiju ni „povezivali ljude“. U tim nacijama još živi sjećanje na vremena relativnoga siromaštva, a s njime i strah da bi se ona mogla vratiti. Na djelu su i duge sjene prošlosti. Naime, Norveška i Švedska imale su relativno snažne fašističke pokrete. Norvežani su na istočnom frontu u rovovima imali oko 15.000 dobrovoljaca, što je bilo više vojnika nego

što ih se s norveškim kraljem i vladom povuklo u Veliku Britaniju. No suvremena pojava ekstremne i populističke desnice nije uzrokovana oživljavanjem fašističkih snaga iz prošlosti. Riječ je o novom fenomenu potaknutom nesigurnošću zbog loše politike integracije stranaca i globalizacijom. Na te procese građani, a ni političke elite nacionalnih država, ne mogu bitno utjecati.

Pogrešna psihoterapija

Dobar su primjer ekonomska kriza u Grčkoj i problemi s plaćevnom sposobnošću Sjedinjenih Država. Novine su pune vijesti o tome da će te krize utjecati na cijeli svijet, ali nitko, čini se, ne zna objasniti na koji način, a još manje zašto. U vremenima nesigurnosti građani traže zaštitu od svojih nacionalnih država, od političkih elita, koje su na demokratskim izborima doveli na vlast, a ne od međunarodnih foruma i fondova koje nisu birali i na koje nemaju nikakva utjecaja. Rascjep pak između moći globalnih institucija i mogućnosti njezine kontrole stvara osjećaj straha. Radikalni desničari taj problem pokušavaju izliječiti pogrešnom psihoterapijom. Pacijenta polegnu na kauč i uvjere ga da su za sve njegove probleme krivi oni drugi, stranci. Kao recept nude oživljavanje snaga nacije. No ne kao identiteta otvorena prema svijetu, zajednice koja je od drugih nacija spremna učiti i na taj se način duhovno i materijalno bogatiti. Njih ne zanima kršćanski, a još manje liberalni univerzalizam. Upravo suprotno, njega odlučno odbacuju, a kao ključni mit radikalne i populističke desnice uspostavio se ultranacionalistički, palingenetički motiv ponovnoga revolucionarnog preporoda nacije, koji treba omogućiti da se nacija vrati istinskim povijesnim vrijednostima, očišćena od pogubnih utjecaja stranaca. Riječ je o ideji koju engleski povjesničar Roger Griffin naziva fašistički minimum. Radikalna desnica želi ga ostvariti nasiljem te odlučno odbacuje demokratski poredak. Za razliku od nje, desno populističke stranke prihvaćaju demokraciju, ali žele odbaciti neke njezine liberalne elemente. Oni smatraju da većinska volja nacije opravdava kršenje prava pojedinca i manjina. Nakon terorističkog zločina u Norveškoj desno populističkim strankama pada popularnost, ali očigledno je da će taj tip stranaka i politike još dugo biti važan dio europske politike. Vodstvo stranaka pokazalo se vješto i odmah se ogradio i izbacilo članove koji su svojim izjavama relativizirali zločin. U tome je najdalje otišao regionalni političar francuskoga Nacionalnog fronta Jacques Cotuel, koji je napisao da je norveški terorist Breivik „borac pokreta otpora“, koji se suprotstavio „muslimanskoj invaziji“. Zbog sličnih razloga izbačen je i parlamentarni zastupnik FPÖ-a. Teroristički je zločin dakle imao i kolateralne žrtve na populističkoj desnici među onima koji su se služili govorom mržnje. Pokazalo se da fašistički minimum postoji ne

samo kod ekstremne desnice nego i kod velikog dijela desnih populistâ. Isto tako pokazalo se da europska politika posjeduje jasan demokratski minimum, koji omogućuje da se govor mržnje izbacî iz legitimnoga političkog diskursa.

Očigledno je da politička borba protiv radikalne desnice traži drukčiju politiku na razini Europske Unije. Ali nju je nemoguće oblikovati ukoliko se svaka rasprava o problemu integracije muslimanskih imigranata proglašava rasizmom. Nedvojbeno je da problem postoji i da se od njega ne smije bjeŹati, već se s njime treba suočiti. Rasprava je svakako potrebna, a vrijeme će pokazati hoće li europske stranke centra uspjeti pronaći prave odgovore na ekonomsku i političku krizu Europe. To je zapravo jedini put da se ekstremistima oduzme prostor. Trenutno, europska je politička klasa još odveć zaokupljena svojom slikom u javnosti, izmišljanjem marketinških strategija okrenutih isključivo idućim izborima, zadovoljavanjem raznih partikularnih interesa. Zauzeti svojom slikom u zrcalu ne zapaŹaju da je ono razbijeno, i da je vrijeme da se napravi novo, u kojem će se odraŹavati slika nove europske politike koja će moći odgovoriti izazovima vremena. Jasno, ne isključivo onim unutarnjepolitičkim, nego i onima koje donosi ekonomski uspon Kine i globalna finansijska nestabilnost. Riječ je o međusobno povezanim strukturalnim problemima za koje treba što skorije pronaći rješenja. Inače bi se moglo pokazati da špenglerovske prognoze o propasti Zapada nisu potpuno bez osnove.

1.B. Tihomir Cipek, Norge – det störtade paradiset

Det är uppenbart att den politiska kampen mot radikalhögern kräver en annan sorts politik på EU-nivå. Men den kan inte skapas så länge som varje diskussion om integrationsproblematik med muslimska immigranter avfärdas som rasistisk.

När Breivik tog livet av 77 oskyldiga människor, nämligen tjänstemän i Norges regering och medlemmar i det socialdemokratiska ungdomsförbundet, på grund av högerextremistiska uppfattningar av Norge som ett etniskt rent land, drev det hela Europa till stark förvirring. Massmordet var visst ytterst uppskakande, men det var inte bara på grund av själva blodbadet. Det som chockerade mest var antagligen faktum att förbrytaren kunde härstamma inifrån – från innerst inne av det skandinaviska samhälle som han anföll.

Först betraktades brottet som islamistisk terrorism. I detta avseende är den högerpopulistiska amerikanska kommentatorn Pamela Gellers yttrande extremt avslöjande: ”Det går att ignorera jihad, men inte att undvika dess följder.” Det visade sig dock snart att det inte var islamistiska terrorister som hade begått massmordet, utan en ljushårig norrman från en extremistiskt anti-muslimsk miljö. Då bestämde hon snabbt att det inte legat ”något slags ideologi” bakom brottet. Men kan det verkligen vara så? Är det sannolikt att medlemmar i ett politiskt partis ungdomsförbund avsiktligt mördas utan att gärningsmannen eggats av något ideologiskt motiv? Att han inte förtärs av hat mot dem som han upplever som quislingar?

Enligt Norges polisväsende handlade det om en ensamvargs gärning som säkert hetsats av ett stort antal hyenor. Det är visst klart att varje terrorist behöver en sådan politisk- och media-miljö där hans handling ska betraktas som en legitim åtgärd ämnad att försvara en nation, religion, ras eller klass. Terroristen inspireras först och främst av idén att det finns ett högre mål som behöver utföras, eller en mission som kommer att göra honom eller henne till hjälte bland deras ideologiska meningsfränder. Den norske massmördaren har dessutom upptäckt ett sådant stöd i nyfascistiska kretsar gömda i webbens anonymitet, där hatideologi dominerar.

Massförbrytarens identitet var dock inte det enda som allmänheten blev häpen över; vad kändes särskilt upprörande var brottsplatsen. Man har förträngt inte bara att en terrorist kunde härstamma från högerextremistiska, anti-muslimska kretsar, utan även att det välordnade skandinaviska samhället kunde vara mål för terrorism. Norge uppfattade sig som en sorts liberaldemokratiskt paradys, på en hög nivå när det gäller sociala rättigheter. Men det gick pedantiska betraktare förbi att även paradiset blivit ett offer för globaliseringsprocesser som satt den sociala välfärden i fara. Situationen har ännu förvärrats med den ekonomiska krisen, vilket har lett till en ökad brottslighet och satt i kris familjelivet, känslan av nationell identitet och vikten av traditionella kristna värderingar som dittills hjälpte individen att hålla fotfästet och orientera sig i samhället.

Protest mot ett öppet samhälle

Det beskrivna förloppet har bidragit till högerpopulistiska ideologiers genombrott och de har i sin tur integrerats i den skandinaviska politiska verkligheten. Skandinavien och Finland har dessutom drabbats av högerpopulism mer än övriga Europa. Högerpopulistiska partier har lyckats komma in i parlamenten i alla dessa länder. I Norge gick 22,9 procent av rösterna till Fremskrittspartiet i 2009, som terroristen Anders Breivik hade varit medlem i i sju år. Men två

år före mordet lämnade han partiet eftersom det inte längre verkade vara tillräckligt radikalt för honom. Istället deltog han aktivt i nyfascistisk miljö på nätet.

Högerpopulism har också slagit igenom i Danmark. I valet 2011 kom Dansk Folkeparti in i parlamentet med 10,3 procent av rösterna. Det var förresten på grund av partiets påtryckningar som Danmarks höger-centerregering återinförts gränskontroller. I Finlands riksdag gjort högerpopulism sin entré med Sannfinländarna som vunnit förtroende hos 19,1 procent av rösterna i valet 2011. Inte heller har Sverige – hittills en socialdemokratisk hamn – kunnat stå emot den nordiska trenden med högerframgångar. I 2011 har Socialdemokraterna förlorat riksdagsvalet mot högercenterns konservativa och kristdemokratiska partier. Däremot har högerpopulistiska Sverigedemokraterna för första gången lyckats klara valspärren. Sverige kan därför inte längre anses som vänsterorienterat. Dessa partiers framgång står i linje med de redan välkända högerpopulistiska partierna som Österrikes Frihetspartiet, den franska Front National eller Italiens Lega Nord. Förresten tyder allt på att politiska omständigheter i Europa är på väg att förändras.

Flesta av deras medlemmar och väljare tillhör de fattigare samhällsklasser, som mindre bemedlade arbetare och småföretagare, som blir rädda för att utlänningar kommer att plundra deras välfärdsstat, ta deras jobb och förinta deras nationella identitet. Med andra ord handlar det om en protest mot ett öppet samhälle; mot socialdemokraterna och även konservativa och kristdemokratiska partier. Just i Skandinavien och Finland har det nämnda fenomenet blomstrat. Alla dessa nationer är i själva verket relativt små och deras välstånd nyförvärvade. Oljan, den världsberömda resursen, är en av de huvudkällorna till Norges rikedom, men den upptäcktes så sent som på 1960-talet, medan finnarna har inte alltid haft Nokia som ”förenar folk”. I dessa nationer är minnet av den relativa nöden fortfarande starkt, tillsammans med rädslan för dess återkomst.

Högers popularitet har också med lik i garderoben att göra. Fascistiska rörelser var tämligen populära i både Norge och Sverige. I skyttegravarna på östfronten fanns omkring 15 000 frivilliga norrmän, dvs. fler soldater än dem som följde den norske kungen och regeringen till Storbritannien. Men den extremistiska och populistiska högers uppkomst i moderna tider beror väl knappast på återupplivandet av de gamla fascistiska krafterna. Det är ett helt nytt fenomen som inspirerats av osäkerheten i förhållande till en osund integrationspolitik och globalisering. Och varken medborgare eller nationalstatens politiska elit kan nämnvärt påverka denna utveckling.

Missriktad psykoterapi

Greklandskrisen och USA:s solvensproblem är slående exempel på det. Fast det har skrivits otroligt mycket om att dessa kriser kommer att påverka hela världen, verkar ingen riktigt kunna förklara hur eller varför. I sådana osäkra tider söker medborgarna skydd hos sina nationalstater och de makthavande politiska eliter som de demokratiskt valde, i stället för att anlita internationella forum och fonder, som de inte valt eller har någon påverkan på.

Diskrepansen mellan globala institutioners makt och möjligheten att kontrollera dem är rätt skrämmande. Radikalhögern försöker lösa problemet genom missriktad psykoterapi. Patienten lägger sig ner i soffan och övertygas om att de andra (utlänningarna) bär skulden till alla ens problem. Recept de föreslår då är att återuppväcka nationens förmågor. Men det innebär inte varken en identitet öppen för världen eller ett samhälle som gärna tänker lära sig från andra nationer och på så sätt berikas både materiellt- och spirituellt-sett.

De radikalt högerorienterade är med andra ord helt ointresserad av kristen, än mindre liberal universalism. Tvärtom; de avvisas bestämt. Mycket hellre vänder sig den radikala och populistiska högern åt det ultranationalistiska (*palingenetiska*) motivet av nationens revolutionära återväckelse för att bestyrka sin mytologi. De vill se deras nation återvända till dess "äka" historiska värderingar, dvs. rensade av utlänningarnas dödliga inverkan. Det handlar om något som den engelske historikern Roger Griffin kallar för "fascistiskt minimum". De på radikalhögern vill uppnå det minimumet genom våld och är fast beslutna om att ett demokratiskt system bör förkastas. Å andra sidan finns högerpopulistiska partier som accepterar demokrati men som ändå gärna vill göra sig av med några av dess liberala drag. De anser att stora massans vilja inom en nations kan urskulda inskränkningar i individers och minoriteters rättigheter.

Efter terroristbrottet har de högerpopulistiska partiernas popularitet emellertid sjunkit i Norge, fast sådana partier och en sådan politik säkert kommer länge att vara en viktig del av den europeiska politiska scenen. Respektive partiledarna visade sig vara förnuftiga när de omedelbart reserverade sig och kastade ut de medlemmar som i sina kommentarer relativiserade Breiviks gärning, som Jacques Coutela, en regional politiker i den franska Front National. Han gick alltför långt och skrev att den norske terroristen Breivik var en "kämpe för motståndsrörelsen" som protesterade mot "den muslimska invasionen". Av liknande skäl sparkades också en av FPÖ:s ledamöter ut.

Terroristbrottet har orsakat oavsiktliga förluster för den populistiska högern, särskilt bland dem som begått hatbrott. Det har visat sig att ett ”fascistiskt minimum” finns inte bara hos den extrema högern utan även bland flertalet högerpopulister. Däremot har ett ”demokratiskt minimum” också uppdagas i europeisk politik, vilket bidragit till att hat utplånas från den legitima politikdiskursen.

Det är uppenbart att den politiska kampen mot radikalhögern kräver en annan sorts politik på EU-nivå. Men den kan inte skapas så länge som varje diskussion om integrationsproblematik med muslimska immigranter avfärdas som rasistisk. Det råder ingen tvekan om att problemet finns och att man inte får fly ifrån den – utan att ta itu med det. En diskussion är i alla fall ett måste och tiden får utvisa om Europas centerpartier klarar av att hitta lämpliga utvägar ur denna ekonomiska och politiska kris. Det är i själva verket det enda sättet att neutralisera extremisternas diskurs.

Idag verkar Europas politiska elit vara fullt upptagen med sin offentliga *image*, med att tillfredsställa olika särintressen och uppfinna nya marknadsföringsstrategier med enbart nästa valperioden på hjärnan. Besatta av sina spegelbilder, kan de inte se att spegeln har spruckit och att det är dags att skaffa en ny. En som kommer att spegla en ny politisk scen i Europa och en som ska bemöta tidens utmaningar – naturligtvis inte bara inrepolitiska utmaningar utan också dem som dyker upp med Kinas ekonomiska framsteg och den globala finansinstabiliteten. Det handlar om ömsesidigt beroende strukturella problem som så snart som möjligt måste lösas. Annars finns en stor fara att Spenglers förutsägelser om Västerlandets undergång kommer att visa sig *inte helt ogrundade*.

2.A. Sažetak najvažnijih koordinacijskih pravila, Komponenta 1 Aktivnost 1.3.3.

TWINNING PROJEKT između Hrvatske i Švedske

Jačanje administrativnih kapaciteta nadležnih tijela i provedbenih ustanova na području koordinacije sustava socijalne sigurnosti

Broj: HR/2009/IB/SO/01 ugovor broj: 2009-0303-03010

Sažetak najvažnijih koordinacijskih pravila

Komponenta 1 Aktivnost 1.3.3.

12/05/12

Ovaj je dokument izrađen uz novčanu pomoć Europske unije. U njemu su izražena stajališta autora, Twinning projekta, HR/2009/IB/SO/01 i stoga ni na koji način ne mogu odražavati službeno mišljenje Europske komisije.

SADRŽAJ

- 1 UVOD**
- 2 METODOLOGIJA**
- 3 STRUKTURA UREDBE 883/2004**
- 4 OSNOVNA NAČELA UREDBE 883/2004**
 - 4.1 Načelo zbrajanja**
 - 4.2 Načelo jednakog postupanja**
 - 4.3 Načelo mogućnosti izvoza**
 - 4.4 Načelo razmjernosti (pro-rata temporis)**
 - 4.5 Načelo samo jednog mjerodavnog zakonodavstva**
 - 4.6 Posebna pravila o rješavanju sukoba**
- 5 ZAKLJUČCI**

1 UVOD

Seveukupni je cilj Twinning projekta jačanje administrativnih kapaciteta nadležnih hrvatskih tijela i provedbenih ustanova za provođenje pravne stečevine u području slobode kretanja radnika i koordinacije sustava socijalne sigurnosti. Projekt je podijeljen u četiri komponente: ovo je izvješće rezultat aktivnosti 1.3.3. u sklopu komponente 1. Sveukupni je cilj ove

komponente jačanje institucionalnog i administrativnog kapaciteta nadležnih tijela i provedbenih ustanova. Svrha je ove aktivnosti izrada sažetka najvažnijih pravila koordinacije.

Već u vrijeme osnivanja Europskih zajednica nakon Drugog svjetskog rata postalo je jasno kako središnje načelo slobode kretanja radnika ne bi puno vrijedilo kad ne bi postojale neke odredbe o socijalnoj sigurnosti koje podržavaju radnika kad ostvaruje tu slobodu. Danas su zakonodavne ovlasti u stvarima EU koje se odnose na socijalnu sigurnost uglavnom neizravne i temelje se na članku 48. Ugovora o EU o slobodi kretanja radnika. Prema tim će odredbama Europski parlament i Vijeće donijeti mjere u području socijalne sigurnosti potrebne za osiguranje slobode kretanja radnika.

Svrha je Uredbe 883/2004 koordinacija sustava socijalne sigurnosti država članica. (Uredbu 883/2004 nadopunjuje provedbena Uredba 987/2009 koja sadrži detaljne odredbe o upravnim postupcima koje treba primijeniti kad se primjenjuje Uredba 883/2004). Koordinacijom se različiti nacionalni sustavi međusobno prilagođavaju, kako bi se zaštitila prava osoba obuhvaćenih Uredbama. Pri tome nacionalne sustavi u ostalim vidovima ostaju netaknuti. Stoga nije namjera zakonodavca Unije uskladiti različite sustave država članica.

Osmišljavanje zakonodavstva u području socijalne sigurnosti još je uvijek u nadležnosti nacionalnog zakonodavca. Različiti nacionalni sustavi socijalne sigurnosti i dalje se razlikuju od jedne do druge države članice, čak i nakon donošenja Uredbe 883/2004. Osoba koja koristi pravo slobode kretanja radnika može postati obuhvaćena nacionalnim sustavom koji je prema njoj velikodušniji ili manje velikodušan nego onaj koji je bio mjerodavan tek nedugo prije.

Temeljna je zamisao u podlozi pravila koordinacije osiguranje da osobe koje se kreću unutar Unije, osobe koje one uzdržavaju te osobe koje ih nadžive zadrže prava i prednosti koja su stečena ili su u postupku stjecanja (Uvodna odredba 13 Uredbe 883/2004).

Koordinacijske Uredbe primjenjuju se samo u situacijama kad postoji neki prekogranični element. Koordinacija se ne primjenjuje u situacijama koje su u cijelosti unutar granica jedne države članice.

Uredba 883/2004 temelji se na nekoliko osnovnih načela prepoznatljivih u mnogo različitih odredbi koje se odnose na različite vrste davanja. To su načelo zbrajanja, jednakog postupanja, mogućnosti izvoza, pro rata temporis (razmjernosti) i načelo primjene samo jednog nacionalnog zakonodavstva u jednom određenom trenutku. Posljednje od ovih načela

možda se u svojoj akademskoj literaturi ne smatra osnovnim načelom. Ipak je vrlo važno. Stoga sam smatrao prikladnim o njemu govoriti u istom kontekstu.

Zbrajanje znači da se mogu uzeti u obzir razdoblja osiguranja, prebivališta ili rada izvršena prema zakonodavstvu jedne države članice u svrhu prava na izračun davanja u drugoj državi članici čije je zakonodavstvo postalo mjerodavno za pojedinca zbog rada u toj državi članici ili iz drugih razloga.

Osobe na koje se primjenjuje Uredba 883/2004 imaju pravo na ista davanja i imaju iste obveze prema zakonodavstvu bilo koje države članice kao i državljani tih država članica. To se načelo zove načelo jednakog postupanja.

Novčana davanja plativa na temelju zakonodavstva jedne ili više država članica ili na temelju Uredbe 883/2004 ne podliježu nikakvom smanjenju, izmjeni, obustavi, prestanku ili konfiskaciji, zbog činjenice da korisnik ili članovi njegove obitelji imaju prebivalište u državi članici različitoj od one u kojoj se nalazi ustanova nadležna za pružanje davanja (članak 7. Uredbe 883/2004). To je načelo poznato kao načelo mogućnosti izvoza.

Pro-rata temporis (razmjernost) znači da osoba ima razmjerno pravo na davanja (mirovinu) od svake države članice u kojoj je stekla to pravo.

Naposljetku, načelo prema kojem treba biti mjerodavno samo jedno zakonodavstvo znači da će neka osoba u određenom trenutku biti obuhvaćena sustavom samo jedne države članice.

U ovom izvješću nije moguće sve članke pripisati nekom konkretnom načelu. Neki sadrže elemente dva ili više načela a neki jasno ne upućuju niti na jedno od navedenih načela. Te sam odredbe odlučio nazvati konkretna pravila za rješavanje sukoba zbog toga što se njima za različite grane socijalne sigurnosti određuje koja je država u prekograničnoj situaciji nadležna za pružanje (prema njenom zakonodavstvu) određenog davanja ili drugih obveza za državu.

Ciljana su skupina izvješća službenici i djelatnici koji rade na predmetima i koji imaju osnovno znanje o instrumentima prava EU.

Želio bih zahvaliti Voditeljici projekta zemlje korisnice gđi Snježani Baloković, gđi Mirsadi Hujdur, gđi Vandi Crnjac Pauković i RTA g. Jörgenu Gyllenbladu na velikodušnoj potpori i smjernicama.

Ovu je misiju u siječnju i studenom obavio g. David Grenabo, STE.

2 Metodologija

Predmet je ovog izvješća sažetak najvažnijih pravila koordinacije. Izvješće se temelji na osnovnim načelima navedenim u uvodu. To su načelo zbrajanja, jednakog postupanja, mogućnosti izvoza, pro rata temporis (razmjernosti) i načelo primjene samo jednog nacionalnog zakonodavstva u jednom određenom trenutku. U ovom sažetku namjeravam objasniti glavne odredbe Uredbe 883/2004, u svjetlu tih načela koja se protežu kroz mnogo važnih odredbi te Uredbe.

U pripremi ovog izvješća susreo sam se s Voditeljicom projekta zemlje korisnice gđom Snježanom Baloković, gđom Mirsadom Hujdur, gđom Vandom Crnjac Pauković i g. Jörgenom Gyllenblodom, RTA, kako bismo razgovarali o cilju izvješća.

Budući da je izvješće samo sažetak, u njemu se daje samo pregled tih odredbi. Prema rječniku (Longman Dictionary of Contemporary English, 2009) sažetak je "kratka izjava koja daje glavne informacije o nečemu, bez davanja svih detalja". Nije moguće ulaziti u detalje primjene. Također je potrebno izvršiti odabir članaka kako bi se uklopili u sažetak. Pokušao sam odabrati članke koji ustanove često koriste te članke koji predstavljaju većinu grana socijalne sigurnosti.

3 Struktura Uredbe 883/2004

Uredba 883/2004 podijeljena je na šest Glava (I-VI). Glava I sadrži važne opće odredbe i počinje s nabrojanjem važnih definicija korištenih u Uredbi. Neke od važnih definicija su "razdoblje osiguranja", "djelatnost zaposlene osobe" i "član obitelji".

U Glavi I Uredbe 883/2004 utvrđuje se i osobni obuhvat (osobe obuhvaćene Uredbom), kao i različite stvari ili grane nacionalne socijalne sigurnosti obuhvaćene Uredbom.

Nakon toga u toj Glavi slijede važna načela navedena u uvodu, među kojima nije načelo prema kojem u jednom trenutku može biti mjerodavno samo jedno nacionalno zakonodavstvo. To se načelo može naći u Glavi II. Dakle, Glava II sadrži odredbe o mjerodavnom zakonodavstvu.

Velika većina odredbi Uredbe 883/2004 sadržana je u Glavi III i sastoji se od brojnih materijalnih odredbi različitih grana socijalne sigurnosti.

U Glavi IV uređuje se Administrativna komisija i ostala tijela koja se bave tumačenjem i upravnim pitanjima povezanim s Uredbom 883/2004 i provedbenom Uredbom.

Razne odredbe mogu se naći u Glavi V te u završnim i prijelaznim odredbama u Glavi VI.

Nakon Glave VI nekoliko Priloga sadrži informacije uglavnom o nacionalnim davanjima koja mogu i ne moraju biti podvrgnuta koordinaciji temeljem Uredbe. Dodaci sadrže i informacije o dvostranim ugovorima. U člancima Uredbe često se upućuje na Priloge.

Brojne uvodne odredbe koje se nalaze ispred Glava I-VI daju pozadinu Uredbe i kratki pregled glavnih zamisli. Te uvodne odredbe mogu ponekad dati podatke za tumačenje članaka Uredbe. Osnovna načela Uredbe 883/2004 navedena su u uvodnim odredbama.

4 Osnovna načela Uredbe 883/2004

4.1 Načelo zbrajanja

Osnovna zamisao zbrajanja izražena je u članku 6. Uredbe 883/2004. Prema toj odredbi, nadležne ustanove države članice čije zakonodavstvo uvjetuje stjecanje, zadržavanje, trajanje ili ponovnu uspostavu prava na davanja ili obuhvaćenost zakonodavstvom uvjetovanu navršenim razdobljima osiguranja, zaposlenja, samozaposlenja ili prebivališta, uzet će u obzir ta razdoblja navršena prema zakonodavstvu bilo koje druge države članice, kao da se radi o razdobljima navršenim prema zakonodavstvu koje ona primjenjuje. Ovaj je članak mjerodavan za sve grane Uredbe.

Drugim riječima, ako se prema propisima države članice zahtijevaju određena razdoblja osiguranja, rada ili prebivališta kako bi osoba imala pravo na davanja, nadležna ustanova u prvoj državi članici treba uzeti u obzir ta razdoblja navršena u drugoj državi članici. Ta razdoblja u drugoj državi članici uračunavaju se kao da su navršena prema zakonodavstvu prve države članice.

Ovo se načelo može objasniti jednostavnim primjerom. Da bi imao pravo na davanja za nezaposlenost prema švedskom pravu, podnositelj mora prije razdoblja nezaposlenosti raditi određen broj sati najmanje 6 mjeseci. Ako je osoba kad je postala nezaposlena prikupila samo dovoljan broj sati rada tijekom 4 mjeseca rada u Švedskoj i 3 mjeseca rada uz dovoljan broj sati u Hrvatskoj, moguće je zbrajanje razdoblja rada kako bi ta osoba mogla ostvarivati pravo na davanja u Švedskoj.

U Uvodnoj odredbi 13. Uredbe 883/2004 navedeno je kako "Pravila koordinacije moraju jamčiti osobama koje se kreću unutar Unije, osobama koje one uzdržavaju te nadživjelim članovima njihove obitelji zadržavanje prava i prednosti koja su stečena ili su u postupku stjecanja"

"Ti se ciljevi moraju naročito postići preko zbrajanja svih razdoblja koja se uzimaju u obzir prema različitim nacionalnim zakonodavstvima, s ciljem stjecanja i zadržavanja prava na davanja, te s ciljem određivanja iznosa davanja i pružanja davanja za različite kategorije osoba koje su obuhvaćene ovom Uredbom." (Uvodna odredba 14.).

Ovo je načelo uistinu vrlo važno za osiguranje slobodnog kretanja radnika unutar EU. Ako bi radnik izgubio stečena prava socijalnog osiguranja kad se preseli iz jedne države u drugu, postojao bi rizik da bi se time potkopalo slobodno kretanje radnika.

U daljnjem tekstu želio bih kroz neke važne članke Uredbe objasniti načelo zbrajanja, ali i činjenicu da je zbrajanje podvrgnuto izvjesnim uvjetima i ograničenjima.

Zbrajanje kratkih razdoblja za pravo na mirovinu i ograničenja zbrajanja

Ustanova države članice ne mora odobriti stjecanje mirovinskih davanja koja prema zakonodavstvu te države ovise o razdobljima osiguranja ako je trajanje tih razdoblja kraće od jedne godine (članak 57., stavak 1. Uredbe 883/2004).

Međutim, ako bi učinak primjene članka 57., stavka 1. doveo do oslobađanja svih ustanova dotičnih država članica od njihovih obveza, davanja se stječu isključivo na osnovi zakonodavstva posljednje od tih država članica čiji su uvjeti ispunjeni, kao da su sva razdoblja osiguranja i prebivanja navršena i uzeta u obzir sukladno zakonodavstvu te države članice (članak 57., stavak 3.).

Zbrajanje u slučaju davanja za nezaposlenost

Prema članku 61. Uredbe 883/2004, osoba koja postane nezaposlena u jednoj državi članici, a koja nije tamo dovoljno dugo radila kako bi stekla pravo na davanja za nezaposlenost, može koristiti razdoblja osiguranja, zaposlenja ili samozaposlenja koje je navršila prema zakonodavstvu jedne ili više drugih država članica. Zbrajanjem tih razdoblja s nedavno navršenim razdobljima u nadležnoj državi članici, nezaposlena osoba može ispuniti uvjete nacionalnog zakonodavstva.

Prvi je preduvjet za primjenu načela zbrajanja razdoblja da nezaposlena osoba bude uključena u program osiguranja za slučaj nezaposlenosti u državi članici u kojoj predaje zahtjev za davanja za nezaposlenost. To u pravilu znači da je nezaposlena osoba morala nedavno raditi u sklopu zakonodavstva te države članice.

Prema članku 61. stavku 2. samo osoba koja je nedavno navršila razdoblja osiguranja, zaposlenja ili samozaposlenja u državi članici može zbrajati razdoblja radi stjecanja prava na davanja za nezaposlenost. Međutim, to se ne odnosi na osobe obuhvaćene člankom 65.,

stavkom 5.(a), odnosno na u potpunosti nezaposlene pogranične radnike i tzv. nepogranične radnike.

Nadzorno tijelo EFTA-e utvrdilo je 2011. godine kako norveško zakonodavstvo koje migrantima postavlja uvjet da su radili puno radno vrijeme tijekom 8 od najmanje 12 tjedana u Norveškoj prije nezaposlenosti, predstavlja povredu Ugovora o EEZ. Island je imao slično pravilo prema kojem su migranti trebali raditi puno radno vrijeme barem mjesec dana u Islandu prije nego što su postali nezaposleni.

Odredbe članka 65. ograničene su na dvije kategorije zaposlenih i samozaposlenih osoba: pogranične radnike i tzv. nepogranične radnike. Definicija pograničnog radnika nalazi se u članku 1.(f) Uredbe 883/2004, a označava svaku osobu koja obavlja djelatnost kao zaposlena ili samozaposlena osoba u državi članici i koja ima prebivalište u drugoj državi članici u koju se u pravilu vraća dnevno ili najmanje jednom tjedno. Što se tiče nepograničnog radnika, to je prema dijelovima članka 65. Uredbe 883/2004 'nezaposlena osoba koja nije pogranični radnik'.

4.2 Načelo jednakog postupanja

Osobe na koje se primjenjuje Uredba 883/2004 imat će pravo na ista davanja i imat će iste obveze prema zakonodavstvu bilo koje države članice kao i državljani tih država članica. To je načelo poznato kao načelo jednakog postupanja. Kao što je istaknuto u Uvodnoj odredbi 8. Uredbe 883/2004 opće načelo jednakog postupanja od posebne je važnosti za radnike koji nemaju prebivalište u državi članici u kojoj su zaposleni, uključujući pogranične radnike.

U predmetu Bergström C-257/10 postavilo se pitanje je li gđa Bergström koja je bila radila u Švicarskoj nekoliko godina prije nego što se preselila u Švedsku kad je rodila dijete i tada podnijela zahtjev za švedsko roditeljsko davanje imala pravo na davanje povezano s prihodom. Prema švedskom pravu uvjet za pravo na roditeljsko davanje povezano s prihodom je da je podnositelj zahtjeva temeljem svog osiguranja za slučaj bolesti ima pravo na novčana davanja (osiguranje stečeno radom za naknadu) iznad određenog iznosa tijekom 240 dana prije rođenja ili očekivanog rođenja. Ona u Švedskoj nije navršila niti jedno razdoblje osiguranja prije nego što je podnijela zahtjev za roditeljsko davanje. Sud Europske unije zaključio je, pozivajući se na načela jednakosti i zbrajanja, da iako gđa Bergström nije radila u Švedskoj prije rođenja svojeg djeteta, švedske ustanove moraju uzeti u obzir razdoblja rada navršena u Švicarskoj za utvrđenje njezinih prava te davanje treba izračunati kao za osobu koja ima usporedivo iskustvo i kvalifikacije te koja je slično zaposlena u Švedskoj. Utvrđeno je kako je imala pravo na roditeljsko davanje povezano s prihodom.

4.3 Načelo mogućnosti izvoza

Novčana davanja plativa na temelju zakonodavstva jedne ili više država članica ili na temelju Uredbe 883/2004 ne podliježu nikakvom smanjenju, izmjeni, obustavi, prestanku ili konfiskaciji zbog činjenice da korisnik ili članovi njegove obitelji imaju prebivalište u državi članici različitoj od one u kojoj se nalazi ustanova nadležna za pružanje davanja (članak 7. Uredbe 883/2004). Mnoga nacionalna zakonodavstva kao uvjet za plaćanje davanja zahtijevaju da osoba ima prebivalište na državnom području mjerodavne države. Takve nacionalne odredbe mogu imati snažan negativan učinak, posebno na radnike migrante. To je načelo sadržano u nekoliko članaka Uredbe 883/2004.

Posebna nedoprinosna davanja

Načelo mogućnosti izvoza ne primjenjuje se, međutim, na "posebna nedoprinosna novčana davanja" koja ponekad nazivamo "PNND" jer ta davanja imaju značajke i davanja socijalne sigurnosti i socijalne pomoći (članak 70. Uredbe 883/2004).

Posebna su nedoprinosna novčana davanja ona kojima je svrha osigurati dodatno, zamjensko ili pomoćno pokriće rizika obuhvaćenih granama socijalne sigurnosti iz članka 3., stavka 1. Uredbe

883/2004. Ona dotičnim osobama jamče najnižu razinu prihoda za uzdržavanje, pri čemu se vodi računa o gospodarskoj i socijalnoj situaciji u dotičnoj državi članici, ili samo osiguravaju posebnu zaštitu hendikepiranim osobama, što je blisko povezano sa socijalnim okruženjem te osobe u dotičnoj državi članici. Financiranje tih davanja izvodi se isključivo iz obveznih poreza koji su namijenjeni za pokrivanje općih javnih izdataka, a uvjeti za osiguranje i izračun davanja ne ovise ni o kakvom doprinosu korisnika. Davanja moraju također biti na popisu u Prilogu X Uredbe 883/2004.

Posebna nedoprinosna novčana davanja daju se isključivo u državi članici u kojoj dotična osoba ima prebivalište, u skladu sa zakonodavstvom te države. Takva će davanja osigurati ta ustanova o svom trošku.

Iz izričaja članka 70. jasno je da je zakonodavac Unije pokušao ograničiti područje primjene tog članka. Kao što smo vidjeli, da bi se neko davanje moglo razvrstati kao posebno nedoprinosno novčano davanje, ono mora ispuniti stroge kriterije.

2.B. Sammanfattning av de viktigaste samordningsreglerna, Komponent 1 Aktivitet

1.3.3.

SAMVERKANSPROJEKT mellan Kroatien och Sverige

Stärkande av de behöriga myndigheternas och de verkställande organens administrativa förmåga gällande samordning av de sociala trygghetssystemen

Projektnummer: HR/2009/IB/SO/01 Avtalsnummer: 2009-0303-03010

Sammanfattning av de viktigaste samordningsreglerna

Komponent 1 Aktivitet 1.3.3.

2012-05-12

Denna handling har utarbetats med ekonomiskt stöd från Europeiska unionen. Ansvar för skriftens innehåll ligger på författaren till samverkansprojekt nr HR/2009/IB/SO/01 och kan därför på intet sätt anses reflektera Europeiska kommissionens officiella åsikter.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING X

2 METODOLOGI X

3 UPPBYGGNAD AV FÖRORDNING NR 883/2004 X

4 GRUNDPRINCIPERNA I FÖRORDNING NR 883/2004 X

4.1 Principen om sammanläggning X

4.2 Principen om likabehandling X

4.3 Principen om möjlighet till export X

4.4 Principen om proportionalitet (*pro-rata temporis*) X

4.5 Principen om enbart en tillämplig lagstiftning X

4.6 Särskilda konflikthanteringsregler X

5 SLUTSATSER X

1 INLEDNING

Det övergripande ändamålet med detta samverkansprojekt är att stärka den administrativa förmågan hos Kroatiens behöriga myndigheter och verkställande organ när det gäller att genomföra gemenskapens regelverk beträffande fri rörlighet för arbetstagare samt samordning av de sociala trygghetssystemen. Samverkansprojektet är uppdelat i fyra komponenter — denna rapport gäller aktivitet 1.3.3 inom komponent 1. Denna komponents övergripande ändamål är institutionell uppbyggnad och stärkande av den administrativa

förmågan hos de behöriga myndigheterna och de verkställande organen. Syftet med denna aktivitet är att utarbeta en sammanfattning av de viktigaste samordningsreglerna.

Redan vid tiden för Europeiska gemenskapernas inrättande, efter andra världskriget, blev det uppenbart att den centrala principen om fri rörlighet för arbetstagare inte skulle vara värd mycket utan vissa bestämmelser om social trygghet som skulle stödja arbetstagare som tänkt sig att utnyttja denna frihet. De flesta lagliga befogenheter i EU-frågor som berör social trygghet är numera indirekta och bygger på artikel 48 i fördraget om Europeiska unionen (!) angående fri rörlighet för arbetstagare. I enlighet med de bestämmelserna ska Europaparlamentet och rådet besluta om sådana åtgärder inom den sociala trygghetens område, vilka är nödvändiga för att säkerställa den fria rörligheten för arbetstagare.

Förordning nr 883/2004 har till syfte att samordna medlemsstaternas sociala trygghetssystem. (Förordning nr 883/2004 kompletteras med genomförandeförordning nr 987/2009, vilken innehåller detaljerade bestämmelser om administrativa förfaranden som skall användas vid tillämpning av förordning nr 883/2004.) I och med samordningen anpassas olika nationella system till varandra i avsikt att skydda de personers rättigheter vilka omfattas av förordningarna. Däremot skall de nationella systemen i andra avseenden förbli fullständiga och intakta. EU:s lagstiftare har alltså inte för avsikt att samordna de olika medlemsstaternas system.

Lagstiftningen inom den sociala trygghetens område är fortfarande den nationella lagstiftarens behörighet. Därför fortsätter olika nationella sociala trygghetssystem att skilja sig åt medlemsstaterna även efter att förordning nr 883/2004 stiftades. Den som utnyttjar sin rätt till fri rörlighet för arbetstagare kan träda in i ett nationellt system som kan vara antingen mer eller mindre milt mot denne än det tidigare systemet.

Den grundläggande tanken bakom samordningsreglerna är att garantera att personer som rör sig inom gemenskapen, samt deras medförsäkrade och efterlevande, får bibehålla de rättigheter och förmåner de har eller håller på att förvärva (inledande bestämmelse 13 i förordning nr 883/2004).

Samordningsförordningarna gäller endast sådana fall som på något sätt överskrider nationsgränser. Samordningen gäller inte sådana fall som är helt inom en medlemsstats gränser.

Förordning nr 883/2004 bygger på grundprinciper som förekommer i ett stort antal förordningar som gäller olika sorter förmåner. Dessa principer gäller sammanläggning, likabehandling, möjlighet till export, tidsproportionalitet (*pro-rata temporis*) samt tillämpning

av enbart en nationell lagstiftning vid en viss tidpunkt. Den sistnämnda principen anses dock inte alltid i litteratur som en grundprincip. Enligt min uppfattning är denna princip ändå av stor vikt och därför värd att tas upp den i detsamma sammanhang med de andra principerna.

Sammanläggning innebär att försäkrings-, bosättnings- eller anställningsperioder som har fullgjorts enligt en medlemsstats lagstiftning kan beaktas vid beräkning av förmåner i en annan medlemsstat vars lagstiftning på grund av anställning i denna medlemsstat eller av andra skäl har blivit tillämplig för den berörda personen.

De personer som omfattas av förordning nr 883/2004 skall ha rätt till samma förmåner och omfattas av samma skyldigheter enligt varje annan medlemsstats lagstiftning som denna medlemsstats egna medborgare. Denna princip kallas för principen om likabehandling.

Kontantförmåner enligt en eller flera medlemsstaters lagstiftning eller enligt förordning nr 883/2004 skall inte minskas, ändras, hållas inte, dras in eller förverkas med anledning av att mottagaren eller dennes familjemedlemmar är bosatta i en annan medlemsstat än den där institutionen med ansvar för utbetalningen är belägen (artikel 7 i förordning nr 883/2004). Denna princip kallas för principen om möjlighet till export.

Tidsproportionalitet (pro-rata temporis) innebär att personen har rätt till tidsproportionellt beräknade förmåner (pension) i varje medlemsstat där denne har förvärvat denna rätt.

Till sist finns det principen om *att enbart en lagstiftning skall vara tillämplig vid en vis tidpunkt*, vilket innebär att vid en viss tidpunkt skall den berörda personen omfattas av bara en medlemsstats system.

I denna rapport är det inte möjligt att förknippa alla artiklarna med *en* bestämd princip. En del principer blandar särdrag av två eller flera principer, medan en del pekar inte klart alls på någon av de nämnda principerna. Jag har bestämt mig för att kalla dessa bestämmelser för *särskilda konflikthanteringsregler*, eftersom de används inom olika grenar av den sociala tryggheten för att bestämma vilken stat har behörighet, i en viss situation av gränsöverskridande art, för utbetalningen av (enligt dess lagstiftning) särskilda förmåner eller andra skyldigheter enligt staten.

Denna rapports målgrupp består av tjänstemän och de anställda som har grundkunskap i och hanterar ärenden gällande EU:s rättsliga instrument.

Jag vill gärna uttrycka min tacksamhet mot projektledare för förmånslandet, Snježana Baloković, Mirsada Hujdur, Vanda Crnjac Pauković, samt partnersamverkansrådgivare på plats, Jörgen Gyllenblad, för deras generösa stöd och vägledning.

Denna tjänsteresa uträttades i januari och november av David Grenabo, korttidsexpert.

2 Metodologi

Denna rapport avser sammanfattningen av de viktigaste samordningsreglerna. Rapporten bygger på de grundprinciper som angivits i inledningen. Detta rör principerna om sammanläggning, likabehandling, möjlighet till export, tidsproportionalitet (*pro-rata temporis*) samt tillämpning av en enda nationell lagstiftning vid en viss tidpunkt. Denna sammanfattning har för avsikt att förklara de huvudbestämmelserna i förordning nr 883/2004 med hänsyn till de nämnda principer som förekommer inom många viktiga bestämmelser i denna förordning.

Under beredningsprocessen av denna rapport möttes jag med projektledaren för förmånslandet, Snježana Baloković, Mirsada Hujdur, Vanda Crnjac Pauković samt partnersamverkansrådgivaren på plats, Jörgen Gyllenblad, för att diskutera rapportens ändamål.

Med tanke på att denna rapport bara är en sammanfattning, innehåller den endast en översikt av de berörda bestämmelserna. 'Sammanfattning' enligt ordboken (*Longman Dictionary of Contemporary English*, 2009) betyder "en kort redogörelse som innefattar de huvuduppgifterna om något utan alla detaljer". Att gå in på alla detaljer angående tillämpningen är omöjligt. Däremot är det väsentligt att välja artiklar som ska passa in i sammanfattningen. Min tanke var att välja de artiklar som institutionerna oftast använder samt de artiklar som föreställer de flesta grenarna av den sociala tryggheten.

3 Uppbyggnad av förordning nr 883/2004

Förordning nr 883/2004 består av sex avdelningar (I-VI). Avdelning I innehåller viktiga allmänna bestämmelser och börjar med en förteckning över de relevanta definitioner som kommer att användas i förordningen. Bland de relevanta definitionerna finns exempelvis "försäkringsperiod", "arbete som anställd" och "familjemedlem".

Inom avdelning I av förordning nr 883/2004 avgörs personkretsen (personer som omfattas av förordningen) samt olika ämnen i eller grenar av den nationella sociala tryggheten som har omfattats av denna förordning.

Vidare i denna avdelning förklaras de viktiga principer nämnda i inledningen förutom principen om att bara enbart en lagstiftning skall vara tillämplig vid en viss tidpunkt. Denna

princip diskuteras i avdelning II. Avdelning II innefattar dessutom bestämmelserna angående tillämplig lagstiftning.

De flesta bestämmelserna i förordning nr 883/2004 specificeras i avdelning III. För det mesta berör det ett stort antal materiella bestämmelser inom olika grenar av den sociala tryggheten.

I avdelning IV inrättas administrativa kommissionen och andra förvaltningar som har till uppgift att hantera tolknings- och administrativa frågor vilka angår förordning 883/2004 och tillämpningsförordningen.

Vissa bestämmelser omnämns i avdelning V och i form av slut- och övergångsbestämmelser i avdelning VI.

Efter avdelning VI avges några bilagor med uppgifter som framför allt berör nationella förmåner som kan men inte bör omfattas av samordningen enligt förordningen. Dessa bilagor innefattar dessutom uppgifter om bilaterala avtal. Förordningens artiklar hänför ofta till själva bilagorna.

En hel del inledande bestämmelser som fastställts före avdelningar I-VI avser bakgrunden till förordningen inklusive en översikt av huvudbegreppen. Dessa inledande bestämmelser kan ibland föreskriva uppgifter om hur förordningens artiklar skall tolkas. Grundprinciperna i förordning nr 883/2004 beskrivs inom de inledande bestämmelserna.

4 Grundprinciperna i förordning nr 883/2004

4.1 Principen om sammanläggning

Grundtanken med sammanläggning anges i artikel 6 i förordning nr 883/2004. I enlighet med denna bestämmelse skall de behörige institutionerna i en medlemsstat, enligt vars lagstiftning erhållande, bibehållande eller återfående av rätt till förmåner, eller täckning genom lagstiftning, villkoras av att försäkrings-, anställnings- eller bosättningsperioder har fullgjorts, beakta perioder som har fullgjorts enligt lagstiftningen i en annan medlemsstat som om de vore perioder som fullgjorts enligt den lagstiftning som institutionen tillämpar. Denna artikel tillämpas i alla förordningens grenar.

Med andra ord, om vissa försäkrings-, anställnings- eller bosättningsperioder krävs enligt en medlemsstats lagstiftning, så att en person kan utnyttja sin rätt till förmåner, skall den behörige institutionen i den första medlemsstaten beakta de perioder som har fullgjorts i den andra medlemsstaten. De perioder i den andra medlemsstaten skall inräknas som om de har fullgjorts enligt den första medlemsstatens lagstiftning.

Denna princip kan förklaras med ett enkelt exempel. För att förvärva rätt till förmåner vid arbetslöshet enligt svensk lagstiftning måste den ansökande ha arbetat ett visst antal timmar under minst en sexmånadsperiod före arbetslösheten. Om denne som blev arbetslös dittills hade arbetat ett tillräckligt antal timmar under en fyramånadsperiod i Sverige och ett tillräckligt antal timmar under en tremånadsperiod i Kroatien, kan anställningsperioderna sammanläggas så att denne förvärvas rätten till förmåner i Sverige.

Inledande bestämmelse 13 i förordning nr 883/2004 anger följande: ”Genom samordningsbestämmelserna måste det garanteras att personer som rör sig inom gemenskapen och deras medförsäkrade och efterlevande får bibehålla de rättigheter och förmåner de har eller håller på att förvärva.”

”Dessa mål måste uppnås i synnerhet genom sammanläggning av alla perioder som beaktas enligt de olika nationella lagstiftningarna för förvärv och bibehållande av rätten till förmåner och för beräkningen av dessa förmåner, samt genom utgivande av förmåner till de personer som omfattas av denna förordning.” (Inledande bestämmelse 14).

Denna princip spelar en avgörande roll i att fri rörlighet säkerställs för arbetstagare inom EU. Om en arbetstagare skulle förlora sina förvärvade sociala rättigheter vid flyttning från en medlemsstat till en annan, skall risken finnas att fri rörlighet för arbetstagare urholkas.

I fortsättningen skall jag förklara principen om sammanläggning med hjälp av några viktiga artiklar i förordningen och visa därigenom att det finns vissa villkor och begränsningar när det gäller sammanläggning.

Sammanläggning av kortare perioder för förvärv av rätten till pension och därtill bifogade begränsningar

Institutionen i en medlemsstat är inte skyldig att utge pensionsförmåner vilka enligt den medlemsstatens lagstiftning är avhängiga av försäkringsperioder, om längden av dessa perioder understiger ett år (artikel 57 första punkten i förordning nr 883/2004).

Dessutom, om tillämpningen av artikel 57, första stycket skulle leda till att alla institutioner i de berörda medlemsstaterna befrias från sina skyldigheter, skall förmåner utges uteslutande enligt lagstiftningen i den sista av de medlemsstater vars villkor är uppfyllda, som om alla de försäkrings- och bosättningsperioder har fullgjorts och beaktats i enlighet med den medlemsstatens lagstiftning. (artikel 57 tredje punkten).

Sammanläggning för arbetslöshetsförmåner

Enligt artikel 61 i förordning nr 883/2004 kan denne som blir arbetslös i en medlemsstat, men som inte har arbetat tillräckligt långt för att förvärva rätten till

arbetslöshetsförmåner, begagna sig av försäkrings-, anställningsperioder eller perioder av verksamhet som egenföretagare som har fullgjorts enligt varje annan medlemsstats lagstiftning. Den arbetslösa personen kan, genom att sammanlägga dessa perioder med perioder som fullgjorts på sista tiden i den behöriga medlemsstaten, uppfylla villkor som fastställs enligt den nationella lagstiftningen.

Den första förutsättningen för att principen om sammanläggning av perioder skulle tillämpas är att den arbetslösa personen har varit försäkrad för arbetslöshet i den medlemsstat där denne inlämnar ansökan om arbetslöshetsförmåner. Det innebär som regel att den arbetslösa personen nyligen bör ha varit anställd enligt den medlemsstatens lagstiftning.

Enligt artikel 61 andra punkten kan endast denne som nyss uppfyllt försäkrings-, anställningsperioder eller perioder av verksamhet som egenföretagare i en medlemsstat sammanlägga perioder i syfte att förvärva rätten till arbetslöshetsförmåner. Detta gäller emellertid inte personer som avses i artikel 65, punkt 2 a, dvs. helt arbetslösa gränsarbetare och de s.k. icke-gränsarbetare.

År 2011 avgjorde EFTA:s tillsynsmyndighet att den norska lagstiftningens beslut – att ställa som villkor till invandrare att de borde ha varit anställd på heltid i 8 av minst 12 veckor i Norge före arbetslöshetsperioden – var ett brott mot EEG-fördraget. Island hade en liknande regel som föreskrev att invandrare skulle ha varit anställd på heltid under minst en månadsperiod på Island innan de blev arbetslösa.

Bestämmelserna i artikel 65 angår enbart två kategorier av personer som har varit anställda eller bedrivit verksamhet som egenföretagare: gränsarbetare och icke-gränsarbetare. En *gränsarbetare* definieras i artikel 1 f i förordning 883/2004, som en person som har anställning eller bedriver verksamhet som egenföretagare i en medlemsstat men som är bosatt i en annan medlemsstat, dit personen som regel återvänder dagligen eller åtminstone en gång i veckan. Å andra sidan definieras en icke-gränsarbetare i delar av artikel 65 i förordning nr 883/2004 som ”en arbetslös person som inte är gränsarbetare”.

4.2 Principen om likabehandling

De personer som omfattas av förordning nr 883/2004 skall ha rätt till samma förmåner och skall ha samma skyldigheter enligt en medlemsstats lagstiftningen som denna medlemsstats medborgare. Det kallas för principen om likabehandling. I linje med inledande bestämmelse 8 i förordning nr 883/2004 anses den allmänna principen om likabehandling vara av särskild betydelse för arbetstagare som inte är bosatta i den medlemsstat där de är anställda, inklusive gränsarbetare.

Exempelvis: i mål *Bergström C-257/10* var det frågan om Bergström, som hade arbetat i Schweiz i några år när hon bestämde sig för att flytta tillbaka till Sverige (nämligen efter att hon födde) och inlämnade en ansökan om svenska familjeförmåner, hade rätt till förmåner på grund av inkomst. Den svenska lagstiftningen föreskriver att rätt till inkomstrelaterad familjeförmån förvärfvas förutsatt att den sökande enligt sin sjukförsäkring har rätt till kontantförmåner (försäkring som förvärfvats på grund av betalande jobb) över ett visst belopp under 240 dagar före barnets födelse eller förväntade födelse. Hon hade fullgjorts inte ens en försäkringsperiod förrän hon inlämnade ansökan till familjeförmån. Unionsrätten slog fast, med hänvisning till principerna om likabehandling och sammanläggning, att de svenska myndigheterna – oavsett om Bergström inte hade arbetat i Sverige före sitt barnets födelse – borde beakta anställningsperioder som fullgjorts i Schweiz vid fastställning av hennes rättigheter. Därutöver skulle nivån på förmånen beräknas utifrån inkomsten för en person som i Sverige utnyttjar ett förvärvsarbete som är jämförbart med sökandens och vars yrkeserfarenhet och yrkeskvalifikationer är jämförbara med sökandens. Rätten fastställde att hon hade rätt till inkomstrelaterad familjeförmån.

4.3 Principen om möjlighet till export

Kontantförmåner enligt en eller flera medlemsstaters lagstiftning eller enligt förordning nr 883/2004 skall inte minskas, ändras, hållas inne, dras in eller förverkas med anledning av att mottagaren eller dennes familjemedlemmar är bosatta i en annan medlemsstat än den där institutionen med ansvar för betalningen är belägen (artikel 7 i förordning nr 883/2004). Många nationella lagstiftningar ställer krav för betalningen av förmåner på att den berörda personen är bosatt inom den relevanta statens territorium. Sådana nationella bestämmelser kan ha en väldigt negativ verkan, särskild med tanke på migrerande arbetare. Denna princip finns i flera artiklar i förordning nr 883/2004.

Särskilda icke-avgiftsfinansierade förmåner

Principen om möjlighet till export skall emellertid inte gälla "särskilda icke-avgiftsfinansierade kontantförmåner", som ibland förkortas som "SIK", eftersom dessa förmåner har drag av både förmåner från socialförsäkring och socialt stöd (artikel 70 i förordning nr 883/2004).

Särskilda icke-avgiftsfinansierade kontantförmåner innefattar sådana förmåner som är avsedda som tillägg, ersättning eller komplettering för täckande av de risker som omfattas av de socialförsäkringsgrenar vilka anges i artikel 3 första punkten i förordning nr 883/2004. De

förmånerna garanterar en minimuminkomst till de berörda personerna med avseende på ekonomiska och sociala förhållandena i den berörda medlemsstaten, eller uteslutande säkerställer ett särskilt skydd för funktionshindrade, vilket är nära förbundet med personens sociala förhållanden i den berörda medlemsstaten. Finansieringen av dessa förmåner härrör från obligatorisk beskattning avsedd att täcka allmänna offentliga utgifter, och villkoren för att tillhandahålla och beräkna förmånerna är oberoende av någon avgift från förmånstagarens sida. Förmåner skall också förtecknas i bilaga X till förordning nr 883/2004.

Särskilda icke-avgiftsfinansierade kontantförmåner skall uteslutande uppbäras i den medlemsstat där den berörda personen är bosatt i och i enlighet med dess lagstiftning. Förmånerna skall utges och bekostas av institutionen på bosättningsorten.

Utifrån formuleringen av artikel 70 är det uppenbart att EU:s lagstiftare försökte begränsa denna artikels tillämpningsområde. Såsom tidigare visats finns stränga kriterier på att någon förmån skulle kategoriseras som en särskild icke-avgiftsfinansierade kontantförmån.

3.A. Biobaza i Nikel – izbor reklamnih tekstova s internetskih stranica

BIOBAZA²⁰

BIOBAZA liniju prirodnih kozmetičkih proizvoda farmaceutske kvalitete razvili su i, s velikom pozornošću, proizveli hrvatski stručnjaci za farmaceutsku proizvodnju. SVE ŠTO KOŽI TREBA nalazi se upravo u BIOBAZA proizvodima koji su prilagođeni osjetljivoj koži i ne sadrže komponente poput, konzervansa, umjetnih parfema i bojila.

Proizvode odlikuje vrlo visoki udio prirodnih, aktivnih komponenti, poput maslinovog ulja, ulja avokada ili pšeničnih klica, ulja slatkog badema, shea maslaca, kao i eteričnog ulja limuna, čajevca, geranija, lavande, te brojni drugi visokovrijedni sastojci.

Svaka se serija BIOBAZA proizvoda LABORATORIJSKI TESTIRA prije izlaska na tržište te se sustavno prati kvaliteta proizvoda. BIOBAZA koristi ambalažu koja dodatno štiti kvalitetu proizvoda, jednostavna je za uporabu te sprječava moguće zagađenje proizvoda tijekom njegove primjene.

Ukoliko niste našli svoj proizvod ili želite s nama podijeliti vaše dojmove, pišite nam.

BIOBAZA svoje proizvode NE TESTIRA NA ŽIVOTINJAMA I NE KORISTI SASTOJKE TESTIRANE NA ŽIVOTINJAMA!

Vaša BIOBAZA

Proizvodi – Men

BIOBAZA MEN predstavlja inovativnu liniju prirodnih proizvoda za njegu muškarca u pokretu.

Aktivni ugljen glavni je sastojak većine proizvoda, a u kombinaciji s njegujućim sastojcima i mirisnim pačulijem pruža najkvalitetniju prirodnu njegu. Čestice ugljena dubinski čiste kožu od prištića dok esencijalna ulja revitaliziraju i ostavljaju kožu mirisnom tijekom cijelog dana. Biobaza MEN linija nadopunjena je sa četiri osvježavajuća, prirodna roll-on dezodoransa bazirana na mineralima iz soli te obogaćena senzualnim mirisnim uljima za učinkovitu zaštitu od neugodnih mirisa. Ne sadrže aluminijev klorohidrat, umjetne mirise, alkohol i ostale štetne sastojke, ne začepljuju pore i omogućavaju koži da diše.

(1) Triple Action, 98% PRIRODNOG PODRIJETLA

²⁰

Alla texter hämtade från Biobazas webbsida (2015-05-02).

Potpuna njega nalazi se samo u jednoj kapi ovog prirodnog gela. Ekstrakti zelenog čaja, smokve, kadulje, masline, čajevca i kamilice pridonose obrambenim funkcijama kože, čiste je i umiruju. Provitamin B5 i protein pšenice poboljšavaju izgled te omekšavaju kožu i kosu. S TRIPLE ACTION gelom - tuširanje, pranje kose i brijanje postaju pravo zadovoljstvo!

PRIRODNI SASTOJCI: Ekstrakti zelenog čaja, smokve, kadulje, kamilice, proteini iz pšenice
Ne sadrži parabene, umjetne boje i mirise.

(2) Black Energy, 98% PRIRODNOG PODRIJETLA

Inovativna formula s aktivnim ugljenom i zavodljivim esencijama pačulija, lovora i mente doslovno budi duh i tijelo. Bogata pjena s česticama ugljena dubinski čisti kožu od prištića i obavlja je mističnim notama pačulija. Lovor i menta osvježavaju i ispunjavaju vas čistom prirodnom energijom tijekom cijelog dana. Obogaćen provitaminom B5, ovaj gel je idealan i za svakodnevnu njegu kose.

PRIRODNI SASTOJCI: Aktivni ugljen, pačuli, lovor, menta,
Ne sadrži umjetne boje, parabene i mirise.

(3) Instant Detox, 98% PRIRODNOG PODRIJETLA

Prirodna formula bogata ekstraktima zelenog čaja, masline i đumbira čisti kožu, potiče njenu regeneraciju te osvježava izgled kože. Aktivni ugljen uravnotežuje lučenje sebuma i sprečava pojavu prištića. Razigrani miris klinčića potiče dobro raspoloženje, okrepljuje i revitalizira cijeli organizam. Savršena formula za pjenasto, ugodno tuširanje i tjeranje umora!

PRIRODNI SASTOJCI: Ekstrakt masline, zelenog čaja i đumbira, aktivni ugljen, klinčić
Ne sadrži parabene, umjetne mirise i bojila.

(4) Iceberg Breeze, 98% PRIRODNOG PODRIJETLA

Pročišćenu morsku vodu bogatu oligoelementima koža obožava, kao i pepermint koji osvježava, hladi i ostavlja ugodan osjećaj svježine. Nakon napornog radnog dana, sportske aktivnosti ili neprospavane noći, ovaj gel je idealno osvježanje, a kompleks eteričnih ulja i kofeina potiče izlučivanje toksina iz kože te potiče prokrvljenost. Obogaćen provitaminom B5, ovaj gel je idealan i za svakodnevnu njegu kose. ICEBERG BREEZE vam omogućuje novo iskustvo tuširanja.

PRIRODNI SASTOJCI: Paprena metvica, kofein, kompleks eteričnih ulja

Ne sadrži parabene, umjetne boje i mirise.

(5) Black Soap, 99% PRIRODNOG PODRIJETLA

Aktivni ugljen i kompleks esencijalnih ulja pačulija i lovora čiste kožu, smanjuju mašćenje i začepljenje pora te pojavu prištića. Maslinovo i palmino ulje, bogato vitaminima A i E, održavaju vlažnost i elastičnost kože. Crni sapun je idealan za njegu nečiste i mladenačke kože te za brijanje. Stvara bogatu pjenu, a prirodni sastojci djeluju antiseptički i pomažu pri regeneraciji kože.

PRIRODNI SASTOJCI: Aktivni ugljen, ulje pačulija i lovora, maslinovo i palmino ulje
Ne sadrži parabene, umjetne boje i mirise.

(6) S.O.S. After shawe, 99% PRIRODNOG PODRIJETLA

Svako brijanje, bez obzira koliko je nježno i sigurno, ostavlja tragove i na najotpornijoj koži. Prirodna prva pomoć dolazi u laganom, hidratantnom losionu koji umiruje osjećaj žarenja i crvenilo, te dubinski osvježava kožu lica nakon brijanja. Karite maslac i ulje slatkog badema osiguravaju prirodnu vlažnost, lovor i pačuli djeluju antiseptički, a uz par kapi mente, pružaju predivno mirisno iskustvo.

Nanijeti na čistu kožu nakon brijanja. Po potrebi koristiti ujutro i uvečer za njegu lica.

PRIRODNI SASTOJCI: Karite maslac, ulje slatkog badema i maslinovo ulje, te eterična ulje lovora, pačulija i mente.

Ne sadrži parabene, umjetne boje i mirise.

(7) Black Energy, 99% SASTOJAKA PRIRODNOG PODRIJETLA

Osjetite val svježine iz mirisnih zelenih listića! Snažne note pačulija i osvježavajuće mente, osiguravaju zaštitu od neugodnih mirisa.

PRIRODNI SASTOJCI – ekstrakt lista masline, ekstrakt kadulje, ulje pačulija, lovora i mente
Ne sadrži parabene, umjetne boje i mirise.

(8) Cool Down, 99% SASTOJAKA PRIRODNOG PODRIJETLA

Pouzdanu osvježenje u svakoj situaciji! Nježan prema koži, učinkovito štiti i neutralizira neugodne mirise.

PRIRODNI SASTOJCI – ekstrakt lista masline i kadulje, menta

Ne sadrži parabene, umjetne boje i mirise.

(9) Dark Man, 99% SASTOJAKA PRIRODNOG PODRIJETLA

Moćni sastojci u službi prirodne njege! Intrigantne i osvježavajuće note pružaju zaštitu od neugodnih mirisa.

PRIRODNI SASTOJCI – ekstrakt lista masline i kadulje, pelin, metvica i kim

Ne sadrži parabene, umjetne boje i mirise.

(10) Power-Up, 99% SASTOJAKA PRIRODNOG PODRIJETLA

Razbudite osjetila citrusnim notama! Pruža dnevnu dozu prirodne energije i cjelodnevan osjećaj svježine.

PRIRODNI SASTOJCI – ekstrakt lista kadulje i masline, limun, bergamot

Ne sadrži parabene, umjetne boje i mirise.

NIKEL²¹

O nama > Prednosti Nikel® kozmetike

NiKEL®, kozmetika s potpisom. Nikel kozmetika je bazirana na vlastitim farmaceutskim recepturama i 100% prirodnim djelatnim sastojcima čija je učinkovitost dokazana i dermatološki potvrđena. Spoj je tradicionalnog znanja s najsuvremenijim postignućima. Sve tvari u proizvodu, kao i gotovi proizvodi, provjerene su kvalitete i prate ih certifikati ovlaštenih ustanova.

NiKEL® filozofija: djelovanje "iznutra" i "izvana". Sinergija farmacije i kozmetologije. Farmacija i kozmetologija povezane su i isprepletene, sve što djeluje "iznutra" kad se unosi u organizam, jednako djeluje i "izvana" kad se nanosi na kožu. Biljka koja ima određeno djelovanje na organizam, isto djelovanje ima i na kožu. Primjerice pasiflora koja umiruje ako je pijemo, u kremi za kožu umirit će njenu osjetljivost.

NIKEL®, njega kao dio cjelovitog zdravlja. Koža je polupropusna membrana. Sve što na nju stavimo, ima li dovoljno sitnu molekulu, apsorbirat će se i ući u krvotok. Stoga je povratak prirodi nužan za očuvanje našeg zdravlja i ljepote naše kože. Nikel nudi prirodnu kozmetiku farmaceutске kvalitete, čistu, oslobođenu od dodataka koji bi mogli štetiti, a koja, uz njegu, pomaže otkloniti i tegobe kože.

²¹ Alla texter hämtade från Nikels webbsida (2015-05-02).

NIKEL®, inspirirano prirodom - ostvareno kroz znanost. Hrvatski Mediteran i njegovo biljno bogatstvo, čija je ljekovitost zabilježena u brojnim knjigama, oživljeno je u Nikel kozmetici pod motom „Priroda liječi“. Uz biljke hrvatskog podneblja, poput 100% prirodnog anticelulitnog hita Ulja bršljana ili 100% prirodnog anti-age hita Eliksira protiv bora s 12 biljaka iz hrvatskog Mediterana, linija Nikel koristi i inovativne djelatne komponente uglednih svjetskih istraživačkih laboratorija koji posjeduju vrhunske biotehnologije u službi prirodnih supstanci.

NIKEL®, inspirirano tradicijom - ostvareno kroz znanost. Predaja potiče istraživanja. Primjer: Krema s peršinom 100% ECO. Zapisi varaždinskog samostana uršulinki da peršinova vodica pomlađuje kožu, potaknuli su istraživanje. Rezultati istraživanja djelovanja peršina na hidrataciju, ublažavanje crvenila i vidljivosti kapilara te pomlađivanje kože predstavljeni su na 4. hrvatskom kongresu farmacije s međunarodnim sudjelovanjem.

Nikel®, inovativni produkti i inovativan pristup njezi kože. Uz inovativne formulacije Nikel je kreirala i inovativan pristup njezi kože, za koji je u Americi 2012. godine na INPEX-u, svjetskoj izložbi inovacija, nagrađena zlatom. Prije nanošenja omiljenog proizvoda za njegu kože (kreme, ulja ili seruma) na lice, vrat i dekolte i područje oko očiju nanosi se TONIK S BILJNIM MATIČNIM STANICAMA (Tonik Alpska ruža ili Energizirajući tonik). Svakodnevna aplikacija BIO hidrolata latica ruže i biljnih matičnih stanica prije daljnje njege, ujutro i navečer, obnovit će kožu i očuvat aktivnost najvrjednijih - epidermalnih matičnih stanica kože, zadržati vlagu i zaštititi kožu od faktora koji ubrzavaju njeno preuranjeno starenje: UV zraka i zagađenja.

NiKEL®, individualizirana kozmetika. Proizvod karakterizira individualizirani pristup čovjeku kao pojedincu.

NiKEL®, kozmetika s identitetom. Uz tradicionalna znanja farmacije i strog izbor prirodnih sastojaka, nastali su učinkoviti ekološki proizvodi za istinsku ugodu i ljepotu lica i tijela, proizvodi s identitetom - Nikel. Dizajn odražava koncept linije, naglasak je na ljekarničkom, potpisuje ga dizajner Ivica Belinić. Žig Nikel i svi djelovi dizajna su zaštićeni.

NIKEL®, linija koja se neprestano usavršava i nadograđuje. ZDRAVLJE, LJEPOTA, ZNANJE, ISTRAŽIVANJE, KREACIJA, OPTIMIZAM, IDENTITET. Kroz istraživanje neprestano usavršavamo i nadograđujemo znanje kako bismo s puno optimizma i ljubavi kreirali nove prirodne i učinkovite proizvode za ljepotu lica i tijela - Nikel.

Nikel®, kontrolirani proizvodi. Proizvodnja inovativne prirodne kozmetike *Nikel* smještena je u ekološkom, zelenom području i posjeduje certifikate kvalitete u skladnosti sa zahtjevima norme ISO 9001. Sastav svakog preparata pomno je odabran, svaka supstancija linije *Nikel* prošla je analitičku kontrolu i ima svoj certifikat. Da bi se potvrdila kvaliteta, *Nikel* proizvodi podvrgavaju se stalnoj kontroli u ovlaštenim ustanovama. Niti komponente niti finalni proizvodi nisu testirani na životinjama.

Nikel®, najnagrađivanija hrvatska kozmetika. *Nikel* kozmetika je dobila mnogobrojne nagrade i priznanja i više od 20 zlatnih medalja za inovativni prirodni proizvod, od Velike Britanije preko Rusije, SAD-a i Hrvatske. Brend *Nikel* uvršten je među vodeće tržišne marke u Hrvatskoj glasovima više od 23.000 potrošača.

Nikel®, ekološki proizvod. *Nikel* kozmetika dobitnica je zlatne medalje i certifikata INTERNATIONAL ECOLOGY FUND.

> Priroda liječi

Tvrtka *Priroda liječi* osnovana je 1995. godine. Na dvije adrese u samom centru Zagreba, Tomašićeva 3 i stara Vlaška 40, u kojoj je i sjedište tvrtke, od početka radi ne samo kao specijalizirana prodavaonica bezreceptnim lijekovima i medicinskim proizvodima već i kao farmaceutsko savjetovalište i, u suradnji s poznatim dermatolozima, kao farmaceutsko-kozmetološko savjetovalište. 2004. godine tvrtka *Priroda liječi* pokreće proizvodnju prirodne kozmetičke linije *Nikel*.

Kako je nastala Nikel?

Moj poziv, opredjeljenje i struka je farmacija, a u okviru farmacije – kozmetologija! Eksperimentirala sam s kozmetičkim pripravcima od studentskih dana. Kolegij KOZMETOLOGIJA na četvrtoj godini farmaceutsko-biokemijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu otvorio mi je put do novih spoznaja i znanja iz područja spravljanja kozmetičkih pripravaka, njihovih prednosti i nedostataka.

Nakon dugogodišnjeg istraživanja i bavljenja farmacijom, fitofarmacijom i kozmetologijom te radom u vlastitim ljekarnama, imajući uvid u proizvode koji se nude kao i tegobe klijenata koji sve više pate zbog učestalih alergijskih reakcija na mnogobrojne sastojke u preparatima za njegu kože lica i tijela, želja mi je bila stvoriti prirodnu kozmetiku bez nepotrebnih dodataka, oslobođenu konzervansa, umjetnih boja, mirisa, ZDRAVU kozmetiku

sa 100% prirodnim djelatnim komponentama, kozmetiku u koju svaki kupac može imati uvid i koja ne samo da će njegovati već i pomoći u uklanjanju tegoba.

Tako je nastala Nikel® linija kao autorski rad farmaceuta. Linija sadrži 63 produkta od kojih mnogi spadaju u kozmetiku s posebnom namjenom i odobrenjem Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, što znači da nije u pitanju samo njega kože već i posebne potrebe kože, bilo da se radi o tegobama celulita, prekomjernog gomilanja potkožnih masnih stanica, seboreji, aknama, osjetljivoj ili oštećenoj koži, alergijama, tegobama s pucanjem kapilara, borama... Spoj je tradicionalnog znanja s najsuvremenijim postignućima, poput sastojaka s vremenskim otpuštanjem (Nikel krema protiv akni s čajevcem), nano molekula zahvaljujući kojima djelatna komponenta prodire u najdublje slojeve epidermisa (Nikel Sensivital krema za jačanje kapilara), obnavljanje i umirenje vrlo oštećene kože s primjenom probiotika (Nikel Acidosalus krema) i najnovije, za pomlađivanje kože biljnih matičnih stanica...

Mirjana Brlečić, magistra farmacije

Prirodni sastojci

Nikel inovativna prirodna kozmetika

Inspirirano prirodom - ostvareno kroz znanost.

Uz biljke iz netaknute prirode hrvatskog podneblja, za zdravlje, ljepotu i mladost vaše kože, NiKEL koristi i inovativne djelatne komponente uglednih svjetskih istraživačkih laboratorija koji posjeduju vrhunske biotehnologije u službi prirodnih supstanci. Uz kvalitetu, ovi sastojci jamče optimalnu učinkovitost i bioraspoloživost.

1. *Badem* – Kažu da ulje slatkog badema posjeduje „svu blagotvornost svijeta“.
2. *Bršljan* – Primjenjen lokalno na kožu djeluje na razgradnju potkožnih masnih stanica - adipocita.
3. *Grejp* – Izvanredno djelotvorno kod celulita, edema i mišićnog zamora.
4. *Jabuka* – Jabuka ima brojna simbolična značenja: od Evine jabuke iskušenja u raj u preko srednjevjekovne kraljevske jabuke pa do Apple računala!
5. *Lan* – Ulje bogato je omega 3 nezasićenim masnim kiselinama, djeluje obnavljajuće na suhu, krhku, ljuskavu, osjetljivu i atopičnu kožu.
6. *Lavanda* – Riječ lavanda dolazi od riječi lavare – prati.

7. *Neven* – Pospješuje zacjeljivanje rana i oštećenja kože..
8. *Noćurak* – Obnavlja hidrolipidni sloj površinskog zaštitnog sloja kože.
9. *Pasiflora* – Jača elastičnost kože, izgladuje bore i čuva kožu od prijevremenog starenja.
10. *Ruža divlja* – Uz hidratiziranje kože i sprječavanje nastanka bora, ovo ulje služi za liječenje opekline, ožiljaka i keloida.
11. *Smilje* – Stimulira stvaranje kolagena.
12. *Tratinčica* – Tratinčica ima jaki inhibirajući učinak na melanogenezu (proces stvaranja pigmenta melanina), što je i patentirano.

3.B. Biobaza och Nikel – reklamtexter hämtade från deras webbsidor

BIOBAZA

BIOBAZA-sortimentet av naturliga skönhetsprodukter med hög farmaceutisk kvalitet har utvecklats och med stor omsorg producerats av kroatiska experter på läkemedelsproduktion. *Allt som din hud behöver* finns just i dessa BIOBAZA-produkterna! De är anpassade för ömtålig hud och är helt utan ämnen som konserveringsmedel, artificiella doft- eller färgämnen.

Produkterna kännetecknas av en stor andel av naturliga och aktiva komponenter, som olivolja, avokado- eller vetegroddolja, sötmandelolja, sheasmör, samt eterisk citronolja, teträds-, geranium- och lavendeloljor, med många andra värdefulla ingredienser.

Varje BIOBAZA-produktserie laboratorietestas före lanseringen på marknaden, och produkternas kvalitet kontrolleras systematiskt. BIOBAZA kommer dessutom i lätt-användbara förpackningar som bevarar produktkvaliteten bättre och hindrar eventuell förorening vid bruk av produkten.

Om du inte hittar den önskade produkten eller vill bara höra av dig med dina tankar, är du välkommen att kontakta oss ([länk](#)).

BIOBAZA förbinder sig till och med att *aldrig* testa sina produkter på djur eller använda djurtestade ingredienser!

Din BIOBAZA.

MEN

Ständigt aktiva män kräver speciell hudvård och för dem har BIOBAZA MEN utvecklat ett innovativt sortiment av naturliga hygienprodukter.

De flesta produkterna har aktivt kol som huvudingrediens, och detta – i kombination med vårdande ingredienser och den doftrika patschuli – garanterar den bästa kvaliteten på naturlig vård! Kolpartiklar djuprengör din hy och behandlar akne, medan eteriska oljor vitaliserar och ger en underbar doft som varar hela dagen.

BIOBAZA MEN-sortimentet kompletteras med fyra uppfriskande, naturliga *roll-on*-deodoranter baserade på saltmineraler och berikade med sensuella doftrika oljor för effektivt skydd mot obehagliga lukter. Utan aluminiumklorhydrat, artificiella dofter, alkohol eller andra farliga ämnen – dessa deodoranter täpper inte till porer utan låter huden andas.

(1) Triple Action, 98 % NATURLIGT URSPRUNG

Bara en droppe av denna naturliga gel innebär all vård som behövs. Extrakten av grönt te, fikon, salvia, oliv, teträd och kamomill rengör och lugnar ner, vilket bidrar till hudens försvarsfunktioner. Tack vare provitamin B5 och veteproteiner ser du bättre ut och din hud och ditt hår blir mjukare. Med *Triple Action*-gelen upptäcker man ett nytt nöje i att duscha, tvätta håret och raka sig!

NATURLIGA INGREDIENSER. Extrakt av grönt te, fikon, salvia och kamomill, samt veteproteiner

Inga parabener, artificiella färg- eller doftämnen.

(2) Black Energy, 98 % NATURLIGT URSPRUNG

Denna innovativa formel med aktivt kol och lockande essenser av patschuli, lager och mynta väcker såväl kroppen som själen. Fett skum med kolpartiklar piggar upp och uppfyller med ren naturlig energi som varar hela dagen. Berikad med provitamin B5, denna gel är också perfekt för vardaglig hårvård.

NATURLIGA INGREDIENSER. Aktivt kol, patschuli, lager, mynta.

Inga parabener, artificiella färg- eller doftämnen.

(3) Instant Detox, 98 % NATURLIGT URSPRUNG

En naturlig formel med grönt te, oliv och ingefära gör huden ren, gynnar återbildning, och fräschar upp dess utseende. Aktivt kol balanserar talgsekretionen och hindrar akne från att utvecklas. Kryddnejlikans eldiga doft inger en gott humör, fräschar upp och föryngrar hela kroppen. Det är en perfekt formel för en skummande och skön dusch som ger uppfriskning!

NATURLIGA INGREDIENSER. Extrakt av oliv, grönt te och ingefära, aktivt kol, kryddnejlika

Inga parabener, artificiella färg- eller doftämnen.

(4) Iceberg Breeze, 98 % NATURLIGT URSPRUNG

Huden drar stor nytta utav renat, spårämne-berikat havsvatten, med pepparmynta som friskar upp, kylar och ger en behaglig, fräsch känsla. Efter en slitsam arbetsdag, idrottsaktiviteter eller en sömnlös natt kommer denna gel som en perfekt uppsving.

Komplexen med eteriska oljor och koffein förbättrar blodtillförsel och giftutsöndring från huden. Berikad med provitamin B5, denna gel är också perfekt för vardaglig hårvård.

ICEBERG BREEZE lovar en ny duscherfarenhet!

NATURLIGA INGREDIENSER. Pepparmynta, koffein, komplex med eteriska oljor

Inga parabener, artificiella färg- eller doftämnen.

(5) Black Soap, 99 % NATURLIGT URSPRUNG

Aktivt kol och komplexen med eteriska patschuli- och lagerolja gör huden ren och minskar fetthet – men de också förhindrar porer från att täppas till och akne från att utvecklas!

Oliv- och palmolja, rika på vitaminer A och E, behåller hudens fuktighet och elasticitet.

Denna svarta tvål är perfekt för vård av oren och ung hud, men också för rakning! Den ger fett skum, och de naturliga, antiseptiska ingredienserna bidrar till hudens regeneration.

NATURLIGA INGREDIENSER. Aktivt kol, patschuli- och lagerolja, oliv- och palmolja

Inga parabener, artificiella färg- eller doftämnen.

(6) S.O.S. After shave, 99% NATURLIGT URSPRUNG

Varje rakning – oavsett hur mild eller säker – drabbar även den motståndskraftigaste huden. En naturlig hjälp kommer i form av denna lätta, återfuktande lotion. Den lugnar ner brännande känslor och hudrodnad, samtidigt som den djupt friskar upp ansiktshuden efter

rakning. Karitésmör och sötmandelolja skaffar huden dess naturliga fuktighet, medan lager och patschuli har en antiseptisk inverkan. Dessutom, tack vare ett par myntdroppar, garanteras en härlig och doftrik erfarenhet.

Applicera på ren hy efter rakning. Används vid behov, morgon och kväll för ansiktsvård.

NATURLIGA INGREDIENSER. Karitésmör, sötmandel- och olivoljor, eteriska lager-, patschuli- och myntoljor.

Inga parabener, artificiella färg- eller doftämnen.

(7) Black Energy, 99% INGREDIENSER AV NATURLIGT URSPRUNG

Känn fräscht tack vare väldoftande gröna blad! Mäktig patschuli och uppfriskande mynta skyddar mot lukter.

NATURLIGA INGREDIENSER. Extrakt av olivblad, savia, med patschuli, lager och myntolja.

Inga parabener, artificiella färg- eller doftämnen.

(8) Cool Down, 99% INGREDIENSER AV NATURLIGT URSPRUNG

En pålitlig vederkvickelse vid behov! Skonsam mot huden. Skyddar effektivt och neutraliserar lukter.

NATURLIGA INGREDIENSER. Extrakt av oliv- och saviablاد, mynta

Inga parabener, artificiella färg- eller doftämnen.

(9) Power-Up, 99% INGREDIENSER AV NATURLIGT URSPRUNG

Väcka sinnena med citrustoner! Unna dig en daglig dos av naturlig energi och njuta i fräschet under hela dagen!

NATURLIGA INGREDIENSER. Extrakt av savia- och olivblad, citron, bergamott.

Inga parabener, artificiella färg- eller doftämnen.

(10) Dark Man, 99% INGREDIENSER AV NATURLIGT URSPRUNG

Kraftfulla ingredienser som tjänar naturlig vård! Dess spännande och uppfriskande krut skyddar mot obehagliga lukter.

NATURLIGA INGREDIENSER. Extrakt av oliv- och saviablاد, malört, mynta och kummin.

Inga parabener, artificiella färg- eller doftämnen.

NIKEL

Om oss > Fördelar med Nikel®-kosmetika

Nikel®, *originella skönhetsmedel*. Nikel-kosmetikan baseras på egna läkemedelsrecepturer och 100%-naturliga och aktiva ingredienser med beprövad och dermatologiskt bekräftad effektivitet. Den blandar traditionella kunskaper med moderna upptäckter. Alla ämnen som finns i produkten, såväl som själva produkterna, har redan beprövats vara av högsta kvalitet och har till och med belönats passande certifikat och bekräftelser av de behöriga institutionerna.

Nikel®-filosofin: att verka både innifrån och utifrån. Sinergism mellan farmakologi och kosmetologi. Farmakologi och kometologi går hand i hand: allt som verkar "innifrån" (när det äts) ska ha densamma verkan "utifrån" (när den appliceras på huden). En växt som påverkar kroppen på ett visst sätt ska således ha densamma verkan på huden. Exempelvis ska passionsblomma, som annars har en lugnande effekt när den dricks, lugna ner den ömma huden när den appliceras i form av en hudkräm.

Nikel®, hudvård för hälsan. Huden är en halvpermeabel membran. Allt som appliceras på den och vars molekyler är tillräckligt små kan absorberas in i blodomloppet. Om man vill bevara sin hälsa och sin huds skönhet är det av största vikt att återvända till naturen. Nikels skönhetsmedel är av högst farmaceutisk kvalitet, rena och fria från potentiellt skadliga tillsatser. Vårt mål är att inte bara vårda utan också hjälpa att lösa hudproblem.

Nikel®, naturen inspirerar - vetenskapen realiserar. Under mottot "Naturen läker" kommer Medelhavet till liv i Nikel-kosmetikan. Den kroatiska delen av Medelhavet är rik på örter vars hälsosamhet beskrivits i en mångfald böcker. Två produkter är nämnvärda i detta sammanhang: den helt (100%) naturliga anticellulitsuccén, murgröna-oljan och den helt (100%) naturliga antiagingsuccén Elixir mot rynkor, innehållande 12 växter från det kroatiska medelhavsområdet. Förutom örter från Kroatens natur brukar Nikel-märket också använda innovativa, aktiva komponenter från världsberömda forskningslaboratorier som gjort största framgångar i biotekniken när det gäller naturliga ämnen.

Nikel®, traditionen inspirerar - vetenskapen realiserar. Tradition uppmuntrar forskning. Ett bra exempel är Persiljakräm 100% ECO. Att persiljavatten har en föryngrande verkan på huden står i arkiver av Varaždins ursulinerkonvent, och detta inriktade och stimulerade själva forskningen. Forskningsresultat beträffande persiljas verkan (hydratisering,

minskad rödnad och synlighet av kapillärer, samt hudföryngring) redovisades annars på den 4:e kroatiska farmaceutiska kongressen med internationellt deltagande.

Nikel®. Hudvård på ett innovativt sätt. Förutom innovativa formuler är Nikel känt för sin innovativa syn på hudvård – tack vare detta guldbelönats Nikel i 2012 på INPEX, världsinnovationutställning, i USA. Före applicering av ditt favorithudvårdsprodukt (kräm, olja eller serum) över ansikte, hals, dekolletage eller runt ögon, får du använda *ansiktsvatten med örtstamsceller* (Ansiktsvatten Alpros eller Energivande ansiktsvatten). Biohydrolat av rosenblad och örtstamceller ska appliceras varje dag om man vill föryngra huden och hålla de bästa stamceller aktiva, och återfukta och skydda den från tidigt åldrandet (mot UV-strålar och föroreningar).

Nikel®, individualiserad kosmetika. Med Nikel uppfattas varenda människa som en individ och ens speciella behov tas på allvar

Nikel®, skönhetsmedel med en stark identitet. Vi blandar traditionella kunskaper med noggrant utvalde naturliga ingredienser – du får effektiva ekologiska produkter för rena glädje och skönhet av kropp och ansikte; produkter med just Nikels prägel. Designen (Ivica Belinić) avspeglar vårt märkes grundläggande idé – att den farmaceutiska värden kommer framförallt! Nikels logotyp och alla andra tillhörande designlösningar är skyddade.

Nikel®, stadig utveckling och uppgradering. Hälsan. Skönhet. Kunskap. Forskning. Kreativitet. Optimism. Identitet. Det är genom och tack vare forskning som att vi hela tiden jobbar med att utveckla och finslipa våra kunskaper. Det ger oss optimism och kärlek för att skapa de nya naturliga och effektiva hudvårdsprodukterna för kropp och ansikte – Nikel.

Nikel®, kontrollerade produkter. Produktionen av Nikels innovativa naturliga kosmetika äger rum på ett ekologiskt och grönt område, och är förresten certifierad enligt standard ISO 9001. Varje produkts ingredienser har utvalts med stor noggrannhet; vart ämne i Nikel-sortimentet har kontrollerats och certifierats. För att bekräfta deras kvalitet, kontrolleras Nikel-produkterna regelbundet i de behöriga institutionerna. Varken ingredienserna eller slutprodukterna djurtestas.

Nikel®, Kroatiens mest belönade skönhetsmedel. Nikel-kosmetikan har belönats med ett otal priser och utmärkelser (fler än 20 guldmaljer för en innovativ naturlig produkt) runt hela världen – ända från Storbritannien och USA till Ryssland och Kroatien. Fler än 23 000 kunder har röstat och bestämt att Nikel-märket tillhör de viktigaste varumärken i Kroatien.

Nikel®, ekologisk produkt. Nikel-kosmetikan har tilldelats en guldmedalj och annars har ett certifikat från INTERNATIONAL ECOLOGY FUND.

Mirjana Brlečić, mag. pharm.

Naturen läker

Företaget Priroda liječi ("Naturen läker") stiftades 1995. Det startade sin verksamhet först på två adresser i Zagrebs själva centrum, nämligen Tomašićeva 3 och Vlaška 40 (där sätet befinner sig). Ända från början var det mer än bara en specialiserad affär med receptfria läkemedel och läkarvaror. Det var också ett farmaceutiskt och – i samarbete med kända hudläkare – ett farmaceutiskt-kosmetologiskt rådgivningscentrum. Det var i 2004 som företaget *Priroda liječi* började producera dess naturliga skönhetsmedelsortiment Nikel.

Hur skapades Nikel?

Farmaci, dvs. *apotekarkonst*, är min enda kallelse, min kärlek och mitt yrke, och inom den – kosmetologi! Ända under studietiden har jag experimenterat mycket med kosmetiska preparat. Tack vare en kurs i kosmetologi på Apotek och Biokemi vid Zagrebs universitet har jag börjat utveckla en ny syn på hur kosmetiska preparat kunde tillverkas, uppmärksam på såväl bra som dåliga sidor med själva processen.

Jag har ägnat många år åt forskning – åt farmaci, fitofarmaci och kosmetologi – och under hela tiden varit anställd på egna apotekar. Förutom en god inblick i alla produkter på den kroatiska marknaden, har jag också fått veta allt om klienternas besvärligheter som allt oftare brukar uppkomma i förhållande till applicering av många hudvårdspreparat för kropp och ansikte. För att behandla allergiska reaktioner mot ett stort antal ingredienser i dessa produkter, har jag bestämt mig för att skapa en naturlig kosmetika, utan onödiga tillsatser, utan konserveringsmedel, artificiella färger eller dofter. Med andra ord ville jag skapa en hälsosam kosmetika med helt (100%) naturliga aktiva komponenter – skönhetsmedel som känns okomplicerade och som inte bara skulle vårda utan också aktivt hjälpa.

Sådan är historien om Nikel®-sortimentet. Utvecklat av farmaceuter – sortimentet består av 63 produkter, utav en stor del berör skönhetsmedel för speciella ändamål (med godkännande från Republik Kroatiens departements för hälsa och social välfärd). Det handlar inte bara om enkel hudvård utan om hudens speciella behov – som problem med cellulit, ackumulering av underhudsfett, eller seborré, akne, ömtålig och skadad hud, allergier,

ömtåliga kapillärer, rynkor, osv. Traditionella kunskaper tas vidare med spetsforskningar, t.ex. med tidsutlösande ingredienser (Nikels teträdkräm mot akne), nanomolekyler som bidrar till att aktiva komponenter når de djupaste överhudslagrarna (Nikels Sensivital kräm för stärkandet av kapillärer), probiotiker som föryngrar och lindrar skadad hud (Nikels Acidosalus-kräm) och – sist men inte minst – örtstamceller som gör huden yngre... Mirjana Brlečić, mag. pharm.

Naturliga ingredienser

Nikels innovativa naturliga skönhetsmedel

Naturen inspirerar - vetenskapen realiserar.

Nikel väljer växter från Kroatiens orörda natur, med tanke på att de ska vara nyttiga för hälsa, skönhet och ungt utseende av din hud. Sedan blandar vi dem med innovativa, aktiva komponenter från världsberömda forskningslaboratorier som håller sig *ajour* med de viktigaste framgångarna i bioteknik gällande naturliga ämnen. Förutom hög kvalitet garanterar dessa ingredienser en optimal effektivitet och biotillgänglighet för produkterna.

1. *Mandel* - [Sötmandelolja sägs innehålla "all världens gynnsamheten"](#)
2. *Murgröna* - Lokal applicering på huden hjälper att bionedbryta underhudsfett – adipocyter.
3. *Grapefrukt* - Mycket effektiv mot cellulit, ödem och muskeltrötthet.
4. *Äpple* - En symbol med mångfaldiga betydelser: från Evas äpplefrestelse i Eden och medeltids riksäpplen till Apple-datorer!
5. *Lin* - Linolja är rik på omega-3-omättade fettsyror; den regenererar torr, bräcklig, flagnande, ömtålig och atopisk hud.
6. *Lavendel* - Ordet "lavendel" härstammar från ordet "lavare", som betyder "att tvätta"
7. *Ringblomma* - Bidrar till sår- och hudskadoläkning
8. *Nattljus* - Vitaliserar hydrolipisk film på epidermis.
9. *Passionsblomma* - Förbättrar hudens elasticitet, jämnar rynkor och skyddar huden från tidigt åldrande.
10. *Törnros* - Förutom att huden hydratiseras och rynkor förhindras, används denna olja vid behandling av brännskador, ärr och keloider.
11. *Hedblomster* - Stimulerar kollagenproduktion.
12. *Tusensköna* - Tusenskönan hämmar starkt bildandet av melaninpigmentet (melanogenes), vilket förresten är patentskyddat.

REFERENSER

(a) ANALYS:

- Anderman, Gunilla. Drama Translation. I *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Mona Baker och Gabriela Saldanha (red.), 91-95. London: Routledge, 1998.
- Bassnett, Susan. *Translation Studies*. 3. uppl. London & New York: Routledge, 2002.
- Batušić, Nikola. *Uvod u teatrologiju*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1991.
- Espasa, Eva. Performability in Translation: Speakability? Playability? Or Just Saleability?. I *Moving Target: Theatre Translation and Cultural Relocation*. Carole-Anne Upton (red), 49-62. Manchester. St. Jerome Publishing, 2000. Citerad i Che, Sun Joseph. The Performability and Speakability Dimensions of Translated Drama Texts. *inTRAlinea* 13 (2011). <http://www.intraline.org/archive/article/1671> (Hämtad 2015-02-05)
- Fernandes, Alinne Balduino P. Between Words and Silences: Translating for the Stage and the Enlargement of Paradigms. *Scientia Traductionis* 7 (2010): 119-133. <https://periodicos.ufsc.br/index.php/scientia/issue/view/1407> (Hämtad 2015-06-05)
- Katnić-Bakaršić, Marina. *Stilistika dramskog diskursa*. Zenica: Vrijeme, 2003.
- Knepler, Henry. Translation and Adaptation in the Contemporary Drama. *Modern Drama*, 4 no. 1 (1961): 31-41. doi: 10.1353/mdr.1961.0044.
- Lefevere, André. Mother Courage's Cucumbers: Text, system and refraction in a theory of literature. I *The Translation Studies Reader*, Lawrence Venuti (red.), 233-249. London: Routledge, 2000.
- Peghinelli, Andrea. Theatre Translation as Collaboration: A Case in Point in British Contemporary Drama. *Journal for Communication and Culture* 2 no. 1 (2012): 20-30. <http://jcc.icc.org.ro/2012/page/2/> (Hämtad 2014-12-02)
- Schwarzinger, Heinz. Prevoditi Horvátha?! – Nemoguće, mislio sam... *Književna smotra* 128-129 (2003): 9-11.
- Silić, Josip. och Pranjković, Ivo. *Gramatika hrvatskoga jezika – za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga. 2007.

- Sjögren, Peter A. Om Hjalmar Bergman. Hjalmar Bergman, den fantasifulla realisten. *Hjalmar Bergman Samfundet*, 2015. <http://hjalmarbergmansamfundet.se/samfundet/om-hjalmar-bergman/> (Hämtad 2015-08-21)
- Toury, Gideon. *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: Porter Institute, 1976. Citerad i Anderman, Gunilla. Drama Translation. I *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Mona Baker och Gabriela Saldanha (red.), 91-95. London: Routledge, 1998.
- Van der Broeck, Raymond. Translation for the Theatre. I *In Honour of Patrick Nigel Chaffey on the Occasion of his 50th Birthday, 22 September 1988 With Contributions from Friends and Colleagues*. Oslo: Centre for Applied Linguistics, University of Oslo. 1988. Citerad i Anderman, Gunilla. Drama Translation. I *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Mona Baker och Gabriela Saldanha (red.), 91-95. London: Routledge, 1998.
- Fyrtiototalism. *Nationalencyklopedin*. 2015. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/fyrtiototalism> (Hämtad 2015-08-14)
- Galeb. *Hrvatski jezični portal*. 2015. http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFhjWhg%3D&keyword=galeb (Hämtad 2015-08-14)
- Moraklocka. *Nationalencyklopedin*. 2015. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/moraklocka> (Hämtad 2015-08-14)

(b) KÄLLTEXTER:

- Bergman, Hjalmar. *Herr Sleeman kommer*. I *Marionettspel: Dödens arlekin. En skugga. Herr Sleeman kommer*, Stockholm: Bonnier, 1917. <http://www.dramawebben.se/pjas/herr-sleeman-kommer> (Hämtad 2014-08-21)
- Biobaza – Magdis d.o.o. BIOBAZA. 2015. <http://www.biobaza.com/index.php/hr/biobaza> (Hämtad 2015-01-28)
- Biobaza – Magdis d.o.o. MEN. 2015. <http://www.biobaza.com/index.php/hr/men> (Hämtad 2015-01-28)
- Biobaza – Magdis d.o.o. MEN DEO . 2015. <http://www.biobaza.com/index.php/hr/biobaza> (Hämtad 2015-01-28)

- Brlečić, Mirjana. Prednosti Nikel® kozmetike. *Nikel*. <http://www.nikel.com.hr/prednosti-nikel%C2%AE-kozmetike-a5> (Hämtad 2015-01-28)
- Brlečić, Mirjana. Priroda liječi. *Nikel*. <http://www.nikel.com.hr/priroda-lijeci-a6> (Hämtad 2015-01-28)
- Cipek, Tihomir. Norveška – srušeni raj, *Vijenac* 456-457. 2011-09-08. <http://www.matica.hr/vijenac/456/Norve%C5%A1ka%20%E2%80%93%20sru%C5%A1eni%20raj/> (Hämtad 2015-02-21)
- Dagerman, Stig. *Upptäcktsresanden. I Samlade skrifter. 6 Teater 1*. Hans Sandberg (red.), 103-128. Stockholm: Norstedt, 1982.
- Kosterhavets nationalpark. I havet. 2015. http://projektwebbar.lansstyrelsen.se/kosterhavet/Sv/om-nationalparken/natur-och-manniska/djur-och-vaxter/Pages/I_havet.aspx (Hämtad 2014-11-12)
- Kosterhavets nationalpark. Natur och människa. 2015. <http://projektwebbar.lansstyrelsen.se/kosterhavet/Sv/om-nationalparken/natur-och-manniska/Pages/index.aspx> (Hämtad 2014-11-12)
- Kosterhavets nationalpark. På öarna. 2015. http://projektwebbar.lansstyrelsen.se/kosterhavet/Sv/om-nationalparken/natur-och-manniska/djur-och-vaxter/Pages/Pa_oarna.aspx (Hämtad 2014-11-12)
- Ministarstvo rada i mirovinskog sustava. *TWINNING PROJEKT između Hrvatske i Švedske. Jačanje administrativnih kapaciteta nadležnih tijela i provedbenih ustanova na području koordinacije sustava socijalne sigurnosti. Sažetak najvažnijih koordinacijskih pravila: Komponenta 1 Aktivnost 1.3.3*. 2013-08-01. <http://www.mrms.hr/wp-content/uploads/2013/08/sazetak-koordinacijska-pravila.pdf> (Hämtad 2014-11-20)
- Nikel – Priroda liječi d.o.o. Prirodni sastojci. 2015. <http://www.nikel.com.hr/prirodni-sastojci-s2> (Hämtad 2015-01-28)
- SFS 1960:729. *Upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk*. <https://www.riksdagen.se/> (Hämtad 2014-05-21)